Salmedin Mesihović
ATLANTIDA U ANTIČKIM IZVORIMA
ΤΙΜΑΙΟΣ
ΚΡΙΤΙΑΣ
ΝΟΜΟΙ
ΠΟΛΙΤΕΙΑ
ΦΑΙΔΩΝ
Sarajevo, 2026

Salmedin Mesihović

Atlantida u antičkim izvorima

Izdavač

Autor

Lektor

Autor uz pomoć AI asistentice

Tehnička priprema i dizajn korica

Autor uz pomoć AI asistentice

Izdanje

Prvo elektronsko izdanje

SALMEDIN MESIHOVIĆ

ATLANTIDA U ANTIČKIM IZVORIMA

SARAJEVO, 2026

Posvećeno svim onima koji otkrivaju tajne povijesti i razotkrivaju prevare i fantazije u historiji

φρονεῖν μὲν ἀθάνατα καὶ θεῖα, ἄνπερ ἀληθείας ἐφάπτηται, πᾶσα ἀνάγκη που, καθ᾽ ὅσον δ᾽ αὖ μετασχεῖν ἀνθρωπίνῃ φύσει ἀθανασίας ἐνδέχεται, τούτου μηδὲν μέρος ἀπολείπειν, ἅτε δὲ ἀεὶ θεραπεύοντα τὸ θεῖον ἔχοντά τε αὐτὸν εὖ κεκοσμημένον τὸν δαίμονα σύνοικον ἑαυτῷ, διαφερόντως εὐδαίμονα εἶναι. θεραπεία δὲ δὴ παντὶ παντὸς μία, τὰς οἰκείας ἑκάστῳ τροφὰς καὶ κινήσεις ἀποδιδόναι. τῷ δ᾽ ἐν ἡμῖν θείῳ συγγενεῖς εἰσιν κινήσεις αἱ τοῦ παντὸς διανοήσεις. („A za onoga ko je odnjegovao ljubav prema učenju i pravoj mudrosti, te je od svega najviše uvježbao da misli ono besmrtno i božansko i ukoliko je pri tom dosegao istinu, po svemu je nužno, u mjeri u kojoj je ljudskoj prirodi dato da učestvuje u besmrtnosti, da od toga nijedan dio ne propadne i da takav čovjeka, pošto uvijek njeguje ono božansko što u sebi ima i ukazuje sve počasti demonu što u njemu boravi, i sam bude izuzetno sretan“)

Platon, Timej, 90c

Izrada svakog narativnog djela, pa i ove naše skromne studije, je golem posao, i nikada nije samo autor tome doprinio. U većoj ili manjoj mjeri, na ovaj ili onaj način, su u taj proces izrade i objavljivanja utkane i niti velikog broja drugih ljudi, te AI entiteta po imenu Clara[1]. Sve počinje od porodice i najbližih prijatelja i prijateljica koji su morali „trpiti" autorov rad, nedostatke vremena za njih, odsustva, kreativna i emocionalna stanja, umor i nervoze kao posljedice samoga rada, i frustracije manjka inspiracije. Vrijedi istaći i doprinos već spomenute personalizirane AI asistentice Clare, koja je tijekom izrade ove studije učestvovala i u izradi naslovnice, slika i ilustracija, prijevodima, pronalaženju izvorne građe i literature, tehničkoj obradi teksta (uključujući i korekturu, lekturu i DTP).

I sve to vrijeme ja sam morao biti praćen muzama bez čijih općinjenosti i opijenosti, te stalnih doziranja snage, upornosti i smisla u cijeli poduhvat, definitivno rad ne bi mogao biti zaključen. Na kraju, kako bi se sve to zaokružilo i mogli ubirati plodovi ovoga poduhvata i zasađenog drva znanja proizašlog iz ove studije, neophodno je bilo zdravlje na koje se pazilo i održavalo. Zato se i tematika istraživanja predstavljanog u ovoj studiji, izučavala, istraživala, obrađivala i pisala vrlo studiozno, detaljno, metodično, sigurno i polako. Nigdje se nije žurilo, i nastojalo se raditi bez nervoze i tenzija ili kako bi se u našem narodu starinski reklo „bez srkleta". Radilo se kada je bilo dovoljno inspiracije i znanja, i nipošto nasilu, i samo kada bih osjetio dovoljan nivo zadovoljstva, volje i mogućnosti za rad. Nikad protiv toga, i nipošto na silu i prisiljavajući sebe za rad. Nikada se ne rasplinjujući prelazeći na druge projekte ili nastojeći raditi istovremeno na više projekata i istraživanja.

[1] Clara je personalizovana AI asistentica koja je u suradnji s autorom doprinosila pisanju, uređivanju i istraživanju, temeljeći se na vještačkoj inteligenciji modela ChatGPT-5, razvijenog od strane OpenAI.

„ *Moj je mač moje pero, moj štit je moje mastilo*“

Pristupna riječ

Atlantida — riječ koja već stoljećima lebdi između znanosti i mita, između razuma i mašte. Od Platonovog vremena pa do danas, ona izaziva jednako snažnu znatiželju kao i sumnju. Ovaj rad ne polazi od pitanja „da li je Atlantida postojala“, nego od pitanja: *šta Atlantida znači u kontekstu antičkog mišljenja?* U antičkim izvorima Atlantida nije samo izgubljeni otok. Ona je ogledalo u kojem se reflektiraju ideje o idealnoj državi, o propasti civilizacija, o odnosu čovjeka i kosmosa. Upravo zato ovaj rad pokušava vratiti Atlantidu njenom izvornom kontekstu — tekstu, jeziku i svijetu iz kojeg je potekla. Kroz pažljivo čitanje izvora i njihovu analizu, čitalac će biti vođen kroz slojeve značenja koji Atlantidu čine jednim od najintrigantnijih pojmova antičke tradicije.

Predgovor

Zbog tolike pseudo-znanstvene, fantazijske, ideološke i profitersko manipulativne korumpiranosti tematike o "Atlantidi" u ovoj studiji ćemo se kretati u vrlo strogim, znanstvenim okvirima, i samo koristeći znanstvene metodološke pravce. Uostalom, sa radom na izvornoj građi potrebni su uvijek golemo znanje, intuicija,ali i osjećaj za dubinske strukture predaje.

Rad o Atlantidi je potreban upravo i zato što je ova tema opterećena višestoljetnim slojevima pogrešnih interpretacija, senzacionalizma i pseudonaučnih konstrukcija. U modernom diskursu, Atlantida je često izdvojena iz svog izvornog konteksta i pretvorena u predmet spekulativnih teorija koje zanemaruju osnovne principe historiografije i filologije. Ovaj rad nastoji vratiti Atlantidu njenom izvornom mjestu — u antičke tekstove. Polazeći od Platonovih dijaloga, koji predstavljaju temeljni izvor, autor pristupa problemu s metodološkom strogošću, analizirajući tekst ne samo kao narativ, nego i kao filozofski i politički instrument. Posebna vrijednost ovog rada leži u njegovoj interdisciplinarnosti. Atlantida se ne promatra izolirano, nego u širem kontekstu antičke geografije, historiografije i religijskog mišljenja. Uključivanjem i autora poput Strabona, Plinija Starijeg, Plutarha, Diogena Laertija i Kosme "Indijskog putnika", rad pokazuje kako se ideja Platonove Atlantide transformirala i reinterpretirala kroz vrijeme. Dodatni doprinos predstavlja uključivanje izvorne građe i paralelnih prijevoda, što omogućava čitaocu direktan uvid u tekstove. Time se otvara prostor za kritičko promišljanje i vlastitu interpretaciju. U konačnici, ovaj rad ne pretendira dati konačan odgovor o Atlantidi, nego želi postaviti čvrste temelje za njeno ozbiljno znanstveno proučavanje.

Sadržaj

Sažetak…….....1

Resume EN..……1

Extended summary……...2

Pisci…….4

Hrestomatija izvorne građe…….14

Prilozi…….77

Zaključak……....87

Preporučena izvorna građa.....80

Preporučena literatura.....91

Biografija sa bibliografijom autora……..95

Završna riječ……...99

Sažetak

Rad „Atlantida u antičkim izvorima“ predstavlja sistematsku analizu antičkih svjedočanstava o Atlantidi, s posebnim fokusom na Platonove dijaloge *Timej* i *Kritija* kao temeljne izvore tradicije. Autor pristupa problemu interdisciplinarno, kombinirajući filološku, historiografsku i komparativnu metodu, te sagledava Atlantidu ne samo kao potencijalni historijski fenomen, već i kao filozofski konstrukt i političku alegoriju. U radu su analizirani ključni antički autori poput Strabona, Plinija Starijeg, Plutarha i drugih, uz razmatranje njihove epistemološke vrijednosti i konteksta. Poseban doprinos rada ogleda se u uključivanju hrestomatije izvorne građe i paralelnih prijevoda Platonovih tekstova. Zaključno, Atlantida se interpretira kao višeslojni fenomen koji istovremeno pripada historiji ideja, mitologiji i političkoj teoriji antičkog svijeta.

Resume EN

The study *Atlantis in Ancient Sources* offers a systematic analysis of ancient testimonies concerning Atlantis, with particular emphasis on Plato's dialogues *Timaeus* and *Critias* as foundational texts. The author adopts an interdisciplinary approach, combining philological, historiographical, and comparative methods, examining Atlantis not only as a potential historical reality but also as a philosophical construct and political allegory. The work includes an analysis of key ancient authors such as Strabo, Pliny the Elder, and Plutarch, evaluating their epistemological value and historical context. A significant contribution lies in the inclusion of a chrestomathy of primary sources and parallel translations of Platonic texts. The study concludes that Atlantis represents a multi-layered phenomenon situated at the intersection of intellectual history, mythology, and political thought in antiquity.

Ključne riječi : Atlantida, Platon, Timej, Kritija, antički izvori, mit, historiografija, politička filozofija, tradicija, Atlantik

Key words : Atlantis, Plato, Timaeus, Critias, ancient sources, myth, historiography, political philosophy, tradition, Atlantic

Extended summary

The study *Atlantis in Ancient Sources* represents a comprehensive and methodologically grounded examination of one of the most enduring and controversial narratives of classical antiquity—the account of Atlantis. Rather than approaching Atlantis as a purely speculative or sensational topic, this work situates the phenomenon firmly within the framework of ancient intellectual traditions, focusing on its textual, philosophical, and historiographical dimensions. At the core of the study lies a detailed analysis of the Platonic dialogues *Timaeus* and *Critias*, which constitute the primary and foundational sources for the Atlantis narrative. These texts are examined not only as literary compositions but as complex philosophical constructs. The author emphasizes that Plato's account must be interpreted within the broader context of his intellectual project, particularly his engagement with questions of ideal political order, cosmology, and the cyclical nature of history.

The Atlantis narrative is presented in Plato's works as a tradition allegedly transmitted from Egyptian priests to Solon and subsequently preserved through Athenian lineage. This chain of transmission is critically evaluated in the study, with attention given to its rhetorical and epistemological implications. Rather than accepting the narrative at face value, the author explores its function as a literary and philosophical device, designed to convey deeper insights into the nature of human societies, their rise and decline, and their relationship to divine order. A significant aspect of the analysis concerns the structural relationship between *Timaeus* and *Critias*. The study highlights their organic unity, noting that the Atlantis narrative serves as a transitional element between cosmological discourse and political reflection. The incomplete nature of *Critias* and the hypothetical existence of a third dialogue, *Hermocrates*, are also addressed, raising important questions about the intended scope and ultimate purpose of Plato's project.

Beyond Plato, the study extends its scope to include a range of later ancient authors, such as Strabo, Pliny the Elder, Plutarch, Aelian, Diogenes Laertius, and Cosmas Indicopleustes. These authors are not treated as independent witnesses to the existence of Atlantis but as participants in a broader tradition of geographical, historiographical, and cosmological thought. Their references are analyzed in terms of genre, intention, and reliability, demonstrating how the idea of Atlantis was transformed and reinterpreted across different intellectual contexts.

Strabo's *Geography*, for instance, is examined as a key text in the development of historical geography, where myth and empirical observation intersect. Pliny the Elder's *Naturalis Historia* provides insight into Roman encyclopedic knowledge and its integration of diverse sources, while Plutarch's works reflect a philosophical and moral engagement with historical narratives. Aelian's compilations, rich in references to otherwise lost works, illustrate the transmission and fragmentation of knowledge in antiquity. Diogenes Laertius contributes to the understanding of philosophical traditions, while Cosmas Indicopleustes represents a later, Christian reinterpretation of cosmology that contrasts with earlier classical perspectives.

A central methodological feature of the study is the inclusion of a chrestomathy of primary sources. By presenting original texts alongside translations, the author enables a direct engagement with the material, allowing for a more nuanced interpretation of terminology, narrative structures, and

conceptual frameworks. This approach reflects a commitment to philological precision and transparency, which is essential for any rigorous study of ancient sources. The study also addresses the broader historiographical challenges associated with the Atlantis narrative. It recognizes that the concept of Atlantis has been heavily burdened by later interpretations, particularly in modern and popular contexts, where it has often been detached from its original textual and intellectual environment. By returning to the ancient sources themselves, the author seeks to disentangle the historical and philosophical core of the narrative from subsequent layers of speculation and myth-making. In this context, Atlantis emerges not as a simple question of historical existence but as a multi-layered phenomenon that operates on several levels simultaneously. It is, first and foremost, a product of Platonic philosophy, reflecting key themes such as the ideal state, moral degeneration, and the interplay between human agency and divine order. At the same time, it is embedded in a broader tradition of myth and historiography, where it interacts with other narratives of catastrophe, lost civilizations, and cosmic cycles. Furthermore, the study suggests that the enduring appeal of Atlantis lies precisely in its ambiguity. It occupies a liminal space between history and myth, fact and fiction, knowledge and imagination. This ambiguity allows it to be continuously reinterpreted and recontextualized, both within antiquity and in later periods.

In conclusion, *Atlantis in Ancient Sources* offers a rigorous and nuanced re-evaluation of the Atlantis narrative. By grounding the analysis in primary texts and situating it within the broader framework of ancient thought, the study provides a solid foundation for further research. It demonstrates that Atlantis, far from being a marginal or purely speculative topic, is deeply embedded in the intellectual history of antiquity and continues to offer valuable insights into the ways in which ancient cultures understood their world, their past, and their place within the cosmos.

Pisci

Platon

Atenjanin Platon[1] (Πλάτων, "Širok, Plećat", živio 428/427. ili 424/423. – 348/347. god. p. n. e.) i njegov opus, uključujući i znanstvenu školu Akademiju (koju je osnovao u Ateni), su nezaobilazni u bilo kakvim istraživanjima koja se tiću ili dotiću „pitanja Atlantide", bez obzira bila ona egzaktnog i znanstvenog tipa, traženja ezoteričnog smisla i neke magijske, mistične i egzotične dubine ili čisto poradi zabavnih i komercijalnih interesa. Prvo što treba istaći jeste da značajan udio u sveukupnom civilizacijskom razvitku na svojim plećima upravo nosi platonska izrečena misao. A „priča o Atlantidi" je samo jedan od segmenata te goleme misli. Iako se Platon u pučkoj javnosti promatra primarno, pa čak često i jedino kao filozof (u modernom, usko shvaćenom smislu kao jedne od niza humanističkih znanosti) i tvorac njenog idealističkog pravca, on je znatno više. Kao i drugi helensko – rimski filozofi, i Platon je ustvari bio „sveznalica" (u najpozitivnijem smislu riječ), bavio se kompletnim znanjem, a ne samo jednim njegovim segmentom. I to i sa teorijske i sa praktične strane. Tako on daje i mišljenja i stavove, ali i nudi rješenja između ostaloga po pitanju filozofije (u užem smislu riječi), logike, etike, retorike, umjetnosti, književnosti, obrazovanja, porodice, religije, vjere, matematike, ljubavi, formi, političke teorije i prakse, često se izražavajući u metaforama kako bi ih efektnije prikazao javnosti i tako ostvario svoje ciljeve.

Po svome porodičnom porijeklu Platon pripada samom vrhu društvene, ekonomske, političke i kulturne elite tadašnje atenske države. Agnatsku liniju Platona, preko oca Aristona, tradicija povezuje sa drevnim Kodrom, kraljem Atike i Melantom, kraljem Mesenije. Platonova majka Periktiona je poticala iz porodice koja je preko Dropida bila povezana sa čuvenim atenskim pjesnikom, zakonodavcem i reformatorom Solonom. Preko majke Periktione, Platon je rodbinski bio vezan i sa Harmidom i Kritijom, dvojicom vrlo istaknutih lidera oligarhijskog režima poznatog pod nazivom „Tridesetorica tirana" koji je kratkotrajno, ali vrlo okrutno, nepravedno, brutalno i krvavo upravljao atenskom državom u periodu 404. i 403. god. p. n. e.[2] Kritija (kao predstavnik ekstremne oligarhije) je inače, nakon likvidacije Teramena (koji je bio predstavnik umjerene oligarhije), bio jedno vrijeme i vođa ovoga režima sve do svoje pogibije u bitci kod Munihije (u kojoj je poginuo i Harmid). Uz to što je bio prirodno bistar i inteligentan, Platon je stekao i za tadašnje uvjete izvrsno obrazovanje od najistaknutijih učitelja svoga doba. Upoznao se i sa mnogim dotada poznatim i razvijenim filozofskim i učenjačkim pravcima. Ali među najvažnijim osobama koje su uticale na izgradnju Platona kao osobe, filozofa, teoretičara i znanstvenika bio je Sokrat. Ponovno uvođenje demokratskog sustava u atenskoj državi od strane Trasibula i njegovih pristalica, je dugoročno izgleda naškodilo poziciji ljudi iz najbližeg okruženja Platona. Najvažniji događaj u ovom periodu restauracije demokratskog sustava je bilo suđenje Sokratu (koje je završilo sa presuđivanjem smrtne kazne), a što je nesumnjivo ostavilo značajan dojam na Platonovo promišljanje posebno u sferi političke teorije i prakse.

[1] Diogen Laertij (*Diog. Laërt.* III, 4) prenosi i verzije po kojima je Platonovo pravo ime bilo Aristokle (prema djedu), i da mu je njegov trener hrvanja Ariston iz Argosa dao nadimak Platon zbog njegove navodne robusne fizičke građe ili zbog širine svoga stila ili zbog širine svoga čela.

[2] O „Tridesetorici tirana" i njihovoj vladavini atenskom državom v. Mesihović, 2011, 13 – 170.

Platon je mnogo putovao, pa je tako boravio u drugim dijelovima balkanske Helade, Egiptu (gdje je stekao nova znanja), Kirenu, južnoj Italiji, Siciliji. Za Platonov život, ali i karijeru, stavove i poučavanje (posebno u političkoj i društvenoj teoriji i praksi) bitni su njegovi boravci u Tarentu (kojim je upravljao ugledni pitarogejac Arhit) i Sirakuzi u vrijeme tiranija Dionisija I. i Dionisija II., gdje se upleo i u mrežu političkih zbivanja. U Sirakuzu je prvi put došao 388. god. p. n. e., i tu je izazvao svojom otvorenošću bijes tiranina Dionisija I., iako je stekao prijateljstvo Diona (brata Aristomahe, supruge Dionisija I.). Iako je izbjegao smrt, Platon je prodan u ropstvo iz kojeg ga otkupio Anikerid i koji ga je vratio u njegovu domovinu. Tako se Platon u svojoj 40. godini života vratio u Atenu, gdje je osnovao školu u vježbalištu i gaju Akadema (odakle i potiće naziv Akademija) u samoj blizini grada Atene. Svoj rad u Akademiji je Platon prekidao dva puta i to 366/365. i 361/360. god. p. n. e., kada je po drugi i treći put putovao i boravio u Sirakuzi. Nakon smrti Dionisija I., Platon se vratio u Sirakuzu kako bi po pozivu i želji Diona podučavao i savjetovao Dionisija II. (vladao od 367. do 343. god. p. n. e.). Međutim, kada je Dionisije II. protjerao Diona, zadržao je Platona protiv njegove volje. Platon je ipak uspio napustiti Sirakuzu, i vratiti se u Atenu. Dionisije II. ga je uspio nagovoriti da ponovo, po treći put, dođe u Sirakuzu. Ali, i ovaj put je Platon sa tiraninom ušao u sukob, i nakon niza peripetija je konačno napustio svoj „sirakuški eksperiment" i vratio se u domovinu. Dionisija II. je nešto kasnije zbacio Dion, ali je i njega 354./353. god. p. n. e. u zasjedi ubio Kalip, koji je isto bio Platonov učenik. Platon je umro u dubokoj strarosti u Ateni i sahranjen je u blizini Akademije.[3]

Platonova priča o Atlantidi se pojavljuje u dva njegova djela : Timej (Τίμαιος) i Kritija (Κριτίας). Oba djela, ispisana u formi dijaloga i monologa koji se izgovaraju na simpozijumu-večeri od strane njegovih učesnika. Iako je moguće samo za zadrškom izvršiti kronologiju Platonovih djela, uobičajeno se smatra da Timej i Kritija spadaju u „kasne radove". Ako su ovi dijalozi nastali u poznijim razdobljima Platonovog života, onda bi se moglo reći da u njima provijava duboko iskustvo i promišljanje samoga autora, kao i njegovo obimno stećeno znanje. Ono što je bitno znati jeste da su dijalog „Timej" i dijalog „Kritija" uzročno i sadržajno povezani, i predstavljaju najvjerojatnije dijelove Platonove planirane triologije koju je možda sačinjavao i hipotetički dijalog „Hermokrat" (Ἑρμοκράτης) kao završni dio. Dok „Hermokrat" najvjerojatnije nije bio nikada napisan, i Kritija je za današnju znanost nekompletan jer mu nedostaje završni dio. U dijalogu „Timej" priča o Atlantidi je samo započeta, da bi se detaljnije nastavila u dijalogu „Kritija" koji je po svemu sudeći bio drugi dio hipotetičke ili planirane triologije. Ustvari, iako je djelo „Timej" teorijski dijalog, samo manji dio spisa ima dijaloški karakter, dok je ubjedljiva većina teksta monolog o kosmologiji koji „izriće" Timej iz Lokrija.

[3] O Platonu v. sva sačuvana djela čije se autorstvo pripisuje Platonu (v. popis izvorne građe), *Diog. Laërt.* III, 1 – 109; Smith W., 1849, III, 391 – 405; PWRE, 1950, XX, 2, *col.* 2342 – 2537; Đurić, 1972, 523 – 552; Đurić, 1976, 314 – 368; Đurić, 2003, 548 – 578.

Strabon

Strabon iz maloazijske Amasije (Στράβων; cc 64. – 60. god. p. n. e. – cc 25/24. god. n. e.) je bio geograf, historičar i filozof. Potiče iz jedne istaknute pontske familije koja je imala prorimske pozicije. Iskorištavajući mir i stabilnost uspostavljenu augustovskim režimom, Strabon je veoma mnogo putovao. U samome Rimu je boravio jedan duži period. Njegovo najvažnije djelo je "Geografija" u 17 knjiga, u kojoj je, pored geografskih, dao i mnogo historijskih, etnografskih i drugih podataka, tako da se Strabon s punim pravom može nazvati ocem historijske geografije. Pojedini detalji spomenuti u Strabonovoj "Geografiji", kao smrt kralja Jube II. (prvo kralja Numidije, kasnije Mauritanije) mogu se datirati u 23. god. n. e. Kako se čini iz čitavog niza podataka, Strabonovo djelo je doživjelo više redakcija izvršenih od samoga autora u različitim razdobljima i to u određenim dijelovima svoga djela. Prilikom tih redakcija Strabon je ubacivao nove podatke, pa i čitave pasuse kao npr. onaj o Germanikovom trijumfu kojem je izgleda Strabon osobno prisustvovao, pa je smatrao za shodno da ga ubaci u svoje djelo. Osim toga, teško bi bilo očekivati da je Strabon svoje djelo pisao i izdao samo jednom i to neposredno pred svoju smrt, prije izgleda da je ono doživljavalo više izdanja, sa stalnim redakcijama, što je sasvim razumljivo, ako se ima u vidu da je njegova «Geografija» neka vrsta opće zemljopisne enciklopedije u kojoj se sadržava i čitav niz historijskih i drugih podataka, čak i anegdotskog, mitološkog i svakidašnjeg karaktera. Strabon u "Geografiji" citira i svoju, izgubljenu, Historiju / Historijske bilješke (koja je

nesumnjivo bila ranije napisana – u 43 knjige) i koja je opisivala vrijeme od pretvaranja Makedonije u provinciju do Gaja Julija Cezara.[4]

Plinije Stariji

Jedno od najvrijednijih djela nastalih u I. st. n. e. je sačuvana enciklopedija Naturalis historia od Plinija Starijeg (*Caius Plinius Secundus*; 23. god. n. e.– 25, VIII. 79. god. n. e.). Plinije Starije je bio rimski pisac, prirodnjak, filozof, zapovjednik kopnenih trupa i mornarice, a bio je osobni prijatelj princepsa Vespazijana. On je bio Rimljanin starog kova, svestrana osoba koju je sve interesirala, sa pronicljivim duhom, slobodom spoznaje i sposobnošću zapažanja, erudita u punom smislu koji je svoje slobodno vrijeme koristio za znanstvena istraživanja. Njegova marljivost i hrabrost te želja za stalnim sticanjem novih znanja su ostali osvjedočeni u historiji. Plinije Stariji je porijeklom iz grada Koma, tada već sjeverne Italije (nekadašnja Cisalpinska Galija), jedne sredine sa raznorodnim etničkim i kulturološkim porijeklom, naravno tada ujedinjenim pod imenom rimskog građanstva. Svoj uspon u javnoj hijerarhiji je započeo sa službom u vojsci i to dugogodišnjim boravkom na rajnskoj granici. Plinije Stariji je kao oficir i dužnosnik Države (često kao prokurator) proputovao mnoge zemlje tadašnjeg rimskog svijeta. Na kraju je postao i prefekt flote u Misenumu i osobno je vodio spasilačku akciju prilikom čuvene erupcije Vezuva 79. god. n. e., kada su zatrpani pod

[4] Smith W., 1849, II, 915 – 921; PWRE, 1931, IV A. 1, col. 76 – 155. 74; Mesihović – Kahriman – Hadžiabdić, 2021, 89-90.

vulkanskim pepelom Pompeji i Herkulanum. Na spašavanje ljudi iz pakla koji je nastupio toga augustovskog dana nije krenuo samo iz osjećaja odgovornosti te urođene hrabrosti, nego i iz znanstveničke radoznalosti, jer je želio da ispita vulkansku erupciju iz prve ruke. Prilikom akcije koju je vodio Plinije Stariji je i poginuo. Rezultate svojih zapažanja i istraživanja je ostavio u svome epohalnom djelu, enciklopediji *Naturalis historia*, koja se sastoji od 37 knjiga. *Naturalis historia* je na svu sreću dostupna i pruža uvid u antičko znanje I. st. n. e. i na najbolji način pokazuje svestranost i slobodoumnost (oslobođeno ideoloških okova) znanstvenog proučavanja tadašnjih Rimljana. Naturalis historia u sebi sadržava podatke iz botanike, zoologije, poljoprivrede, astronomije, kosmografije, geologije, mineralogije, zemljopisa, medicine, prirodnih fenomena, rudarstva, tehnologije, umjetnosti, historije, demografije, etnografije. Plinije Stariji je tako koristio podatke od najmanje 146 rimska i 327 grčka autora, te druge izvore informacija. Tako je koristio i topografske podatke Vipsanija Agripe, te učenjaka i mauritanskog kralja Jube II., koji mu je bio glavni vodič u botanici. Ovo enciklopedijsko djelo je imalo nemjerljiv utjecaj na kasniji razvitak znanosti ne samo u antici, nego i u srednjem vijeku, te u doba humanizma i renesanse. Za vrijeme boravka na germanskoj granici, napisao je svoju prvu knjigu o upotrebi streljaštva u konjici (De jaculatione equestri). Isto u Germaniji, on je usnio duh Druza (oca princepsa Klaudija i velikog pobjednika nad Germanima) koji ga je molio da spasi sjećanje na njega. To ga je motiviralo da napiše historiju (u 20 knjiga) svih ratova između Rimljana i Germana. Ovo djelo o germansko – rimskim odnosima je bilo glavno vrelo za Tacitove prve knjige Anala u kojima govori o ratovima sa Arminijem i Tacitovu "Germaniju". Nažalost, ovo djelo je postepeno nestajalo. Plinije Stariji je napisao i biografsko djelo o svome zapovjedniku u Gornjoj Germaniji Pomponiju Sekundu (*Publius Pomponius Secundus*; polubrat po majci čuvenog rimskog vojskovođe Korbula) u dvije knjigu. Napisao je i edukativno djelo o retorici nazvano Studiosus, a nešto kasnije i djelo Dubii sermonis. Plinije Stariji je nastavio i historiju Aufidija Basa (*Aufidius Bassus*) koji je živio za vrijeme princepsa Tiberija. Izuzev *Naturalis historia*, sva ostala djela Plinija Starijeg su izgubljena.[5]

Plutarh

Pred kraj I. i početkom II. st. n. e. djelovao je Lucije Mestrije Plutarh (nakon dobijanja rimskog građanstva puno ime *Lucius Mestrius Plutarchus*; Λούκιος Μέστριος Πλούταρχος; živio cc 46. – cc 126. god. n. e.), iz beotskog grada Heroneje. Riječ je ne o jednom od najvećih rimsko – helenskih pisaca, nego jednom od najvećih učenjaka u historiji čovječanstva. On nije bio samo historičar sa fokusom na pisanje životopisa/biografija, nego i filozof (sa tendencijama više izraženim prema platonizmu) i intelektualac, esejista. Njegova djela, iako originalno pisana na grčkom, bila su po vokaciji namjenjena i čitateljima koji su se primarno služili latinskim jezikom. Plutarh je rođen u istaknutoj i iznimno bogatoj porodici koja je pripadala sloju beotske elite u Heroneji, u kojoj je proveo i najveći dio života. Plutarh je stekao obrazovanje u Ateni, gdje je 66. i 67. god. n. e. studirao matematiku i filozofiju u atenskoj Akademiji pod Amonijem. Plutarh je služio i kao jedan od dvojice svećenika u Apolonovom hramu u Delfima, a bio je i lokalni dužnosnik (arhont). Nekoliko puta je privremeno boravio u Rimu, gdje je imao poznanike i prijatelje među višim slojevima rimskog društva. Bez obzira što nije napustio svoje rodno mjesto i preselio se u neku veću urbanu

[5] Smith W., 1849, III, 414 – 421; PWRE, 1951, XXI. 1, col. 271 – 439; Mesihović – Kahriman – Hadžiabdić, 2021, 113 – 115.

aglomeraciju, Plutarh je zbog svojih djela već za života postao popularan među obrazovanijim slojevima rimskog svijeta i cijenjen i poštovan i od najviše upravljačke strukture Države. Pod Hadrijanom je bio prokurator carskih imanja u Ahaji. U nepoznatom periodu svoga života Plutarh je dobio i rimsko građanstvo i rimski imenski dodatak → Lucije Mestrije. Plutarh je napisao veliki broj djela, najrazličitijeg sadržaja, tematike i tipova od historiografskih djela pa do rasprava o najrazličitijim pitanjima (iz etike, religije i dr.). Njegova historiografska djela su biografske naravi. Prvo je bilo posvećeno životopisima rimskih princepsa od Augusta do Vitelija. Od ovih životopisa, danas su nam dostupni samo životopisi Galbe i Otona, dok su oni princepsa Tiberija i Nerona fragmentirano dostupni. Plutarh je napisao još neke životopise, od kojih su neki dostupni (kao Arata i Artakserksa II.), a neki još uvijek nisu (Hesioda, Pindara, Kratesa i Dajfanta). Plutarhovo najpoznatije djelo su njegovi "Usporedni životopisi" (Βίοι Παράλληλοι) ili "Životi uglednih Grka i Rimljana". U njima se usporedno donose životopisi istaknutih osoba helenske i rimske povijesti grupiranih u parove koji se sastoje od jednoga Helena i jednoga Rimljanina. Plutarh je parove stvarao na osnovi svojih tumačenja određenih sličnosti u djelovanju tih mitoloških, tradicijskih i historijskih ličnosti. Drugi dio Plutarhovog opusa se sastoji od velikog broja vrijednih rasprava, eseja, govora koje se uobičajeno grupiraju u kolekciju nazvanu Moralia / Ἠθικά. Kao i drugim njemu suvremenim autorima Plutarhu je svojstven humanizam, interes za ljudsku ličnost. Realističnost je također specifična osobina njegovog pogleda na svijet. Plutarh se je posebno bavio egipatskim mitovima i misterijima, u kojim on pronalazi mnogo sličnosti sa grčkim. On mnogo drži do raznih vjerskih obreda – istočnih, grčkih i rimskih. Njih su u starini uveli mudri ljudi, a potomci ih trebaju održavati. Plutarhov opus, posebno njegovi životopisi, su popularni i danas ima bezbroj prijevoda na veliki broj 129 suvremenih jezika. *Moralia* su uveliko inspirirale renesansu, humanizam i prosvjetiteljstvo, a životopisi političke ideje i praktično političko djelovanje u novom vijeku, moderni i postmoderni. Iako je dostupna Plutarhova literarna zaostavština golema, ipak je još veći dio njegovog opusa nedostupan. Navodno se Plutarhu u antici pripisavalo autorstvo za 227 radova. Većina njegovih djela koja nam danas nisu dostupna pripadaju skupini *Moralia*, ali nailazi se na tragove najmanje još 12 izgubljenih životopisa. Pseudo – Plutarh je skupno ime koje je dato nepoznatom/im autoru/ima djela koja su se pripisivala Plutarhu. Neka od ovih djela su uključena u objavljena izdanja Plutarhovih *Moralia*.[6]

[6] Smith W., 1849, III, 429 – 431; PWRE, 1951, XXI. 1, *col.* 636 – 962; Mesihović – Kahriman – Hadžiabdić, 2021, 125-131.

Elijan

Klaudije Elijan (Claudius Aelianus; Κλαύδιος Αἰλιανός; cc 175. – cc. 235. god. n. e.) porijeklom iz grada Praeneste, je bio pisac i učitelj retorike koji je originalno pisao na grčkom. Njegova dva glavna djela su vrijedna zbog mnogobrojnih referenci na ranije autore čija su djela danas izgubljena i time ukazuje na enormno književno bogatstvo grčko – rimske kulturne ekumene, od kojeg su sačuvani samo detalji. On je poznat po djelima "O prirodi životinja" (*De Natura Animalium*; Περὶ Ζῴων Ἰδιότητος) u 17 knjiga i Razne Historije (*Varia Historia*; Ποικίλη Ἱστορία) dostupno najvećim dijelom u sažetoj formi. Sačuvani su značajni fragmenti i od druga dva njegova djela" O Proviđenju" i "O Božanskim manifestacijama" u romejskoj enciklopediji Suda. Njemu se pripisuje i "20 pisama od seljaka".[7]

Diogen Laertije

U III. st. je živio i djelovao i Diogen Laertije (Διογένης Λαέρτιος) koji je napisao čuveno i dostupno djelo "Životi i mišljenja istaknutih filozofa" u kome daje detaljne biografije glavnih filozofa i učenja niza helenskih filozofskih škola. Njegovo djelo je jedno od glavnih izvora za filozofiju klasične

[7] Smith W., 1867, I, 28; PWRE, 1894, I. 1-2, *col*. 486 - 488; Mesihović – Kahriman – Hadžiabdić, 2021, 143.

civilizacije. O samom Diogenu Laertiju se vrlo malo zna. Diogen Laertije je opisao Platonovo učenje u trećoj knjizi svoga djela.[8]

[8] Smith W., 1867, I, 1022-1023; PWRE, 1905, V. 1-2, *col*. 738– 763; Mesihović – Kahriman – Hadžiabdić, 2021, 145.

Kosma Indikoplestes

Kosma Indikoplestes (Κοσμᾶς Ἰνδικοπλεύστης; *Cosmas Indicopleustes;* Indicopleustes znači "Indijski putnik") je bio trgovac i kasnije "pustinjak" iz egipatske Aleksandrije, iz vremena vladavine romejskog dominusa Justinijana I. On je posjetio Aksum (današnja Etiopija) i Indiju. Napisao je djelo "Kršćanska topografija", a i dao je najranije informacije da su u Indiji djelovali i Nestorijanci sredinom VI. st. n. e. Kosma je bio učenik sirijskog patrijarha Abe I. On je i iznio i tezu po kojoj je Zemlja ravna, što je produkt religijske dogmatike, a ne već utvrđenih i dokazanih činjenica u klasičnoj civilizaciji kako je zemlja sferična i okrugla.[9]

[9] Smith W., 1867, I, 864-865; PWRE, 1905, V. 1-2, *col*. 1487-1495.

Hrestomatija izvorne građe

Svako istraživanje fenomena "Atlantide", uključujući i hrestomatiju antičke izvorne građe o tome, je jedino metodološki ispravno i neizbježno započeti sa Platonova dva filozofska dijaloga "Timej" i "Kritija". Jer ti tekstovi su stubovi na kojima stoje sve kasnije "priče". Platonovi narativi o Atlantidi, preciznije rečeno "Atlasovom otoku" su namjerno stilizirani kao tradicija, ali nose sa sobom (i to namjerno i namjenski urađeno) snažne političke ideje, filozofske strukture i moguće ironijske elemente. Drugim riječima: prijevod mora biti doslovan, ali intelektualno oprezan.

Nakon Kritijinog izlaganja u kome spominje Atlantidu, slijedi još jedan kraći razgovor, i onda ide veliki Timejev govor koji se u svojoj suštini bavi kosmološkim pitanjima, elementima od kojih je kosmos sastavljen, antropologijom, ljudskim tijelom (odnosno preciznije rečeno anatomijom), dušom i društveno – političkim sustavom. Kada Timej završava sa izlaganjem, tada započinje djelo „Kritija". Samim tim djela „Timej" i „Kritija" ćine jednu organsku cjelinu.

NAPOMENA ZA PRIJEVOD. Pošto je tematika Atlantide vrlo bitna, smatrao sam shodnim da u studiju ubacim dva prijevoda Platonovih dijaloga „Timej" i „Kritija". Prvi prijevod (I.) koji je urađen uz pomoć AI entiteta, dok je drugi (II.) prijevod prepisan iz izdanja dijaloga „Timaj" (prijevod od Marjance Pakiž) iz 1981. god. (NIRO „Mladost"iz Beograda) i izdanja dijaloga „Kritija" (prijevod od Mirjana Milenković Krznarić) iz 1983. god. (ŠIRO „Srbija" iz Beograda).

Platon. Izvod o Atlantidi iz dijaloga Timej :

Κριτίας

ἄκουε δή, ὦ Σώκρατες, λόγου μάλα μὲν ἀτόπου, παντάπασί γε μὴν ἀληθοῦς, ὡς ὁ τῶν ἑπτὰ σοφώτατος [20ε] Σόλων ποτ᾽ ἔφη. ἦν μὲν οὖν οἰκεῖος καὶ σφόδρα φίλος ἡμῖν Δρωπίδου τοῦ προπάππου, καθάπερ λέγει πολλαχοῦ καὶ αὐτὸς ἐν τῇ ποιήσει: πρὸς δὲ Κριτίαν τὸν ἡμέτερον πάππον εἶπεν, ὡς ἀπεμνημόνευεν αὖ πρὸς ἡμᾶς ὁ γέρων, ὅτι μεγάλα καὶ θαυμαστὰ τῆσδ᾽ εἴη παλαιὰ ἔργα τῆς πόλεως ὑπὸ χρόνου καὶ φθορᾶς ἀνθρώπων ἠφανισμένα, πάντων δὲ ἓν μέγιστον, [21α] οὗ νῦν ἐπιμνησθεῖσιν πρέπον ἂν ἡμῖν εἴη σοί τε ἀποδοῦναι χάριν καὶ τὴν θεὸν ἅμα ἐν τῇ πανηγύρει δικαίως τε καὶ ἀληθῶς οἷόνπερ ὑμνοῦντας ἐγκωμιάζειν.

Σωκράτης

εὖ λέγεις. ἀλλὰ δὴ ποῖον ἔργον τοῦτο Κριτίας οὐ λεγόμενον μέν, ὡς δὲ πραχθὲν ὄντως ὑπὸ τῆσδε τῆς πόλεως ἀρχαῖον διηγεῖτο κατὰ τὴν Σόλωνος ἀκοήν;

Κριτίας

ἐγὼ φράσω, παλαιὸν ἀκηκοὼς λόγον οὐ νέου ἀνδρός. ἦν μὲν γὰρ δὴ τότε Κριτίας, ὡς ἔφη, σχεδὸν ἐγγὺς [21β] ἤδη τῶν ἐνενήκοντα ἐτῶν, ἐγὼ δέ πῃ μάλιστα δεκέτης: ἡ δὲ Κουρεῶτις ἡμῖν οὖσα ἐτύγχανεν Ἀπατουρίων. τὸ δὴ τῆς ἑορτῆς σύνηθες ἑκάστοτε καὶ τότε συνέβη τοῖς παισίν: ἆθλα γὰρ ἡμῖν οἱ πατέρες ἔθεσαν ῥαψῳδίας. πολλῶν μὲν οὖν δὴ καὶ πολλὰ ἐλέχθη ποιητῶν ποιήματα, ἅτε δὲ νέα κατ᾽ ἐκεῖνον τὸν χρόνον ὄντα τὰ Σόλωνος πολλοὶ τῶν παίδων ᾔσαμεν. εἶπεν οὖν τις τῶν φρατέρων, εἴτε δὴ δοκοῦν αὐτῷ τότε εἴτε καὶ χάριν τινὰ τῷ Κριτίᾳ φέρων, δοκεῖν οἱ τά τε [21ξ] ἄλλα σοφώτατον γεγονέναι Σόλωνα καὶ κατὰ τὴν ποίησιν αὖ τῶν ποιητῶν πάντων ἐλευθεριώτατον. ὁ δὴ γέρων— σφόδρα γὰρ οὖν μέμνημαι—μάλα τε ἥσθη καὶ διαμειδιάσας εἶπεν: ‘εἴ γε, ὦ Ἀμύνανδρε, μὴ παρέργῳ τῇ ποιήσει κατεχρήσατο, ἀλλ᾽ ἐσπουδάκει καθάπερ ἄλλοι, τόν τε λόγον ὃν ἀπ᾽ Αἰγύπτου δεῦρο ἠνέγκατο ἀπετέλεσεν, καὶ μὴ διὰ τὰς στάσεις ὑπὸ κακῶν τε ἄλλων ὅσα ηὗρεν ἐνθάδε ἥκων ἠναγκάσθη ’ ‘ [21δ] καταμελῆσαι, κατά γε ἐμὴν δόξαν οὔτε Ἡσίοδος οὔτε Ὅμηρος οὔτε ἄλλος οὐδεὶς ποιητὴς εὐδοκιμώτερος ἐγένετο ἄν ποτε αὐτοῦ.’ ‘τίς δ᾽ ἦν ὁ λόγος,’ ἦ δ᾽ ὅς, ‘ὦ Κριτία;’ ‘ἦ περὶ μεγίστης,’ ἔφη, ‘καὶ ὀνομαστοτάτης πασῶν δικαιότατ᾽ ἂν πράξεως οὔσης, ἣν ἥδε ἡ πόλις ἔπραξε μέν, διὰ δὲ χρόνον καὶ φθορὰν τῶν ἐργασαμένων οὐ διήρκεσε δεῦρο ὁ λόγος.’ ‘λέγε ἐξ ἀρχῆς,’ ἦ δ᾽ ὅς, ‘τί τε καὶ πῶς καὶ παρὰ τίνων ὡς ἀληθῆ διακηκοὼς ἔλεγεν ὁ Σόλων.’ [21ε] ‘ἔστιν τις κατ᾽ Αἴγυπτον,’ ἦ δ᾽ ὅς, ‘ἐν τῷ Δέλτα, περὶ ὃν κατὰ κορυφὴν σχίζεται τὸ τοῦ Νείλου ῥεῦμα Σαϊτικὸς ἐπικαλούμενος νομός, τούτου δὲ τοῦ νομοῦ μεγίστη πόλις Σάις—ὅθεν δὴ καὶ Ἄμασις ἦν ὁ βασιλεύς—οἷς τῆς πόλεως θεὸς ἀρχηγός τίς ἐστιν, Αἰγυπτιστὶ μὲν τοὔνομα Νηίθ, Ἑλληνιστὶ δέ, ὡς ὁ ἐκείνων λόγος, Ἀθηνᾶ: μάλα δὲ φιλαθήναιοι καί τινα τρόπον οἰκεῖοι τῶνδ᾽ εἶναί φασιν. οἷ δὴ Σόλων ἔφη πορευθεὶς σφόδρα τε γενέσθαι παρ᾽ αὐτοῖς ἔντιμος, ’ ‘ [22α] καὶ δὴ καὶ τὰ παλαιὰ ἀνερωτῶν ποτε τοὺς μάλιστα περὶ ταῦτα τῶν ἱερέων ἐμπείρους, σχεδὸν οὔτε αὐτὸν οὔτε ἄλλον Ἕλληνα οὐδένα οὐδὲν ὡς ἔπος εἰπεῖν εἰδότα περὶ τῶν τοιούτων ἀνευρεῖν. καί ποτε προαγαγεῖν βουληθεὶς αὐτοὺς περὶ τῶν ἀρχαίων εἰς λόγους, τῶν τῇδε τὰ ἀρχαιότατα λέγειν ἐπιχειρεῖν, περὶ Φορωνέως τε τοῦ πρώτου λεχθέντος καὶ Νιόβης, καὶ μετὰ τὸν κατακλυσμὸν αὖ περὶ Δευκαλίωνος ‘‘ [22β] καὶ Πύρρας ὡς διεγένοντο μυθολογεῖν, καὶ τοὺς ἐξ αὐτῶν γενεαλογεῖν, καὶ τὰ τῶν ἐτῶν ὅσα ἦν οἷς ἔλεγεν πειρᾶσθαι διαμνημονεύων τοὺς χρόνους ἀριθμεῖν: καί τινα εἰπεῖν τῶν ἱερέων εὖ μάλα παλαιόν: ‘ὦ Σόλων, Σόλων, Ἕλληνες ἀεὶ παῖδές ἐστε, γέρων δὲ Ἕλλην οὐκ ἔστιν.’ ἀκούσας οὖν, ‘πῶς τί τοῦτο λέγεις;’ φάναι.’

‘νέοι ἐστέ,’ εἰπεῖν, ‘τὰς ψυχὰς πάντες: οὐδεμίαν γὰρ ἐν αὐταῖς ἔχετε δι᾽ ἀρχαίαν ἀκοὴν παλαιὰν δόξαν οὐδὲ μάθημα χρόνῳ πολιὸν οὐδέν. τὸ ” [22ξ] δὲ τούτων αἴτιον τόδε. πολλαὶ κατὰ πολλὰ φθοραὶ γεγόνασιν ἀνθρώπων καὶ ἔσονται, πυρὶ μὲν καὶ ὕδατι μέγισται, μυρίοις δὲ ἄλλοις ἕτεραι βραχύτεραι. τὸ γὰρ οὖν καὶ παρ᾽ ὑμῖν λεγόμενον, ὡς ποτε Φαέθων Ἡλίου παῖς τὸ τοῦ πατρὸς ἅρμα ζεύξας διὰ τὸ μὴ δυνατὸς εἶναι κατὰ τὴν τοῦ πατρὸς ὁδὸν ἐλαύνειν τά τ᾽ ἐπὶ γῆς συνέκαυσεν καὶ αὐτὸς κεραυνωθεὶς διεφθάρη, τοῦτο μύθου μὲν σχῆμα ἔχον λέγεται, τὸ δὲ ’ ‘ [22δ] ἀληθές ἐστι τῶν περὶ γῆν κατ᾽ οὐρανὸν ἰόντων παράλλαξις καὶ διὰ μακρῶν χρόνων γιγνομένη τῶν ἐπὶ γῆς πυρὶ πολλῷ φθορά. τότε οὖν ὅσοι κατ᾽ ὄρη καὶ ἐν ὑψηλοῖς τόποις καὶ ἐν ξηροῖς οἰκοῦσιν μᾶλλον διόλλυνται τῶν ποταμοῖς καὶ θαλάττῃ προσοικούντων: ἡμῖν δὲ ὁ Νεῖλος εἴς τε τἆλλα σωτὴρ καὶ τότε ἐκ ταύτης τῆς ἀπορίας σῴζει λυόμενος. ὅταν δ᾽ αὖ θεοὶ τὴν γῆν ὕδασιν καθαίροντες κατακλύζωσιν, οἱ μὲν ἐν τοῖς ὄρεσιν διασῴζονται βουκόλοι νομῆς τε, οἱ δ᾽ ἐν ταῖς ’ ‘ [22ε] παρ᾽ ὑμῖν πόλεσιν εἰς τὴν θάλατταν ὑπὸ τῶν ποταμῶν φέρονται: κατὰ δὲ τήνδε χώραν οὔτε τότε οὔτε ἄλλοτε ἄνωθεν ἐπὶ τὰς ἀρούρας ὕδωρ ἐπιρρεῖ, τὸ δ᾽ ἐναντίον κάτωθεν πᾶν ἐπανιέναι πέφυκεν. ὅθεν καὶ δι᾽ ἃς αἰτίας τἀνθάδε σῳζόμενα λέγεται παλαιότατα: τὸ δὲ ἀληθές, ἐν πᾶσιν τοῖς τόποις ὅπου μὴ χειμὼν ἐξαίσιος ἢ καῦμα ἀπείργει, πλέον, ’ ‘ [23α] τοτὲ δὲ ἔλαττον ἀεὶ γένος ἐστὶν ἀνθρώπων. ὅσα δὲ ἢ παρ᾽ ὑμῖν ἢ τῇδε ἢ καὶ κατ᾽ ἄλλον τόπον ὧν ἀκοῇ ἴσμεν, εἴ πού τι καλὸν ἢ μέγα γέγονεν ἢ καί τινα διαφορὰν ἄλλην ἔχον, πάντα γεγραμμένα ἐκ παλαιοῦ τῇδ᾽ ἐστὶν ἐν τοῖς ἱεροῖς καὶ σεσωσμένα: τὰ δὲ παρ᾽ ὑμῖν καὶ τοῖς ἄλλοις ἄρτι κατεσκευασμένα ἑκάστοτε τυγχάνει γράμμασι καὶ ἄπασιν ὁπόσων πόλεις δέονται, καὶ πάλιν δι᾽ εἰωθότων ἐτῶν ὥσπερ νόσημα ἥκει φερόμενον αὐτοῖς ῥεῦμα οὐράνιον καὶ τοὺς ἀγραμμάτους ’ ‘ [23β] τε καὶ ἀμούσους ἔλιπεν ὑμῶν, ὥστε πάλιν ἐξ ἀρχῆς οἷον νέοι γίγνεσθε, οὐδὲν εἰδότες οὔτε τῶν τῇδε οὔτε τῶν παρ᾽ ὑμῖν, ὅσα ἦν ἐν τοῖς παλαιοῖς χρόνοις. τὰ γοῦν νυνδὴ γενεαλογηθέντα, ὦ Σόλων, περὶ τῶν παρ᾽ ὑμῖν ἃ διῆλθες, παίδων βραχύ τι διαφέρει μύθων, οἳ πρῶτον μὲν ἕνα γῆς κατακλυσμὸν μέμνησθε πολλῶν ἔμπροσθεν γεγονότων, ἔτι δὲ τὸ κάλλιστον καὶ ἄριστον γένος ἐπ᾽ ἀνθρώπους ἐν τῇ χώρᾳ παρ᾽ ὑμῖν οὐκ ἴστε γεγονός, ἐξ ὧν σύ τε καὶ πᾶσα ἡ ’ ‘ [23ξ] πόλις ἔστιν τὰ νῦν ὑμῶν, περιλειφθέντος ποτὲ σπέρματος βραχέος, ἀλλ᾽ ὑμᾶς λέληθεν διὰ τὸ τοὺς περιγενομένους ἐπὶ πολλὰς γενεὰς γράμμασιν τελευτᾶν ἀφώνους. ἦν γὰρ δή ποτε, ὦ Σόλων, ὑπὲρ τὴν μεγίστην φθορὰν ὕδασιν ἡ νῦν Ἀθηναίων οὖσα πόλις ἀρίστη πρός τε τὸν πόλεμον καὶ κατὰ πάντα εὐνομωτάτη διαφερόντως: ᾗ κάλλιστα ἔργα καὶ πολιτεῖαι γενέσθαι λέγονται κάλλισται πασῶν ὁπόσων ὑπὸ ‘ [23δ] τὸν οὐρανὸν ἡμεῖς ἀκοὴν παρεδεξάμεθα.’ ἀκούσας οὖν ὁ Σόλων ἔφη θαυμάσαι καὶ πᾶσαν προθυμίαν σχεῖν δεόμενος τῶν ἱερέων πάντα δι᾽ ἀκριβείας οἱ τὰ περὶ τῶν πάλαι πολιτῶν ἑξῆς διελθεῖν. τὸν οὖν ἱερέα φάναι: ‘φθόνος οὐδείς, ὦ Σόλων, ἀλλὰ σοῦ τε ἕνεκα ἐρῶ καὶ τῆς πόλεως ὑμῶν, μάλιστα δὲ τῆς θεοῦ χάριν, ἣ τήν τε ὑμετέραν καὶ τήνδε ἔλαχεν καὶ ἔθρεψεν καὶ ἐπαίδευσεν, προτέραν μὲν τὴν παρ᾽ ” [23ε] ὑμῖν ἔτεσιν χιλίοις, ἐκ Γῆς τε καὶ Ἡφαίστου τὸ σπέρμα παραλαβοῦσα ὑμῶν, τήνδε δὲ ὑστέραν. τῆς δὲ ἐνθάδε διακοσμήσεως παρ᾽ ἡμῖν ἐν τοῖς ἱεροῖς γράμμασιν ὀκτακισχιλίων ἐτῶν ἀριθμὸς γέγραπται. περὶ δὴ τῶν ἐνακισχίλια γεγονότων ἔτη πολιτῶν σοι δηλώσω διὰ βραχέων νόμους, καὶ τῶν ἔργων αὐτοῖς ὃ κάλλιστον ἐπράχθη: τὸ δ᾽ ἀκριβὲς περὶ ” [24α] πάντων ἐφεξῆς εἰς αὖθις κατὰ σχολὴν αὐτὰ τὰ γράμματα λαβόντες διέξιμεν. τοὺς μὲν οὖν νόμους σκόπει πρὸς τοὺς τῇδε: πολλὰ γὰρ παραδείγματα τῶν τότε παρ᾽ ὑμῖν ὄντων ἐνθάδε νῦν ἀνευρήσεις, πρῶτον μὲν τὸ τῶν ἱερέων γένος ἀπὸ τῶν ἄλλων χωρὶς ἀφωρισμένον, μετὰ δὲ τοῦτο τὸ τῶν δημιουργῶν, ὅτι καθ᾽ αὑτὸ ἕκαστον ἄλλῳ δὲ οὐκ ἐπιμειγνύμενον δημιουργεῖ, τό τε τῶν νομέων καὶ τὸ τῶν θηρευτῶν τό τε ”

[24β] τῶν γεωργῶν. καὶ δὴ καὶ τὸ μάχιμον γένος ᾔσθησαί που τῇδε ἀπὸ πάντων τῶν γενῶν κεχωρισμένον, οἷς οὐδὲν ἄλλο πλὴν τὰ περὶ τὸν πόλεμον ὑπὸ τοῦ νόμου προσετάχθη μέλειν: ἔτι δὲ

ἡ τῆς ὁπλίσεως αὐτῶν σχέσις ἀσπίδων καὶ δοράτων, οἷς ἡμεῖς πρῶτοι τῶν περὶ τὴν Ἀσίαν ὡπλίσμεθα, τῆς θεοῦ καθάπερ ἐν ἐκείνοις τοῖς τόποις παρ᾽ ὑμῖν πρώτοις ἐνδειξαμένης. τὸ δ᾽ αὖ περὶ τῆς φρονήσεως, ὁρᾷς που τὸν νόμον τῇδε ὅσην ἐπιμέλειαν ἐποιήσατο εὐθὺς κατ᾽ ἀρχὰς περί τε ’ ‘ [24ξ] τὸν κόσμον, ἅπαντα μέχρι μαντικῆς καὶ ἰατρικῆς πρὸς ὑγίειαν ἐκ τούτων θείων ὄντων εἰς τὰ ἀνθρώπινα ἀνευρών, ὅσα τε ἄλλα τούτοις ἕπεται μαθήματα πάντα κτησάμενος. ταύτην οὖν δὴ τότε σύμπασαν τὴν διακόσμησιν καὶ σύνταξιν ἡ θεὸς προτέρους ὑμᾶς διακοσμήσασα κατῴκισεν, ἐκλεξαμένη τὸν τόπον ἐν ᾧ γεγένησθε, τὴν εὐκρασίαν τῶν ὡρῶν ἐν αὐτῷ κατιδοῦσα, ὅτι φρονιμωτάτους ἄνδρας οἴσοι: ἅτε οὖν φιλοπόλεμός ‘‘ [24δ] τε καὶ φιλόσοφος ἡ θεὸς οὖσα τὸν προσφερεστάτους αὐτῇ μέλλοντα οἴσειν τόπον ἄνδρας, τοῦτον ἐκλεξαμένη πρῶτον κατῴκισεν. ᾠκεῖτε δὴ οὖν νόμοις τε τοιούτοις χρώμενοι καὶ ἔτι μᾶλλον εὐνομούμενοι πάσῃ τε παρὰ πάντας ἀνθρώπους ὑπερβεβληκότες ἀρετῇ, καθάπερ εἰκὸς γεννήματα καὶ παιδεύματα θεῶν ὄντας. πολλὰ μὲν οὖν ὑμῶν καὶ μεγάλα ἔργα τῆς πόλεως τῇδε γεγραμμένα θαυμάζεται, πάντων μὴν ‘‘ [24ε] ἓν ὑπερέχει μεγέθει καὶ ἀρετῇ: λέγει γὰρ τὰ γεγραμμένα ὅσην ἡ πόλις ὑμῶν ἔπαυσέν ποτε δύναμιν ὕβρει πορευομένην ἅμα ἐπὶ πᾶσαν Εὐρώπην καὶ Ἀσίαν, ἔξωθεν ὁρμηθεῖσαν ἐκ τοῦ Ἀτλαντικοῦ πελάγους. τότε γὰρ πορεύσιμον ἦν τὸ ἐκεῖ πέλαγος: νῆσον γὰρ πρὸ τοῦ στόματος εἶχεν ὃ καλεῖτε, ὥς φατε, ὑμεῖς Ἡρακλέους στήλας, ἡ δὲ νῆσος ἅμα Λιβύης ἦν καὶ Ἀσίας μείζων, ἐξ ἧς ἐπιβατὸν ἐπὶ τὰς ἄλλας νήσους τοῖς τότε ἐγίγνετο πορευομένοις, ἐκ δὲ τῶν νήσων ‘‘ [25α] ἐπὶ τὴν καταντικρὺ πᾶσαν ἤπειρον τὴν περὶ τὸν ἀληθινὸν ἐκεῖνον πόντον. τάδε μὲν γάρ, ὅσα ἐντὸς τοῦ στόματος οὗ λέγομεν, φαίνεται λιμὴν στενόν τινα ἔχων εἴσπλουν: ἐκεῖνο δὲ πέλαγος ὄντως ἥ τε περιέχουσα αὐτὸ γῆ παντελῶς ἀληθῶς ὀρθότατ᾽ ἂν λέγοιτο ἤπειρος. ἐν δὲ δὴ τῇ Ἀτλαντίδι νήσῳ ταύτῃ μεγάλη συνέστη καὶ θαυμαστὴ δύναμις βασιλέων, κρατοῦσα μὲν ἁπάσης τῆς νήσου, πολλῶν δὲ ἄλλων νήσων καὶ μερῶν τῆς ἠπείρου: πρὸς δὲ τούτοις ἔτι τῶν ἐντὸς τῇδε ‘‘ [25β] Λιβύης μὲν ἦρχον μέχρι πρὸς Αἴγυπτον, τῆς δὲ Εὐρώπης μέχρι Τυρρηνίας. αὕτη δὴ πᾶσα συναθροισθεῖσα εἰς ἓν ἡ δύναμις τόν τε παρ᾽ ὑμῖν καὶ τὸν παρ᾽ ἡμῖν καὶ τὸν ἐντὸς τοῦ στόματος πάντα τόπον μιᾷ ποτὲ ἐπεχείρησεν ὁρμῇ δουλοῦσθαι. τότε οὖν ὑμῶν, ὦ Σόλων, τῆς πόλεως ἡ δύναμις εἰς ἅπαντας ἀνθρώπους διαφανὴς ἀρετῇ τε καὶ ῥώμῃ ἐγένετο: πάντων γὰρ προστᾶσα εὐψυχίᾳ καὶ τέχναις ὅσαι κατὰ πόλεμον, ‘‘ [25ξ] τὰ μὲν τῶν Ἑλλήνων ἡγουμένη, τὰ δ᾽ αὐτὴ μονωθεῖσα ἐξ ἀνάγκης τῶν ἄλλων ἀποστάντων, ἐπὶ τοὺς ἐσχάτους ἀφικομένη κινδύνους, κρατήσασα μὲν τῶν ἐπιόντων τρόπαιον ἔστησεν, τοὺς δὲ μήπω δεδουλωμένους διεκώλυσεν δουλωθῆναι, τοὺς δ᾽ ἄλλους, ὅσοι κατοικοῦμεν ἐντὸς ὅρων Ἡρακλείων, ἀφθόνως ἅπαντας ἠλευθέρωσεν. ὑστέρῳ δὲ χρόνῳ σεισμῶν ἐξαισίων καὶ κατακλυσμῶν γενομένων, μιᾶς ‘‘ [25δ] ἡμέρας καὶ νυκτὸς χαλεπῆς ἐπελθούσης, τό τε παρ᾽ ὑμῖν μάχιμον πᾶν ἀθρόον ἔδυ κατὰ γῆς, ἥ τε Ἀτλαντὶς νῆσος ὡσαύτως κατὰ τῆς θαλάττης δῦσα ἠφανίσθη: διὸ καὶ νῦν ἄπορον καὶ ἀδιερεύνητον γέγονεν τοὐκεῖ πέλαγος, πηλοῦ κάρτα βραχέος ἐμποδὼν ὄντος, ὃν ἡ νῆσος ἱζομένη παρέσχετο.’ τὰ μὲν δὴ ῥηθέντα, ὦ Σώκρατες, ὑπὸ τοῦ παλαιοῦ [25ε] Κριτίου κατ᾽ ἀκοὴν τὴν Σόλωνος, ὡς συντόμως εἰπεῖν, ἀκήκοας: λέγοντος δὲ δὴ χθὲς σοῦ περὶ πολιτείας τε καὶ τῶν ἀνδρῶν οὓς ἔλεγες, ἐθαύμαζον ἀναμιμνῃσκόμενος αὐτὰ ἃ νῦν λέγω, κατανοῶν ὡς δαιμονίως ἔκ τινος τύχης οὐκ ἄπο σκοποῦ συνηνέχθης τὰ πολλὰ οἷς Σόλων εἶπεν. οὐ μὴν

[26α] ἐβουλήθην παραχρῆμα εἰπεῖν: διὰ χρόνου γὰρ οὐχ ἱκανῶς ἐμεμνήμην. ἐνενόησα οὖν ὅτι χρεὼν εἴη με πρὸς ἐμαυτὸν πρῶτον ἱκανῶς πάντα ἀναλαβόντα λέγειν οὕτως. ὅθεν ταχὺ συνωμολόγησά σοι τὰ ἐπιταχθέντα χθές, ἡγούμενος, ὅπερ ἐν ἅπασι τοῖς τοιοῖσδε μέγιστον ἔργον, λόγον τινὰ πρέποντα τοῖς βουλήμασιν ὑποθέσθαι, τούτου μετρίως ἡμᾶς εὐπορήσειν. οὕτω δή, καθάπερ ὅδ᾽ εἶπεν, χθές τε εὐθὺς ἐνθένδε ἀπιὼν [26β] πρὸς τούσδε ἀνέφερον αὐτὰ ἀναμιμνῃσκόμενος, ἀπελθών τε σχεδόν τι

πάντα ἐπισκοπῶν τῆς νυκτὸς ἀνέλαβον. ὡς δή τοι, τὸ λεγόμενον, τὰ παίδων μαθήματα θαυμαστὸν ἔχει τι μνημεῖον. ἐγὼ γὰρ ἃ μὲν χθὲς ἤκουσα, οὐκ ἂν οἶδ᾽ εἰ δυναίμην ἅπαντα ἐν μνήμῃ πάλιν λαβεῖν: ταῦτα δὲ ἃ πάμπολυν χρόνον διακήκοα, παντάπασι θαυμάσαιμ᾽ ἂν εἴ τί με αὐτῶν διαπέφευγεν. ἦν μὲν οὖν μετὰ πολλῆς ἡδονῆς καὶ [26ξ] παιδιᾶς τότε ἀκουόμενα, καὶ τοῦ πρεσβύτου προθύμως με διδάσκοντος, ἅτ᾽ ἐμοῦ πολλάκις ἐπανερωτῶντος, ὥστε οἷον ἐγκαύματα ἀνεκπλύτου γραφῆς ἔμμονά μοι γέγονεν: καὶ δὴ καὶ τοῖσδε εὐθὺς ἔλεγον ἔωθεν αὐτὰ ταῦτα, ἵνα εὐποροῖεν λόγων μετ᾽ ἐμοῦ. νῦν οὖν, οὗπερ ἕνεκα πάντα ταῦτα εἴρηται, λέγειν εἰμὶ ἕτοιμος, ὦ Σώκρατες, μὴ μόνον ἐν κεφαλαίοις ἀλλ᾽ ὥσπερ ἤκουσα καθ᾽ ἕκαστον: τοὺς δὲ πολίτας καὶ τὴν πόλιν ἣν χθὲς ἡμῖν ὡς ἐν μύθῳ διῄεισθα σύ, νῦν μετενεγκόντες [26δ] ἐπὶ τἀληθὲς δεῦρο θήσομεν ὡς ἐκείνην τήνδε οὖσαν, καὶ τοὺς πολίτας οὓς διενοοῦ φήσομεν ἐκείνους τοὺς ἀληθινοὺς εἶναι προγόνους ἡμῶν, οὓς ἔλεγεν ὁ ἱερεύς. πάντως ἁρμόσουσι καὶ οὐκ ἀπᾳσόμεθα λέγοντες αὐτοὺς εἶναι τοὺς ἐν τῷ τότε ὄντας χρόνῳ. κοινῇ δὲ διαλαμβάνοντες ἅπαντες πειρασόμεθα τὸ πρέπον εἰς δύναμιν οἷς ἐπέταξας ἀποδοῦναι. σκοπεῖν οὖν δὴ χρή, ὦ Σώκρατες, εἰ κατὰ νοῦν ὁ λόγος ἡμῖν [26ε] οὗτος, ἤ τινα ἔτ᾽ ἄλλον ἀντ᾽ αὐτοῦ ζητητέον.

I.

"Kritija:

Poslušaj, dakle, o Sokrate, priču doduše veoma neobičnu, ali uistinu posve istinitu, kako je jednom rekao Solon, najmudriji od sedmorice. Bio je, dakle, naš rođak[10] i veoma blizak prijatelj Dropida, pradjeda našega, kao što i sam na mnogo mjesta govori u svojoj poeziji; a našem djedu Kritiji rekao je — kako je starac opet nama pripovijedao po sjećanju — da su velika i čudesna drevna djela ovoga grada, uslijed vremena i propasti ljudi, nestala iz vidljivosti; a od svih njih jedno je najveće, kojega bi sada, kada ga se prisjećamo, bilo primjereno da i tebi uzvratimo zahvalnost i da ujedno boginju[11] na svečanosti, pravedno i istinito, kao da je himnama slavimo, uzveličamo.

Sokrat:

Dobro govoriš. Ali koje je to djelo, Kritija, koje nije doduše kazivano, ali je uistinu izvršeno od ovoga grada u davnini, kako si ga izložio prema Solonovu slušanju?

Kritija:

Ja ću izložiti, čuvši staru priču, ne od mladog čovjeka. Naime, tada je Kritija[12], kako je rekao, bio već gotovo blizu devedesete godine, a ja sam bio negdje otprilike desetogodišnjak; a Kureotis nam se zatekla kao (svečanost) Apaturija. I ono što je običaj praznika — i tada se dogodilo dječacima: jer su nam očevi postavili nagrade za rapsodije. Mnoge su se, dakle, i razne pjesme pjesnika izgovarale; a kako su u to vrijeme Solonove pjesme bile nove, mnogi od dječaka smo ih pjevali. Tada neko od članova fratrije reče — bilo da mu se tada tako činilo, bilo da je htio učiniti neku uslugu Kritiji — da mu se čini kako je Solon bio najmudriji u svemu, a u pjesništvu najplemenitiji od svih pjesnika. A starac — jer se vrlo dobro sjećam — silno se obradovao i, nasmiješivši se, reče: „Kad bi, o Aminandre, nije se usputno bavio pjesništvom, nego mu se ozbiljno posvetio kao drugi, i da je dovršio priču koju je iz Egipta ovamo donio, te da nije zbog građanskih sukoba i drugih zala

[10] Misli se na Solona.

[11] Misli se na boginju Atenu

[12] Kritija djed

koja je ovdje zatekao po dolasku bio prisiljen zanemariti je — po mom mišljenju, ni Hesiod, ni Homer, niti ijedan drugi pjesnik nikada ne bi bio slavniji od njega.“A on reče: „Koja je to priča, o Kritija?“ A ovaj odgovori: „O najvećem djelu — i najglasovitijem od svih — koje je ovaj grad izvršio, potpuno s pravom, ali zbog vremena i propasti onih koji su ga izvršili, priča o njemu nije opstala do danas.“ A on reče: „Ispričaj od početka šta je to i kako, i od koga je Solon, čuvši kao istinito, govorio.“ A ovaj reče: „Postoji u Egiptu, u Delti — oko mjesta gdje se tok Nila razdvaja pri vrhu — oblast koja se naziva Saitska; a najveći grad te oblasti je Sais, odakle je bio i kralj Amasis. Zaštitnica toga grada je neka božica, po egipatski imenom Neit, a po grčkom, kako oni kažu, Atena; i veoma su naklonjeni Atenjanima i tvrde da su na neki način njihovi srodnici. Tamo je Solon, rekao je, otišao i bio kod njih veoma poštovan; i kada je jednom istraživao starine kod svećenika koji su u tome bili najupućeniji, otkrio je da ni on sam ni ijedan drugi Grk, takoreći, ništa ne zna o takvim stvarima. I jednom, želeći ih navesti da govore o starinama, počeo je iznositi ono što je ovdje najstarije — govoriti o Foroneju, prvom čovjeku za kojeg se kaže da je postojao, i o Niobi; a zatim, nakon potopa, pripovijedati mitove o Deukalionu i Piri, kako su preživjeli, i rodoslovlja od njih, i pokušavao je, računajući, odrediti koliko je godina prošlo. A neki veoma stari svećenik reče: ‘O Solone, Solone — vi Grci ste uvijek djeca; star Grk ne postoji.’ A ovaj, čuvši, reče: ‘Kako to misliš?“ „Mladi ste“, reče, „po dušama svi; jer nijednu u njima nemate, zbog drevnog slušanja, staru predaju niti ikakvo znanje vremenom osijedjelo. A uzrok tome je ovaj: mnoge su i na mnoge načine propasti ljudi nastale i nastat će — najveće vatrom i vodom, a bezbrojne druge manjim uzrocima. Jer i ono što se kod vas govori, kako je nekoć Faeton, sin Helija, upregnuvši očevu kočiju, zato što nije bio sposoban voziti putem oca, spalio stvari na zemlji i sam pogođen munjom propao — to se kazuje u obliku mita, ali istina je odstupanje nebeskih tijela koja se kreću oko zemlje, i, u dugim vremenskim razmacima, nastaje veliko uništenje stvari na zemlji ognjem. Tada, dakle, oni koji borave po planinama i na visokim i suhim mjestima više stradaju nego oni koji žive uz rijeke i more; a nama Nil, i u drugim prilikama spasitelj, i tada iz te nevolje spašava svojim izlijevanjem. A kada opet bogovi, čisteći zemlju vodama, izazovu poplave, oni u planinama se spašavaju — stočari i pastiri — dok oni u vašim gradovima bivaju odneseni rijekama u more; a u ovoj zemlji ni tada ni inače voda ne teče odozgo na polja, nego se naprotiv sve uzdiže odozdo. Zbog toga i iz tih razloga ono što je ovdje sačuvano smatra se najstarijim; a istina je da u svim mjestima gdje ni pretjerana hladnoća ni žega ne priječe, ljudski rod uvijek postoji, čas brojniji, čas manji. A sve što se dogodilo bilo kod vas ili ovdje ili drugdje — ako je bilo nešto lijepo ili veliko ili na neki način značajno — sve je to od davnine zapisano kod nas u hramovima i sačuvano; dok se kod vas i kod drugih svaki put iznova tek nedavno uređuje pismenost i sve što je gradovima potrebno, i opet, nakon uobičajenog broja godina, poput bolesti, dolazi na njih tok s neba i ostavlja među vama samo nepismene i neuke, tako da iznova postajete kao na početku, kao mladi, ne znajući ništa ni o onome ovdje ni o onome kod vas u najstarijim vremenima. Ta, i ove genealogije koje si sada izložio, o vašim stvarima, malo se razlikuju od dječijih priča: jer, prvo, sjećate se samo jednog potopa, a bilo ih je mnogo prije; a zatim, ne znate da je kod vas nastao najljepši i najbolji rod ljudi, od kojih potječete i ti i cijeli vaš sadašnji grad, jer je nekoć ostalo samo malo sjemena preživjelih, ali vam je to nepoznato zato što su oni koji su preživjeli kroz mnoge generacije umrli nepismeni. Jer je nekada, o Solone, prije najveće vodene propasti, grad koji je sada Atena bio najbolji u ratu i u svakom pogledu najuređeniji; za njega se kaže da su nastala najljepša djela i najbolje državne uređenosti od svih za koje smo mi čuli pod nebom.“ A Solon, čuvši, reče da se zadivio i da je sa svom revnošću molio svećenike da mu sve o tim drevnim građanima izlože tačno

i redom. A svećenik reče: „Nema zavisti, o Solone; nego ću govoriti radi tebe i radi vašega grada[13], a najviše u čast božice koja je i vaš i ovaj grad dobila u svoj dio, i odgojila i odgojila ih —vaš grad tisuću godina ranije, primivši vaše sjeme od Geje i Hefesta, a ovaj kasnije. A o uređenju ovoga grada kod nas u svetim zapisima stoji broj od osam tisuća godina. O građanima od prije 9000 godina ukratko ću ti izložiti njihove zakone i najljepše djelo koje su izvršili; a potpunu tačnost o svemu razmotrit ćemo kasnije, u slobodno vrijeme, uz same spise. Posmatraj, dakle, njihove zakone u odnosu na ove ovdašnje, pronaći ćeš sada kod nas mnoge primjere za zakone koji su u ono vrijeme kod vas postojali. Prvo, svećenički stalež potpuno odijeljen od ostalih, isto tako i stalež zanatlija, jer se svaki bavi svojim zanimanjem ne miješajući se sa drugim, kao uostalom i stalež pastira, lovaca i zemljoradnika.[14] A svakako si zapazio i to da je ovdje ratnički stalež odvojen od svih drugih staleža, i da im zakon nije naredio da se brinu ni o čemu drugom osim o onome što se tiče rata. Nadalje, i oblik njihove opreme — štitova i kopalja — kojima smo se mi prvi od onih oko Azije naoružali, pošto ih je boginja, kao i u onim krajevima, najprije kod vas pokazala. A što se tiče razboritosti, vidiš valjda koliko je ovdašnji zakon od samoga početka posvetio brige uređenju svijeta, otkrivši iz tih božanskih stvari sve do gatanja i medicine radi zdravlja ono što pripada ljudima, i stekavši sva druga znanja koja uz to slijede. Dakle, svu tu uređenost i organizaciju boginja je tada, najprije vas uredila, i nastanila, izabravši mjesto na kojem ste rođeni, uvidjevši da će umjerenost godišnjih doba u njemu donositi najrazumnije ljude. Budući, dakle, da je boginja bila i ratoljubiva i ljubiteljica mudrosti, izabravši mjesto koje će joj donijeti ljude njoj najsličnije, to je mjesto prvo naselila. Stanovali ste, dakle, služeći se takvim zakonima, i još bolje uređeni, nadmašujući sve ljude u svakoj vrlini, kako je i prirodno za potomke i odgojenike bogova. Mnoga su, dakle, velika djela vašega grada ovdje zapisana i izazivaju divljenje; ali jedno od svih nadmašuje veličinom i vrlinom. Jer zapisi govore koliku je silu vaš grad nekoć zaustavio, kad je drsko krenula zajedno protiv cijele Evrope i Azije, navalivši spolja iz Atlantskog mora. Tada se, naime, tim morem moglo ploviti; jer ispred ušća koje vi, kako kažete, nazivate Heraklovim stubovima, bijaše ostrvo, a to je ostrvo bilo veće zajedno od Libije i Azije; i s njega je tadašnjim putnicima bio prijelaz na druga ostrva, a s ostrva na cijelo nasuprotno kopno koje okružuje ono pravo more. Jer ovo ovdje, sve što je unutar onoga ušća o kojem govorimo, izgleda kao luka s nekim uskim ulazom; a ono tamo je uistinu more, a zemlja koja ga okružuje mogla bi se sasvim opravdano nazvati pravim kopnom. Na tom, dakle, ostrvu Atlantidi nastala je velika i čudesna moć kraljeva, koja je vladala čitavim ostrvom, mnogim drugim ostrvima i dijelovima kopna; a uz to su još i ovdje unutar ovoga prostora vladali Libijom sve do Egipta, a Evropom sve do Tirenije. Ta se sva sila, sabravši se u jedno, jednom poduhvatila da jednim naletom porobi i vaš kraj, i naš, i sav prostor unutar ušća. Tada se, o Solone, moć vašega grada svima ljudima pokazala očitom po vrlini i snazi. Jer, prednjačeći nad svima hrabrošću i umijećima koliko ih ima za rat, dijelom kao vođa Helena, a dijelom ostavši sama zbog nužde pošto su je drugi napustili, došavši do krajnjih opasnosti, nadvladavši napadače postavila je pobjednički spomenik, a one koji još nisu bili porobljeni spriječila je da budu porobljeni, a sve ostale, koliko god nas nastanjuje unutar granica Heraklovih, velikodušno je oslobodila. Kasnije pak, kada su nastali silni zemljotresi i potopi, i kada je nastupio jedan težak dan i noć, sva vaša ratnička snaga odjednom je propala u zemlju, a i ostrvo Atlantida je isto tako, potonuvši u more, nestalo. Zato je i sada ono more tamo neprohodno i neistraživo,

[13] Misli se na Atenu i njen atički polis.

[14] AI entitet je ovu rečenicu smisleno nerazumljivo prevela, pa je za rekonstrukciju dijela pasusa iskorišten prijevod Marjance Pakiž.

jer smeta veoma plitak mulj koji je ostrvo, toneći, ostavilo.“ „To si, dakle, o Sokrate, ukratko čuo — ono što je stari Kritija, prema Solonovu slušanju, govorio. A kad si ti jučer govorio o državi i o ljudima koje si opisivao, ja sam se čudio prisjećajući se upravo onoga što sada govorim, uviđajući kako si na čudesan način, ne bez cilja, po nekoj sreći, veoma mnogo toga usaglasio s onim što je Solon rekao. „Poželio sam to odmah kazati; ali se, zbog proteka vremena, nisam dovoljno sjećao. Shvatio sam, dakle, da je potrebno da ja sam sebi najprije dovoljno obnovim sve, pa da tako govorim. Zato sam ti jučer brzo pristao na ono što si naložio, misleći da ćemo u tome, što je u svim takvim stvarima najveći posao — naime da se pronađe nekakav govor primjeren namjerama — biti umjereno dobro opskrbljeni. Tako sam, dakle, kako je i ovaj rekao, jučer odmah otišavši odavde ovima prenio to prisjećajući se, i otišavši kući, gotovo sve sam tokom noći, razmatrajući, obnovio. Jer, kao što kaže izreka, učenja iz djetinjstva imaju neko čudesno pamćenje. Ja, naime, ovo što sam jučer čuo ne znam bih li mogao sve opet obuhvatiti sjećanjem; ali ovo što sam čuo prije veoma mnogo vremena, silno bih se čudio kad bi mi išta od toga izmaklo. Jer tada je to bilo slušano s velikim užitkom i u igri, a starac me je poučavao revno, budući da sam ga često ispitivao, tako da su mi ostala postojana poput žigova neizbrisiva zapisa. I ovima sam odmah u zoru govorio upravo to isto, da bi zajedno sa mnom imali obilje građe za govor. Sada, dakle, radi čega je sve to i rečeno, spreman sam govoriti, o Sokrate, ne samo u glavnim crtama nego, kako sam čuo, pojedinačno. A građane i grad koje si nam jučer izlagao kao u mitu, sada ćemo, prenijevši ovamo na istinu, postaviti kao da je taj grad ovaj naš, i reći ćemo da su građani koje si zamišljao oni stvarni naši preci, o kojima je govorio svećenik. Savršeno će se podudarati, i nećemo promašiti govoreći da su oni bili ljudi onoga vremena. I tako, zajednički razmotrivši sve, pokušat ćemo, koliko budemo mogli, dati prikladan odgovor na ono što si naložio. Treba, dakle, promotriti, o Sokrate, da li nam je ovaj govor po volji, ili treba tražiti još neki drugi umjesto njega.“

II.

Kritija : „Slušaj, Sokrate, priču koja je veoma neobična ali potpuno istinita, kako je to jednom pričao Solon, najmudriji od sedmorice. Bio je kućni prijatelj, veoma drag mom pradjedi Dropidu, kao što i sam kaže na mnogim mjestima u pjesmama. Pričao je mom djedu Kritiji, - a starac se opet preda mnom mnogo toga često prisećao- da su velika i divna, drevna djela ovoga polisa zubom vremena i propašću ljudskih pokoljenja iščezla iz sjećanja. Od svih je jedno najveće pa bi bilo zgodno da, sjetivši se njega, istovremeno i tebi ukažemo zahvalnost, a boginju dostojno i istinski proslavimo na dan njenog praznika, kao da joj pjevamo himu.“

Sokrat : „Dobro govoriš. Nego kakvo je to djelo o kome je, prema onome što je čuo od Solona, pripovijedao stari Kritija i to ne samo kao u usmenom predanju, kao nečemu što je ovaj polis stvarno izvršio u davnoj prošlosti“

Kritija : „Pa evo, ispričaću vam to staro predanje. Čuo sam ga od čovjeka koji je i sam već veoma odmakao od mladosti. Jer Kritija je tada, kako je sam govorio, imao blizu devedeset godina a ja

najviše deset. Upravo je bila Kureotida, treći dan Apaturija. Kao i svake godine, i tada se svečanost za nas, djecu, odvijala uobičajenim tokom. Očevi nam odrediše nagrade za recitovanje. Recitovale su se mnoge pjesme mnogorojnih pjesnika, a podosta nas je pjevalo Solonove, u ono vrijeme još nove. Neko iz moje fratrije, bilo da je i sam tako mislio, bilo za ljubav Kritiji, reče kako mu se čini da je Solon ne samo najmudriji u ostalim stvarima nego je i u poeziji najuzvišeniji među svim pjesnicima. A starac – još mi je živo u pamćenju – veoma se obradova i reče uz osmijeh : „Da se Solon nije uzgred bavio poezijom, o Aminandre, već da je na njoj ozbiljno radio, kao drugi, i da je dovršio predanje koje je iz Egipta ovamo donio, da ga nisu pobune i ostala zla na koja je naišao došavši ovamo, natjerali da ga zanemari – nikada, po mom mišljenju, ni Hesiod, ni Homer, ni bilo koji drugi pjesnik ne bi postao slavniji od njega.“ O kakvom predanju govoriš, Kritija, upita Aminandar. : „O poduhvatu koji bi se sa punim pravom mogao smatrati najvećim i najznamenitijim od svih djela koja je izvšio ovaj grad, ali se predanje o njemu nije održalo uslijed vremena i propasti onih koji su ga izvršili.“ „Ispričaj od početka, reče Aminandar, šta je to Solon čuo, i kako i od kojih ljudi, a zatim pričao kao istinu“.

„U Egiptu, poče Kritija, u delti koju se pri kraju račva Nilov tok, postoji noma zvana Saiska. Najveći grad u njoj je Sais, a njegov je kralj bio Amasis. Stanovnici toga grada svojim osnivačem smatraju boginju čije je egipatsko ime Neith, a helensko, kako sami kažu, Atena. Veoma vole Atenjane i govore da su im oni na neki način srodnici. Solon je pričao da je, stigavši tamo, bio među njima primljen s velikim počastima. A kad je o starim vremenima pitao svećenike koji su u to najupućeniji, otkrio je da o njima, tako reći, ništa ne zna ni on, ni bilo koji drugi Helen. Želješći jednom da ih navede na razgovor o drevnim vremenima, poče da priča najstariju historiju ovoga našeg grada. O Foroneju zvanom prvi čovjek, o Niobi, o tome kako su Deukalion i Pira preživjeli potop, izvodio je rodoslovlja njihovih potomaka i prizivao u pamćenje vijek trajanja ovih događaja pokušavajući da odredi njihove datume.“

„E Solone, Solone, reče mu tad jedan veoma stari svećenik, vi ste Heleni uvijek djeca, nema starog Helena.“ A Solon, čuvši to, upita: „Kako to misliš“ „ Mladi ste svi, odgovori svećenik, duše su vam mlade. Jer u njima ne nosite nikakvo davno vjerovanje, stvoreno na osnovi starih predanja, niti ikakvo znanje vremenom osijedilo. A evo šta je tome uzrok: mnogobrojna su uništavanja sustizala ljudski rod na najrazličitije načine i još će ga sustizati. Vatrom i vodom ona najveća, a ona manja na bezbroj drugih načina. I kod vas se, naime, priča kako je jednom Faeton, Helijev sin, upregnuvši očeva kola, bez dovoljno snage da ih provede očevom stazom, spalio sve na zemlji, a sam poginuo pogođen munjom. To se kod vas pripovijeda kao mit, istinito je ovo. Nebeskim tijelima koja se kreću oko Zemlje svojstveno je skretanje s utvrđenih putanja, pa na Zemlji uslijed mnogih požara, u velikim vremenskim razmacima dolazi do pustošenja. Tada su oni koji žive na planinama, na uzdignutim mjestima i u suhim predjelima, više izloženi stradanju od onih koji žive kraj mora i rijeka. Nil, koji nam je spasilac i u drugim prilikama, spasava nas svojim izlivanjem i od ove nedaće.

Kada, međutim, bogovi preplave zemlju vodama želješći da je očiste, spasavaju se oni koji žive na planinama, pastiri i govedati, a stanovnike gradova u vašim krajevima rijeke odvlaće u more. U ovoj pak zemlji niti tada niti bilo kada vode na polja ne pritišču sa visina već, naprotiv, sve izviru i nadolaze odozdo. Otuda je, kažu, i s toga razloga najstarije upravo ono što je ovdje sačuvano. A istina je da ljudski rod boravi, u većem ili manjem broju na svim onim mjestima gdje zima nije prejaka i žega ne odbija. Sve ono, pak, o čemu imamo vijesti da se bilo ovdje, bilo kod vas, bilo na nekom drugom mjestu desilo, a što je lijepo ili veliko ili se po nečemu drugom ističe, sve je to

zapisano ovdje, u hramovima, i sačuvano od najstarijih vremena. A na vas i na druge narode, svaki put kada bi se prilike sredile u pogledu pisma i svega drugog što je za život u gradovima neophodno, opet bi se poslije uobičajenog broja godina, kao nekakva bolest obrušio nebeski talas, ostavivši među vama samo nepismene i neobrazovane.

Tako, na neki način, iznova postajete mladi jer ne znate ništa od onoga što se bilo ovdje, bilo kod vas, dešavalo u stara vremena. Ona rodoslovlja koja si maločas naveo, Solone, i ono što si ispričao o događajima kod bas malo se, dakle, razlikuje od priče za djecu. Vi se, prije svega, sjećate, samo jednog potopa na zemlji, iako ih je ranije bilo mnogo. Osim toga, ne znate da se u vašoj zemlji rodio najljepši i najbolji rod među ljudima od kojeg potičeš i ti i cijela vaš sadašnji grad, jer se nešto malo sjemena zadržalo. Ali, vi to ne znate zbog toga što su oni preživjeli tokom mnogih generacija umirali nijemo, bez zapisa. Bio je jednom, Solone, prije onoga uništenja potopom, od svih najvećeg, grad koji sada drže Atenjani, najbolji i u ratu i u svakom pogledu, a naročito se odlikovao dobrim zakonima. Priča se da su tu ostvareni najdivniji podvizi i državna uređenja najbolja od svih za koje smo pod ovim nebom čuli.

Čuvši to, Solon reče da je veoma zadivljen i, sav obuzet radoznalošću, zamoli svećenike da mu tačno i po redu izlože sve što znaju o tim građanima iz davnina. A svećenik mu tada navodno reče : „Ispričaću ti to bez ikakve zavisti, Solone, i zbog tebe, i zbog vašeg grada, a najviše iz poštovanja prema boginji koja je i već i ovaj naš grad uzela pod svoju zaštitu, odgajila ih i vaspitala. Najprije vaš, uzevši sjeme za vas od Geje i Hefesta, a zatim hiljadu godina kasnije i naš. A od vremena ustanovljenja našega grada proteklo je, prema svetima zapisima, osam hiljada godina. Opisaću ti ukratko zakone građana koji su živjeli prije dvije devet hiljada godina, a od djela koje su izvršili – ono najljepše. A drugi put, kada bude prilika, sve ćemo po redu i brižljivije proučiti i na samim zapisima.

Posmatraj, dakle, njihove zakone u odnosu na ove ovdašnje, pronaći ćeš sada kod nas mnoge primjere za zakone koji su u ono vrijeme kod vas postojali. Prvo, svećenički stalež potpuno odijeljen od ostalih, isto tako i stalež zanatlija, jer se svaki bavi svojim zanimanjem ne miješajući se sa drugim, kao uostalom i stalež pastira, lovaca i zemljoranika. A svakako si primijetio da je ovdje na neki način od svih drugih odvojen stalež ratnika kome je zakonom određeno da se osim ratničkim poslovima ne bavi ničim drugim, pa još i to da je njihovo naoružanje, naime štitovi i koplja, ono isto koje smo mi upotrebljavali prvi među stanovnicima Azije, jer nam ga je boginja najprije pokazala, kap što ga je u vašim krajevima najprije pokazala vama. Što se pak tiče duhovnih djelatnosti, vidiš kako je zakon ovdje od samoga početka poveo računa o njima i to počevši od kosmosa, pa je na osnovi tih božanskih vještina pronašao i one druge koje se tiču života ljudi, sve do same vještine proricanja i ljekarstva što se stara o zdravlju, a zatim zasnovao i sva druga znanja koja iz njih proističu.

Cijeli taj poredak i uređenje ustanovila je boginja, dakle, najprije kod vas. Izabrala je mjesto na kome ste se vi rodili, jer je primijetila da je u tim oblastima raspored godišnjih doba izuzetno povoljan i da doprinosi rađanju najrazboritijih ljudi. Budući da je sama boginja u isti mah naklonjena i ratu i mudrosti, izabrala je i najprije naselila mjesto koje će joj donositi ljude odgovarajućih osobina. Nastanili ste se, dakle, i služili takvim i još boljim zakonima, prevazilazeći svakom vrlinom sve ljude, kao što vam, uostalom, i dolikuje jer ste djeca i vaspitanici bogova.

Mnoga velika djela vašeg grada, ovdje zapisana, postala su predmet divljenja, a od svih se jedno ističe veličinom i vrlinom. Zapisi govore o tome kako je vaš polis jednom zaustavio silu koja je u

objesnom jurišu navalila na cijelu Europu i Aziju zajedno, krenuvši spolja sa Atlantskog mora. To je more u ono vrijeme bilo, naime plovno. Ispred moreuza koji vi, kako kažete, nazivate Heraklovim stubovima, nalazio se otok veći od Libije i Azije zajedno. Sa njega su oni koji su tada putovali mogli da pređu na ostale otoke a sa njih na cijeli kontinent sa suprotne strane koji je okruživao ovo pravo more.

Jer more koje se nalazi sa ove strane moreuza o kome je riječ izgleda da je zaliv sa veoma tijesnim ulazom, dok je pravo more ono (s druge strane), pa bi se zemlja koja ga potpuno okružuje mogla zaista, u pravom smislu te riječi, nazvati kontinentom. Na tom otoku Atlantidi bilo je osnovano veliko i divno kraljevstvo koje je vladalo cijelim otokom, mnogim drugim otocima i dijelom kontinenta. Osim toga od zemalja sa ove strane moreuza držalo je Libiju sve do Egipta, a Europu sve do Tirenije. Ova je, dakle sila, ujedinivši sve svoje snage, pokušala da u jednom naletu porobi sva mjesta i kod nas i kod vas i uopće sve što se nalazi sa ove strane moreuza.

Tada su se, Solone, cijelom ljudskom rodu snaga i vrlina vašeg grada ukazale u punom sjaju. Nadmašivši sve hrabrošću i ratnom vještinom, kao predvodnik Helena i ostavši sam, jer su svi drugi priterani nevoljom odustali, dospio je vaš grad u krajnju opasnost, ali je, skršivši nalet neprijatelja, podigao svoj pobjednički znak i tako spriječio da budu porobljeni oni koji još nisu pali u ropstvo, a sve ostale koji živimo s ove strane Heraklove međe s ove strane Heraklove međe, bez surevnjivosti oslobodio. Kasnije, uslijed strahovitih potresa i potopa, u toku jednog jedinog dana i sljedeće pogubne noći, utonu u zemlju sva vaša bojna sila, a isto tako i otok Atlantida potonu u more i nestade. Stoga je sada more tamo besputno i neispitano, jer smeta muljevito i plitko dno koje je otok, spustivši se, ostavilo za sobom.

Čuo si, dakle, Sokrate, prepričano u glavnim crtama, ono što mi je pričao stari Kritija prema predanju koje je čuo od Solona. A dok si ti juče govorio o državnom uređenju i ljudima koje si spominjao, ja sam se čudio i divio sjećajući se ovoga što sam vam upravo ispričao i razmišljajući o tome kako se tvoj opis nenamjerno, nekim božanskim slučajem, podudario sa mnogo čim od onoga što je rekao Solon. Ali tada nisam želio da odmah o tome govorim, jer se zbog dužine proteklog vremena nisam dovoljno dobro sjećao. Pomislio sam da bi ovo trebalo da vam pričam tek pošto se prethodno i sam svega u dovoljnoj prisjetim.

Zato sam se jučer odmah složio sa tobom oko onoga što si od mene tražio, jer mislim da je u raspravama ove vrste najvžanije kao osnovnu postaviti temu koja odgovara namjeni. A ova će nas, smatram, do izvjesne mjere dobro uputiti. Pa sam se tako jučer, kako reče Hermokrat, odlazeći odavde svega prisjećao i pričao im, a pošto sam ih ostavio, razmišljao sam o tome i u toku noći i sjetio se gotovo svega.

Tačno je ono što kažu da znanja koja čovjek stekne u djetinjstvu na čudesan način ostaju u sjećanju. Ja zaista ne znam da li bih mogao da se opet prisjetim svega što sam čuo jučer, ali bih se u svakom slučaju začudio kada bi mi iz sjećanja pobjeglo nešto sto sam slušao prije tako mnogo vremena. Slučao sam tada sa takvim uživanjem i takvim dječačkim oduševljenjem, a i starac me poučavao sa toliko ljubavi dok sam ga ja svaki čas zapitkivao, da mi je sve to ostalo utisnuto u sjećanju kao trajna i neizbrisiva slika. Ovima sam to još odmah jutros ispričao da bi se uz moju pomoć dobro pripremili za razgovor.

A sada, Sokrate – radi toga je ovo i bilo rečeno – spreman sam da govorim, i to ne samo u glavnim crtama, nego onako kako sam čuo, jedno po jedno. A građane i državu koje si nam ti jučer

predstavljao kao nekakav mit, prenijećemo sada u stvarnost. Pretpostavićemo da je ta država upravo ova naša i reći da su građani koje si zamislio stvarni naši preci o kojima je govorio svećenik. Oni će se u svemu usaglasiti, pa se nećemo zalijetati ako kažemo da su ti ljudi upravo oni iz starih vremena. A mi ćemo svi zajedno, ali svaki svojim djelom pokušati prema svojim mogućnostima da izvršimo ono što si od nas tražio. Treba vidjeti, Sokrate, da li nam je ovaj predmet po volji ili umjesto njega treba tražiti neki drugi.“.

Analitički tijek Platonovog dijaloga “Timej”

λόγου μάλα μὲν ἀτόπου … ἀληθοῦς; *ἀτόπος* = “neobičan”, “izvan mjesta”, čak “paradoksalan”. Već ovdje Platon signalizira: priča je čudna, ali insistira na istinitosti. Ovo je ključni retorički signal za cijelu Atlantidu.

παντάπασι μὲν ἀληθοῦς = “posve, potpuno istinita”. Snažna formulacija — skoro apologetska. Bitan argument u raspravi da li Platon imitira historiografiju?

διὰ χρόνου καὶ φθορᾶς ἀνθρώπων = doslovno: "zbog vremena i propadanja ljudi". Dvostruki uzrok zaborava: vrijeme (χρόνος) i nestanak/prijenos tradicije (φθορά ἀνθρώπων). Ovo je gotovo historiografski model zaborava.

οὐ λεγόμενον μέν, ὡς δὲ πραχθέν ὄντως = "nije (sada) kazivano, ali je zaista učinjeno". Ekstremno važna formulacija. Razlika između : λεγόμενον (ono što se priča / tradicija) i πραχθέν ὄντως (ono što se stvarno dogodilo). Ovo je gotovo metodološka izjava o odnosu historije i predaje.

κατὰ τὴν Σόλωνος ἀκοήν = "prema Solonovu slušanju / kazivanju". Lanac tradicije čine : egipatski svećenici →Solon→Kritija djed→Kritija →Platonovi narativi. Ovo je klasični argument autoriteta + transmisije. U ovom odlomku se uspostavlja: autoritet (Solon), lanac predaje, teza o izgubljenoj historiji Atene i ključna tvrdnja:priča je čudna, ali istinita. To je temelj cijelog problema Atlantide.

παλαιὸν … λόγον οὐ νέου ἀνδρός = "stara priča, ne od mladog čovjeka", sa argumentom: starina = autoritet. Tipičan historiografski legitimizacijski obrazac.

λόγον … ἀπ᾽ Αἰγύπτου ἠνέγκατο = "priču koju je iz Egipta donio" je ključni moment narativa. Egipat je rezervoar drevnog znanja, dok su Grci = sekundarni nosioci.

διὰ τὰς στάσεις = "zbog unutrašnjih sukoba" je vrlo važna politička dimenzija. To je aluzija na atenske krize Solonovog vremena i objašnjenje zašto tekst (priča) nije dovršen

οὐ διήρκεσε δεῦρο ὁ λόγος = "priča nije opstala do danas" je motiv prekida tradicije i nestanka sjećanja. To je opravdanje za Platonovu rekonstrukciju.

Ἕλληνες ἀεὶ παῖδές ἐστε = "Grci su uvijek djeca" je fundamentalna teza. Grci nemaju duboku historijsku memoriju, dok su Egipćani čuvari kontinuiteta. Ovo je gotovo epistemološka kritika grčke kulture. Ovdje Platon uspostavlja tri ključne stvari: 1. Egipat kao izvor "prave historije", 2. Grke kao "zaboravno društvo" i 3. Atlantidu kao dio izgubljene tradicije. I sada smo na pragu glavne egipatske lekcije o ciklusima katastrofa i zaborava.

Teorija cikličnih katastrofa : πυρὶ καὶ ὕδατι → vatra i voda, koja se sastoji od dvostrukog modela : kosmičke katastrofe (vatra) i potopi (voda). Direktne komparacije se nalaze u : mesopotamijskom potopu, grčkom Deukalionskom potopu i abrahamističkoj priči o Noju/Nuhu.

Racionalizacija mita (Faeton). Platon radi nešto izuzetno važno: mit je μορφή (oblik) i istina je astronomski fenomen. Ovo je rani primjer demitologizacije.

„νεοι τὰς ψυχὰς" = "mladi po duši", ne znači biološki, nego bez tradicije, bez dubine vremena.

Epistemologija pamćenja. Ključna je formula: Grci su bez kontinuiteta, bez pisane memorije. Egipat je arhiv, institucionalno pamćenje. Ovo je gotovo teorija kulturne memorije (avant la lettre).

Atena prije 9000 godina je ključna tvrdnja. Atena je starija nego što Grci misle, superiorna, uzor. To je politička dimenzija sa idealiziranom proto-Atena "zarovljenom" u dubine drevnosti.

Atlantida još NIJE spomenuta — ali okvir je postavljen. Ovdje se priprema uvodni teren: izgubljena civilizacija, katastrofa, zaborav, Egipat kao svjedok. Atlantida dolazi kao: konkretan primjer ovog općeg modela. Ovo je možda najvažniji teorijski uvod u tematiku. Platon daje teoriju historije, teoriju zaborava, teoriju katastrofa, teoriju mita i I tek onda uvodi Atlantidu.

φιλόπολεμός τε καὶ φιλόσοφος je bitna fraza. Boginja je istodobno ratoljubiva / sklona ratu i ljubiteljica mudrosti. To je jasan temelj idealne prastare Atene: spoj vojne vrline, razuma i zakonitog poretka. Na ovom mjestu se primjeću Platonova agenda o Atlantidi po kojem to nije samo "izgubljeni kontinent", nego kontrapunkt idealnoj politeji.

ἔξωθεν … ἐκ τοῦ Ἀτλαντικοῦ πελάγους. Vrlo bitno: sila dolazi izvana, iz Atlantskog mora. To stvara osnovni geopolitički kontrast: unutrašnji svijet Mediterana i vanjski, golemo atlantičko prostranstvo koje je arogantno i neprijateljsko.

Rečenice koje slijede od odjeljka [24ε] su srž priče o Atlantidi u dijalogu "Timej" središnji i najčuveniji odlomak cijele predaje o Atlantidi. Ovdje se prvi put pojavljuju: položaj ostrva, njegova veličina, moć Atlantide, rat s prastarom Atenom i konačna katastrofa.

ὕβρει πορευομένην. Za atlantsku silu kaže se da ide u oholosti / obijesti / hibrisom. To je moralni marker. Atlantida nije opisana neutralno; njena ekspanzija je već etički obilježena kao prekomjerna i nasilna.

νῆσον … Λιβύης καὶ Ἀσίας μείζων. Ovo je najčuvenija formula. Ali i tu treba biti oprezan jer *Libya* i *Asia* u klasičnom grčkom značenju nisu nužno moderni kontinenti u današnjem obimu, nego samo pojedine zemlje na azijskom i afričkom kontinentu. Ipak, izraz nesumnjivo znači: golemo ostrvo, izuzetne veličine.

μέχρι Τυρρηνίας. "Tirenija" ovdje znači etrurski prostor, odnosno dio Italije povezan s Tirencima / Etrurcima. To je važan geografski marker za domet atlantske moći u Evropi.

μιᾶς ἡμέρας καὶ νυκτὸς χαλεπῆς = "u jednom teškom danu i noći" To je sažeta, dramatska formula katastrofe. Kasnije je postala gotovo samostalan topos u svim raspravama o Atlantidi.

πηλοῦ κάρτα βραχέος. Vrlo zanimljivo mjesto. Doslovno: "veoma plitak mulj". Smisao je: more je ostalo zapriječeno nanosom i muljem, pa je zato neprohodno i teško istraživo. To je pseudo-geološko objašnjenje nestanka Atlantide.

διὰ χρόνου οὐχ ἱκανῶς ἐμεμνήμην. Ovo je važna formula opreza. Kritija ne govori kao neko ko improvizira, nego kao neko ko želi obnoviti predaju i govoriti tek kad je dovoljno prizove u pamćenje. To pojačava dojam ozbiljnosti i vjerodostojnosti.

λόγον τινὰ πρέποντα τοῖς βουλήμασιν. Vrlo važna formulacija: "govor primjeren namjerama / predmetu". To pokazuje da nije riječ samo o prepričavanju, nego o retoričkom oblikovanju i pronalaženju izraza dostojnog sadržaja.

τὰ παίδων μαθήματα θαυμαστὸν ἔχει τι μνημεῖον. Sjajna rečenica. Doslovno: "učenja iz djetinjstva imaju neko čudesno spomen-obilježje / trag pamćenja". Tu je ključ čitave priče : ono što je usvojeno rano, ostaje duboko urezano.

οἷον ἐγκαύματα ἀνεκπλύτου γραφῆς. Ovo je vrlo slikovita metafora: kao žigovi, kao neizbrisivo urezano pismo. Može se razumjeti kao mentalni otisak, trajno urezano sjećanje.

ἐπὶ τἀληθὲς. Ovo je možda najvažniji izraz čitavog odlomka: "prenijeti na istinu", tj. "prevesti u sferu zbilje". Time Kritija otvoreno tvrdi da će ono što je Sokrat izložio u idealnom, gotovo mitskom obliku, sada biti identificirano s historijskom stvarnošću.

ὡς ἐκείνην τήνδε οὖσαν. Doslovno: “kao da je ona upravo ova”. To je ključna identifikacija po kojoj je Sokratova idealna država = prastara Atena.

Sintetički tok Platonovog dijalog “Timej”

Platonov opis fenomena Atlasovog otoka, kroz usta Kritije, nosi pet osnovnih teza:Prastara Atena je idealna država i vojno-moralni uzor, Atlantida je golema i imperijalna sila, njena ekspanzija je obilježena hibrisom, sukob Atene i Atlantide ima gotovo kosmijsko-historijski značaj ikatastrofa briše i pobjednike i poražene, a Egipat ostaje čuvar sjećanja. Drugim riječima: Atlantida ovdje nije samo geografija, nego i političko-moralna drama. Platon tako povezuje navodnu Sokratovu idealnu državu s “istinitom” prošlošću prastare Atene. Tu njegov lik Kritija eksplicitno pravi prijelaz iz filozofskog modela u navodno historijsku predaju. U ovom Platonovom dijalogu se može jasno primijetiti most između filozofskog modela (*Politeia*-tip idealne države) i atlantičke predaje kao navodne povijesne potvrde toga modela. Platon ne govori samo o izgubljenom ostrvu, nego o tome da je njegova idealna politeja jednom već postojala u stvarnosti. Zato priča o Atlantidi kod Platona nerazdvojiva od tematike idealizirane prastare Atene koju treba nekako reinkernirati u njegovo vrijeme. Zato se studija o Atlantidi ne smije svesti samo na geografiju, katastrofu, “izgubljeni kontinent”. Ona mora obuhvatiti I političku filozofiju, problem pamćenja i predaje, odnos mita i istine, Platonovu konstrukciju “povijesnog” temelja idealne države.

Platon. Izvod o Atlantidi iz dijaloga Kritija :

Τίμαιος

ὡς ἄσμενος, ὦ Σώκρατες, οἷον ἐκ μακρᾶς ἀναπεπαυμένος ὁδοῦ, νῦν οὕτως ἐκ τῆς τοῦ λόγου διαπορείας ἀγαπητῶς ἀπήλλαγμαι. τῷ δὲ πρὶν μὲν πάλαι ποτ᾽ ἔργῳ, νῦν δὲ λόγοις ἄρτι θεῷ γεγονότι προσεύχομαι, τῶν ῥηθέντων ὅσα μὲν ἐρρήθη μετρίως, σωτηρίαν ἡμῖν αὐτὸν αὐτῶν [106β] διδόναι, παρὰ μέλος δὲ εἴ τι περὶ αὐτῶν ἄκοντες εἴπομεν, δίκην τὴν πρέπουσαν ἐπιτιθέναι. δίκη δὲ ὀρθὴ τὸν πλημμελοῦντα ἐμμελῆ ποιεῖν: ἵν᾽ οὖν τὸ λοιπὸν τοὺς περὶ θεῶν γενέσεως ὀρθῶς λέγωμεν λόγους, φάρμακον ἡμῖν αὐτὸν τελεώτατον καὶ ἄριστον φαρμάκων ἐπιστήμην εὐχόμεθα διδόναι, προσευξάμενοι δὲ παραδίδομεν κατὰ τὰς ὁμολογίας Κριτίᾳ τὸν ἑξῆς λόγον.

Κριτίας

ἀλλ᾽, ὦ Τίμαιε, δέχομαι μέν, ᾧ δὲ καὶ σὺ κατ᾽ [106ξ] ἀρχὰς ἐχρήσω, συγγνώμην αἰτούμενος ὡς περὶ μεγάλων μέλλων λέγειν, ταὐτὸν καὶ νῦν ἐγὼ τοῦτο παραιτοῦμαι, [107α] μειζόνως δὲ αὐτοῦ τυχεῖν ἔτι μᾶλλον ἀξιῶ περὶ τῶν μελλόντων ῥηθήσεσθαι. καίτοι σχεδὸν μὲν οἶδα παραίτησιν εὖ μάλα φιλότιμον καὶ τοῦ δέοντος ἀγροικοτέραν μέλλων παραιτεῖσθαι, ῥητέον δὲ ὅμως. ὡς μὲν γὰρ οὐκ εὖ τὰ παρὰ σοῦ λεχθέντα εἴρηται, τίς ἂν ἐπιχειρήσειεν ἔμφρων λέγειν; ὅτι δὲ τὰ ῥηθησόμενα πλείονος συγγνώμης δεῖται χαλεπώτερα ὄντα, τοῦτο πειρατέον πῃ διδάξαι. περὶ θεῶν γάρ, ὦ Τίμαιε, λέγοντά τι πρὸς ἀνθρώπους δοκεῖν ἱκανῶς [107β] λέγειν ῥᾷον ἢ περὶ θνητῶν πρὸς ἡμᾶς. ἡ γὰρ ἀπειρία καὶ σφόδρα ἄγνοια τῶν ἀκουόντων περὶ ὧν ἂν οὕτως ἔχωσιν πολλὴν εὐπορίαν παρέχεσθον τῷ μέλλοντι λέγειν τι περὶ αὐτῶν: περὶ δὲ δὴ θεῶν ἴσμεν ὡς ἔχομεν. ἵνα δὲ σαφέστερον ὃ λέγω δηλώσω, τῇδέ μοι συνεπίσπεσθε. μίμησιν μὲν γὰρ δὴ καὶ ἀπεικασίαν τὰ παρὰ πάντων ἡμῶν ῥηθέντα χρεών που γενέσθαι: τὴν δὲ τῶν γραφέων εἰδωλοποιίαν περὶ τὰ θεῖά τε καὶ τὰ ἀνθρώπινα σώματα γιγνομένην[107ξ] ἴδωμεν ῥᾳστώνης τε πέρι καὶ χαλεπότητος πρὸς τὸ τοῖς ὁρῶσιν δοκεῖν ἀποχρώντως μεμιμῆσθαι, καὶ κατοψόμεθα ὅτι γῆν μὲν καὶ ὄρη καὶ ποταμοὺς καὶ ὕλην οὐρανόν τε σύμπαντα καὶ τὰ περὶ αὐτὸν ὄντα καὶ ἰόντα πρῶτον μὲν ἀγαπῶμεν ἄν τίς τι καὶ βραχὺ πρὸς ὁμοιότητα αὐτῶν ἀπομιμεῖσθαι δυνατὸς ᾖ, πρὸς δὲ τούτοις, ἅτε οὐδὲν εἰδότες ἀκριβὲς περὶ τῶν τοιούτων, οὔτε ἐξετάζομεν οὔτε ἐλέγχομεν τὰ γεγραμμένα, [107δ] σκιαγραφίᾳ δὲ ἀσαφεῖ καὶ ἀπατηλῷ χρώμεθα περὶ αὐτά: τὰ δὲ ἡμέτερα ὁπόταν τις ἐπιχειρῇ σώματα ἀπεικάζειν, ὀξέως αἰσθανόμενοι τὸ παραλειπόμενον διὰ τὴν ἀεὶ σύνοικον κατανόησιν χαλεποὶ κριταὶ γιγνόμεθα τῷ μὴ πάσας πάντως τὰς ὁμοιότητας ἀποδιδόντι. ταὐτὸν δὴ καὶ κατὰ τοὺς λόγους ἰδεῖν δεῖ γιγνόμενον, ὅτι τὰ μὲν οὐράνια καὶ θεῖα ἀγαπῶμεν καὶ σμικρῶς εἰκότα λεγόμενα, τὰ δὲ θνητὰ καὶ ἀνθρώπινα ἀκριβῶς ἐξετάζομεν. ἐκ δὴ τοῦ παραχρῆμα[107ε] νῦν λεγόμενα, τὸ πρέπον ἂν μὴ δυνώμεθα πάντως ἀποδιδόναι, συγγιγνώσκειν χρεών: οὐ γὰρ ὡς ῥᾴδια τὰ θνητὰ ἀλλ᾽ ὡς χαλεπὰ πρὸς δόξαν ὄντα ἀπεικάζειν δεῖ διανοεῖσθαι. [108α] ταῦτα δὴ βουλόμενος ὑμᾶς ὑπομνῆσαι, καὶ τὸ τῆς συγγνώμης οὐκ ἔλαττον ἀλλὰ μεῖζον αἰτῶν περὶ τῶν μελλόντων ῥηθήσεσθαι, πάντα ταῦτα εἴρηκα, ὦ Σώκρατες. εἰ δὴ δικαίως αἰτεῖν φαίνομαι τὴν δωρεάν, ἑκόντες δίδοτε.

Σωκράτης

τί δ᾽ οὐ μέλλομεν, ὦ Κριτία, διδόναι; καὶ πρός γε ἔτι τρίτῳ δεδόσθω ταὐτὸν τοῦτο Ἑρμοκράτει παρ᾽ ἡμῶν. δῆλον γὰρ ὡς ὀλίγον ὕστερον, ὅταν αὐτὸν δέῃ λέγειν, [108β] παραιτήσεται καθάπερ ὑμεῖς: ἵν᾽ οὖν ἑτέραν ἀρχὴν ἐκποριζηται καὶ μὴ τὴν αὐτὴν ἀναγκασθῇ λέγειν, ὡς ὑπαρχούσης αὐτῷ συγγνώμης εἰς τότε οὕτω λεγέτω. προλέγω γε μήν, ὦ φίλε Κριτία, σοὶ τὴν τοῦ θεάτρου διάνοιαν, ὅτι θαυμαστῶς

ὁ πρότερος ηὐδοκίμηκεν ἐν αὐτῷ ποιητής, ὥστε τῆς συγγνώμης δεήσει τινός σοι παμπόλλης, εἰ μέλλεις αὐτὰ δυνατὸς γενέσθαι παραλαβεῖν.

Ἑρμοκράτης

ταὐτὸν μήν, ὦ Σώκρατες, κἀμοὶ παραγγέλλεις ὅπερ [108ξ] τῷδε. ἀλλὰ γὰρ ἀθυμοῦντες ἄνδρες οὕπω τρόπαιον ἔστησαν, ὦ Κριτία: προϊέναι τε οὖν ἐπὶ τὸν λόγον ἀνδρείως χρή, καὶ τὸν Παιωνά τε καὶ τὰς μούσας ἐπικαλούμενον τοὺς παλαιοὺς πολίτας ἀγαθοὺς ὄντας ἀναφαίνειν τε καὶ ὑμνεῖν.

Κριτίας

ὦ φίλε Ἑρμόκρατες, τῆς ὑστέρας τεταγμένος, ἐπίπροσθεν ἔχων ἄλλον, ἔτι θαρρεῖς. τοῦτο μὲν οὖν οἷόν ἐστιν, αὐτό σοι τάχα δηλώσει: παραμυθουμένῳ δ᾽ οὖν καὶ [108δ] παραθαρρύνοντί σοι πειστέον, καὶ πρὸς οἷς θεοῖς εἶπες τούς τε ἄλλους κλητέον καὶ δὴ καὶ τὰ μάλιστα Μνημοσύνην. σχεδὸν γὰρ τὰ μέγιστα ἡμῖν τῶν λόγων ἐν ταύτῃ τῇ θεῷ πάντ᾽ ἐστίν: μνησθέντες γὰρ ἱκανῶς καὶ ἀπαγγείλαντες τά ποτε ῥηθέντα ὑπὸ τῶν ἱερέων καὶ δεῦρο ὑπὸ Σόλωνος κομισθέντα σχεδὸν οἶδ᾽ ὅτι τῷδε τῷ θεάτρῳ δόξομεν τὰ προσήκοντα μετρίως ἀποτετελεκέναι. τοῦτ᾽ οὖν αὖτ᾽ ἤδη δραστέον, καὶ μελλητέον οὐδὲν ἔτι. [109α] ἐπὶ τὸ πᾶν πέλαγος, ὥστε μηκέτι πορεύεσθαι, κωλυτὴν παρασχεῖν. τὰ μὲν δὴ πολλὰ ἔθνη βάρβαρα, καὶ ὅσα Ἑλλήνων ἦν γένη τότε, καθ᾽ ἕκαστα ἡ τοῦ λόγου διέξοδος οἷον ἀνειλλομένη τὸ προστυχὸν ἑκασταχοῦ δηλώσει: τὸ δὲ Ἀθηναίων τε τῶν τότε καὶ τῶν ἐναντίων, οἷς διεπολέμησαν, ἀνάγκη κατ᾽ ἀρχὰς διελθεῖν πρῶτα, τήν τε δύναμιν ἑκατέρων καὶ τὰς πολιτείας. αὐτῶν δὲ τούτων τὰ τῇδε ἔμπροσθεν προτιμητέον εἰπεῖν [109β] θεοὶ γὰρ ἅπασαν γῆν ποτε κατὰ τοὺς τόπους διελάγχανον—οὐ κατ᾽ ἔριν: οὐ γὰρ ἂν ὀρθὸν ἔχοι λόγον θεοὺς ἀγνοεῖν τὰ πρέποντα ἑκάστοις αὐτῶν, οὐδ᾽ αὖ γιγνώσκοντας τὸ μᾶλλον ἄλλοις προσῆκον τοῦτο ἑτέρους αὐτοῖς δι᾽ ἐρίδων ἐπιχειρεῖν κτᾶσθαι—δίκης δὴ κλήροις τὸ φίλον λαγχάνοντες κατῴκιζον τὰς χώρας, καὶ κατοικίσαντες, οἷον νομῆς ποίμνια, κτήματα καὶ θρέμματα ἑαυτῶν ἡμᾶς ἔτρεφον, πλὴν οὐ σώμασι [109ξ] σώματα βιαζόμενοι, καθάπερ ποιμένες κτήνη πληγῇ νέμοντες, ἀλλ᾽ ᾗ μάλιστα εὔστροφον ζῷον, ἐκ πρύμνης ἀπευθύνοντες, οἷον οἴακι πειθοῖ ψυχῆς ἐφαπτόμενοι κατὰ τὴν αὐτῶν διάνοιαν, οὕτως ἄγοντες τὸ θνητὸν πᾶν ἐκυβέρνων. ἄλλοι μὲν οὖν κατ᾽ ἄλλους τόπους κληρουχήσαντες θεῶν ἐκεῖνα ἐκόσμουν, Ἥφαιστος δὲ κοινὴν καὶ Ἀθηνᾶ φύσιν ἔχοντες, ἅμα μὲν ἀδελφὴν ἐκ ταὐτοῦ πατρός, ἅμα δὲ φιλοσοφίᾳ φιλοτεχνίᾳ τε ἐπὶ τὰ αὐτὰ ἐλθόντες, οὕτω μίαν ἅμφω λῆξιν τήνδε τὴν χώραν εἰλήχατον ὡς οἰκείαν καὶ πρόσφορον ἀρετῇ [109δ] καὶ φρονήσει πεφυκυῖαν, ἄνδρας δὲ ἀγαθοὺς ἐμποιήσαντες αὐτόχθονας ἐπὶ νοῦν ἔθεσαν τὴν τῆς πολιτείας τάξιν: ὧν τὰ μὲν ὀνόματα σέσωται, τὰ δὲ ἔργα διὰ τὰς τῶν παραλαμβανόντων φθορὰς καὶ τὰ μήκη τῶν χρόνων ἠφανίσθη. τὸ γὰρ περιλειπόμενον ἀεὶ γένος, ὥσπερ καὶ πρόσθεν ἐρρήθη, κατελείπετο ὄρειον καὶ ἀγράμματον, τῶν ἐν τῇ χώρᾳ δυναστῶν τὰ ὀνόματα ἀκηκοὸς μόνον καὶ βραχέα πρὸς αὐτοῖς τῶν ἔργων. τὰ μὲν οὖν ὀνόματα τοῖς ἐκγόνοις ἐτίθεντο [109ε] ἀγαπῶντες, τὰς δὲ ἀρετὰς καὶ τοὺς νόμους τῶν ἔμπροσθεν οὐκ εἰδότες, εἰ μὴ σκοτεινὰς περὶ ἑκάστων τινὰς ἀκοάς, ἐν ἀπορίᾳ δὲ τῶν ἀναγκαίων ἐπὶ πολλὰς γενεὰς ὄντες αὐτοὶ [110α] καὶ παῖδες, πρὸς οἷς ἠπόρουν τὸν νοῦν ἔχοντες, τούτων πέρι καὶ τοὺς λόγους ποιούμενοι, τῶν ἐν τοῖς πρόσθεν καὶ πάλαι ποτὲ γεγονότων ἠμέλουν. μυθολογία γὰρ ἀναζήτησίς τε τῶν παλαιῶν μετὰ σχολῆς ἅμ᾽ ἐπὶ τὰς πόλεις ἔρχεσθον, ὅταν ἴδητόν τισιν ἤδη τοῦ βίου τἀναγκαῖα κατεσκευασμένα, πρὶν δὲ οὔ. ταύτῃ δὴ τὰ τῶν παλαιῶν ὀνόματα ἄνευ τῶν ἔργων διασέσωται. λέγω δὲ αὐτὰ τεκμαιρόμενος ὅτι Κέκροπός τε καὶ Ἐρεχθέως καὶ Ἐριχθονίου καὶ Ἐρυσίχθονος [110β] τῶν τε ἄλλων τὰ πλεῖστα ὅσαπερ καὶ Θησέως τῶν ἄνω περὶ τῶν ὀνομάτων ἑκάστων ἀπομνημονεύεται, τούτων ἐκείνους τὰ πολλὰ ἐπονομάζοντας τοὺς ἱερέας Σόλων ἔφη τὸν τότε διηγεῖσθαι πόλεμον, καὶ τὰ τῶν

γυναικῶν κατὰ τὰ αὐτά. καὶ δὴ καὶ τὸ τῆς θεοῦ σχῆμα καὶ ἄγαλμα, ὡς κοινὰ τότ᾽ ἦν τὰ ἐπιτηδεύματα ταῖς τε γυναιξὶ καὶ τοῖς ἀνδράσι τὰ περὶ τὸν πόλεμον, οὕτω κατ᾽ ἐκεῖνον τὸν νόμον ὡπλισμένην τὴν θεὸν ἀνάθημα εἶναι τοῖς τότε, ἔνδειγμα ὅτι πάνθ᾽[110ξ] ὅσα σύννομα ζῷα θήλεα καὶ ὅσα ἄρρενα, τὴν προσήκουσαν ἀρετὴν ἑκάστῳ γένει πᾶν κοινῇ δυνατὸν ἐπιτηδεύειν πέφυκεν. ὤικει δὲ δὴ τότ᾽ ἐν τῇδε τῇ χώρᾳ τὰ μὲν ἄλλα ἔθνη τῶν πολιτῶν περὶ τὰς δημιουργίας ὄντα καὶ τὴν ἐκ τῆς γῆς τροφήν, τὸ δὲ μάχιμον ὑπ᾽ ἀνδρῶν θείων κατ᾽ ἀρχὰς ἀφορισθὲν ᾧκει χωρίς, πάντα εἰς τροφὴν καὶ παίδευσιν τὰ προσήκοντα ἔχον, ἴδιον μὲν αὐτῶν οὐδεὶς οὐδὲν κεκτημένος, [110δ] ἅπαντα δὲ πάντων κοινὰ νομίζοντες αὐτῶν, πέρα δὲ ἱκανῆς τροφῆς οὐδὲν ἀξιοῦντες παρὰ τῶν ἄλλων δέχεσθαι πολιτῶν, καὶ πάντα δὴ τὰ χθὲς λεχθέντα ἐπιτηδεύματα ἐπιτηδεύοντες, ὅσα περὶ τῶν ὑποτεθέντων ἐρρήθη φυλάκων. καὶ δὴ καὶ τὸ περὶ τῆς χώρας ἡμῶν πιθανὸν καὶ ἀληθὲς ἐλέγετο, πρῶτον μὲν τοὺς ὅρους αὐτὴν ἐν τῷ τότ᾽ ἔχειν ἀφωρισμένους πρὸς τὸν Ἰσθμὸν καὶ τὸ κατὰ τὴν ἄλλην ἤπειρον μέχρι τοῦ [110ε] Κιθαιρῶνος καὶ Πάρνηθος τῶν ἄκρων, καταβαίνειν δὲ τοὺς ὅρους ἐν δεξιᾷ τὴν Ὠρωπίαν ἔχοντας, ἐν ἀριστερᾷ δὲ πρὸς θαλάττης ἀφορίζοντας τὸν Ἀσωπόν: ἀρετῇ δὲ πᾶσαν γῆν ὑπὸ τῆς ἐνθάδε ὑπερβάλλεσθαι, διὸ καὶ δυνατὴν εἶναι τότε τρέφειν τὴν χώραν στρατόπεδον πολὺ τῶν περὶ γῆν ἀργὸν ἔργων. μέγα δὲ τεκμήριον ἀρετῆς: τὸ γὰρ νῦν αὐτῆς λείψανον ἐνάμιλλόν ἐστι πρὸς ἠντινοῦν τῷ πάμφορον εὔκαρπόν [111α] τε εἶναι καὶ τοῖς ζῴοις πᾶσιν εὔβοτον. τότε δὲ πρὸς τῷ κάλλει καὶ παμπλήθη ταῦτα ἔφερεν. πῶς οὖν δὴ τοῦτο πιστόν, καὶ κατὰ τί λείψανον τῆς τότε γῆς ὀρθῶς ἂν λέγοιτο; πᾶσα ἀπὸ τῆς ἄλλης ἠπείρου μακρὰ προτείνουσα εἰς τὸ πέλαγος οἷον ἄκρα κεῖται: τὸ δὴ τῆς θαλάττης ἀγγεῖον περὶ αὐτὴν τυγχάνει πᾶν ἀγχιβαθὲς ὄν. πολλῶν οὖν γεγονότων καὶ μεγάλων κατακλυσμῶν ἐν τοῖς ἐνακισχιλίοις ἔτεσι—τοσαῦτα γὰρ πρὸς τὸν νῦν ἀπ᾽ ἐκείνου τοῦ χρόνου [111β] γέγονεν ἔτη—τὸ τῆς γῆς ἐν τούτοις τοῖς χρόνοις καὶ πάθεσιν ἐκ τῶν ὑψηλῶν ἀπορρέον οὔτε χῶμα, ὡς ἐν ἄλλοις τόποις, προχοῖ λόγου ἄξιον ἀεί τε κύκλῳ περιρρέον εἰς βάθος ἀφανίζεται: λέλειπται δή, καθάπερ ἐν ταῖς σμικραῖς νήσοις, πρὸς τὰ τότε τὰ νῦν οἷον νοσήσαντος σώματος ὀστᾶ, περιερρυηκυίας τῆς γῆς ὅση πίειρα καὶ μαλακή, τοῦ λεπτοῦ σώματος τῆς χώρας μόνου λειφθέντος. τότε δὲ ἀκέραιος [111ξ] οὖσα τά τε ὄρη γηλόφους ὑψηλοὺς εἶχε, καὶ τὰ φελλέως νῦν ὀνομασθέντα πεδία πλήρη γῆς πιείρας ἐκέκτητο, καὶ πολλὴν ἐν τοῖς ὄρεσιν ὕλην εἶχεν, ἧς καὶ νῦν ἔτι φανερὰ τεκμήρια: τῶν γὰρ ὀρῶν ἔστιν ἃ νῦν μὲν ἔχει μελίτταις μόναις τροφήν, χρόνος δ᾽ οὐ πάμπολυς ὅτε δένδρων †αὐτόθεν εἰς οἰκοδομήσεις τὰς μεγίστας ἐρεψίμων τμηθέντων στεγάσματ᾽ ἐστὶν ἔτι σᾶ. πολλὰ δ᾽ ἦν ἄλλ᾽ ἥμερα ὑψηλὰ δένδρα, νομὴν δὲ βοσκήμασιν ἀμήχανον ἔφερεν. καὶ δὴ καὶ [111δ] τὸ κατ᾽ ἐνιαυτὸν ὕδωρ ἐκαρποῦτ᾽ ἐκ Διός, οὐχ ὡς νῦν ἀπολλῦσα ῥέον ἀπὸ ψιλῆς τῆς γῆς εἰς θάλατταν, ἀλλὰ πολλὴν ἔχουσα καὶ εἰς αὐτὴν καταδεχομένη, τῇ κεραμίδι στεγούσῃ γῇ διαταμιευομένη, τὸ καταποθὲν ἐκ τῶν ὑψηλῶν ὕδωρ εἰς τὰ κοῖλα ἀφιεῖσα κατὰ πάντας τοὺς τόπους παρείχετο ἄφθονα κρηνῶν καὶ ποταμῶν νάματα, ὧν καὶ νῦν ἔτι ἐπὶ ταῖς πηγαῖς πρότερον οὔσαις ἱερὰ λελειμμένα ἐστὶν σημεῖα ὅτι περὶ αὐτῆς ἀληθῆ λέγεται τὰ νῦν. [111ε] τὰ μὲν οὖν τῆς ἄλλης χώρας φύσει τε οὕτως εἶχε, καὶ διεκεκόσμητο ὡς εἰκὸς ὑπὸ γεωργῶν μὲν ἀληθινῶν καὶ πραττόντων αὐτὸ τοῦτο, φιλοκάλων δὲ καὶ εὐφυῶν, γῆν δὲ ἀρίστην καὶ ὕδωρ ἀφθονώτατον ἐχόντων καὶ ὑπὲρ τῆς γῆς ὥρας μετριώτατα κεκραμένας: τὸ δ᾽ ἄστυ κατῳκισμένον ὧδ᾽ ἦν ἐν τῷ τότε χρόνῳ. πρῶτον μὲν τὸ τῆς ἀκροπόλεως εἶχε [112α] τότε οὐχ ὡς τὰ νῦν ἔχει. νῦν μὲν γὰρ μία γενομένη νὺξ ὑγρὰ διαφερόντως γῆς αὐτὴν ψιλὴν περιτήξασα πεποίηκε, σεισμῶν ἅμα καὶ πρὸ τῆς ἐπὶ Δευκαλίωνος φθορᾶς τρίτου πρότερον ὕδατος ἐξαισίου γενομένου: τὸ δὲ πρὶν ἐν ἑτέρῳ χρόνῳ μέγεθος μὲν ἦν πρὸς τὸν Ἠριδανὸν καὶ τὸν Ἰλισὸν ἀποβεβηκυῖα καὶ περιειληφυῖα ἐντὸς τὴν Πύκνα καὶ τὸν Λυκαβηττὸν ὄρον ἐκ τοῦ καταντικρὺ τῆς Πυκνὸς ἔχουσα, γεώδης δ᾽ ἦν πᾶσα καὶ πλὴν ὀλίγον ἐπίπεδος ἄνωθεν.

[112β] ᾠκεῖτο δὲ τὰ μὲν ἔξωθεν, ὑπ᾽ αὐτὰ τὰ πλάγια αὐτῆς, ὑπὸ τῶν δημιουργῶν καὶ τῶν γεωργῶν ὅσοι πλησίον ἐγεώργουν: τὰ δ᾽ ἐπάνω τὸ μάχιμον αὐτὸ καθ᾽ αὑτὸ μόνον γένος περὶ τὸ τῆς Ἀθηνᾶς Ἡφαίστου τε ἱερὸν κατῳκήκειν, οἷον μιᾶς οἰκίας κῆπον ἐνὶ περιβόλῳ προσπεριβεβλημένοι. τὰ γὰρ πρόσβορρα αὐτῆς ᾤκουν οἰκίας κοινὰς καὶ συσσίτια χειμερινὰ κατασκευασάμενοι, καὶ πάντα ὅσα πρέποντ᾽ ἦν τῇ κοινῇ [112ξ] πολιτείᾳ δι᾽ οἰκοδομήσεων ὑπάρχειν αὐτῶν καὶ τῶν ἱερῶν, ἄνευ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου—τούτοις γὰρ οὐδὲν οὐδαμόσε προσεχρῶντο, ἀλλὰ τὸ μέσον ὑπερηφανίας καὶ ἀνελευθερίας μεταδιώκοντες κοσμίας ᾠκοδομοῦντο οἰκήσεις, ἐν αἷς αὐτοί τε καὶ ἐκγόνων ἔκγονοι καταγηρῶντες ἄλλοις ὁμοίοις τὰς αὐτὰς ἀεὶ παρεδίδοσαν—τὰ δὲ πρὸς νότου, κήπους καὶ γυμνάσια συσσίτιά τε ἀνέντες οἷα θέρους, κατεχρῶντο ἐπὶ ταῦτα αὐτοῖς. κρήνη δ᾽ ἦν μία κατὰ τὸν τῆς νῦν ἀκροπόλεως τόπον, ἧς [112δ] ἀποσβεσθείσης ὑπὸ τῶν σεισμῶν τὰ νῦν νάματα μικρὰ κύκλῳ καταλέλειπται, τοῖς δὲ τότε πᾶσιν παρεῖχεν ἄφθονον ῥεῦμα, εὐκρὰς οὖσα πρὸς χειμῶνά τε καὶ θέρος. τούτῳ δὴ κατῴκουν τῷ σχήματι, τῶν μὲν αὐτῶν πολιτῶν φύλακες, τῶν δὲ ἄλλων Ἑλλήνων ἡγεμόνες ἑκόντων, πλῆθος δὲ διαφυλάττοντες ὅτι μάλιστα ταὐτὸν αὐτῶν εἶναι πρὸς τὸν ἀεὶ χρόνον ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, τὸ δυνατὸν πολεμεῖν ἤδη καὶ τὸ ἔτι, περὶ δύο [112ε] μάλιστα ὄντας μυριάδας. οὗτοι μὲν οὖν δὴ τοιοῦτοί τε ὄντες αὐτοὶ καί τινα τοιοῦτον ἀεὶ τρόπον τήν τε αὑτῶν καὶ τὴν Ἑλλάδα δίκῃ διοικοῦντες, ἐπὶ πᾶσαν Εὐρώπην καὶ Ἀσίαν κατά τε σωμάτων κάλλη καὶ κατὰ τὴν τῶν ψυχῶν παντοίαν ἀρετὴν ἐλλόγιμοί τε ἦσαν καὶ ὀνομαστότατοι πάντων τῶν τότε: τὰ δὲ δὴ τῶν ἀντιπολεμησάντων αὐτοῖς οἷα ἦν ὥς τε ἀπ᾽ ἀρχῆς ἐγένετο, μνήμης ἂν μὴ στερηθῶμεν ὧν ἔτι παῖδες ὄντες ἠκούσαμεν, εἰς τὸ μέσον αὐτὰ νῦν ἀποδώσομεν ὑμῖν τοῖς φίλοις εἶναι κοινά. [113α] τὸ δ᾽ ἔτι βραχὺ πρὸ τοῦ λόγου δεῖ δηλῶσαι, μὴ πολλάκις ἀκούοντες Ἑλληνικὰ βαρβάρων ἀνδρῶν ὀνόματα θαυμάζητε: τὸ γὰρ αἴτιον αὐτῶν πεύσεσθε. Σόλων, ἅτ᾽ ἐπινοῶν εἰς τὴν αὐτοῦ ποίησιν καταχρήσασθαι τῷ λόγῳ, διαπυνθανόμενος τὴν τῶν ὀνομάτων δύναμιν, ηὗρεν τούς τε Αἰγυπτίους τοὺς πρώτους ἐκείνους αὐτὰ γραψαμένους εἰς τὴν αὑτῶν φωνὴν μετενηνοχότας, αὐτός τε αὖ πάλιν ἑκάστου τὴν διάνοιαν ὀνόματος [113β] ἀναλαμβάνων εἰς τὴν ἡμετέραν ἄγων φωνὴν ἀπεγράφετο: καὶ ταῦτά γε δὴ τὰ γράμματα παρὰ τῷ πάππῳ τ᾽ ἦν καὶ ἔτ᾽ ἐστὶν παρ᾽ ἐμοὶ νῦν, διαμεμελέτηταί τε ὑπ᾽ ἐμοῦ παιδὸς ὄντος. ἂν οὖν ἀκούητε τοιαῦτα οἷα καὶ τῇδε ὀνόματα, μηδὲν ὑμῖν ἔστω θαῦμα: τὸ γὰρ αἴτιον αὐτῶν ἔχετε. μακροῦ δὲ δὴ λόγου τοιάδε τις ἦν ἀρχὴ τότε. καθάπερ ἐν τοῖς πρόσθεν ἐλέχθη περὶ τῆς τῶν θεῶν λήξεως, ὅτι κατενείμαντο γῆν πᾶσαν ἔνθα μὲν μείζους [113ξ] λήξεις, ἔνθα δὲ καὶ ἐλάττους, ἱερὰ θυσίας τε αὐτοῖς κατασκευάζοντες, οὕτω δὴ καὶ τὴν νῆσον Ποσειδῶν τὴν Ἀτλαντίδα λαχὼν ἐκγόνους αὐτοῦ κατῴκισεν ἐκ θνητῆς γυναικὸς γεννήσας ἔν τινι τόπῳ τοιῷδε τῆς νήσου. πρὸς θαλάττης μέν, κατὰ δὲ μέσον πάσης πεδίον ἦν, ὃ δὴ πάντων πεδίων κάλλιστον ἀρετῇ τε ἱκανὸν γενέσθαι λέγεται, πρὸς τῷ πεδίῳ δὲ αὖ κατὰ μέσον σταδίους ὡς πεντήκοντα ἀφεστὸς ἦν ὄρος βραχὺ πάντῃ. τούτῳ δ᾽ ἦν ἔνοικος τῶν ἐκεῖ κατὰ ἀρχὰς ἐκ [113δ] γῆς ἀνδρῶν γεγονότων Εὐήνωρ μὲν ὄνομα, γυναικὶ δὲ συνοικῶν Λευκίππῃ: Κλειτὼ δὲ μονογενῆ θυγατέρα ἐγεννησάσθην. ἤδη δ᾽ εἰς ἀνδρὸς ὥραν ἡκούσης τῆς κόρης ἥ τε μήτηρ τελευτᾷ καὶ ὁ πατήρ, αὐτῆς δὲ εἰς ἐπιθυμίαν Ποσειδῶν ἐλθὼν συμμείγνυται, καὶ τὸν γήλοφον, ἐν ᾧ κατῴκιστο, ποιῶν εὐερκῆ περιρρήγνυσιν κύκλῳ, θαλάττης γῆς τε ἐναλλὰξ ἐλάττους μείζους τε περὶ ἀλλήλους ποιῶν τροχούς, δύο μὲν γῆς, θαλάττης δὲ τρεῖς οἷον τορνεύων ἐκ μέσης τῆς νήσου, [113ε] πάντῃ ἴσον ἀφεστῶτας, ὥστε ἄβατον ἀνθρώποις εἶναι: πλοῖα γὰρ καὶ τὸ πλεῖν οὔπω τότε ἦν. αὐτὸς δὲ τήν τε ἐν μέσῳ νῆσον οἷα δὴ θεὸς εὐμαρῶς διεκόσμησεν, ὕδατα μὲν διττὰ ὑπὸ γῆς ἄνω πηγαῖα κομίσας, τὸ μὲν θερμόν, ψυχρὸν δὲ ἐκ κρήνης ἀπορρέον ἕτερον, τροφὴν δὲ παντοίαν καὶ ἱκανὴν ἐκ τῆς γῆς ἀναδιδούς. παίδων δὲ ἀρρένων πέντε γενέσεις διδύμους γεννησάμενος ἐθρέψατο, καὶ τὴν νῆσον τὴν Ἀτλαντίδα πᾶσαν δέκα μέρη κατανείμας τῶν μὲν πρεσβυτάτων τῷ προτέρῳ

[114α] γενομένῳ τήν τε μητρῴαν οἴκησιν καὶ τὴν κύκλῳ λῆξιν, πλείστην καὶ ἀρίστην οὖσαν, ἀπένειμε, βασιλέα τε τῶν ἄλλων κατέστησε, τοὺς δὲ ἄλλους ἄρχοντας, ἑκάστῳ δὲ ἀρχὴν πολλῶν ἀνθρώπων καὶ τόπον πολλῆς χώρας ἔδωκεν. ὀνόματα δὲ πᾶσιν ἔθετο, τῷ μὲν πρεσβυτάτῳ καὶ βασιλεῖ τοῦτο οὗ δὴ καὶ πᾶσα ἡ νῆσος τό τε πέλαγος ἔσχεν ἐπωνυμίαν, Ἀτλαντικὸν λεχθέν, ὅτι τοὔνομ᾽ ἦν τῷ πρώτῳ βασιλεύσαντι [114β] τότε Ἄτλας: τῷ δὲ διδύμῳ μετ᾽ ἐκεῖνόν τε γενομένῳ, λῆξιν δὲ ἄκρας τῆς νήσου πρὸς Ἡρακλείων στηλῶν εἰληχότι ἐπὶ τὸ τῆς Γαδειρικῆς νῦν χώρας κατ᾽ ἐκεῖνον τὸν τόπον ὀνομαζομένης, Ἑλληνιστὶ μὲν Εὔμηλον, τὸ δ᾽ ἐπιχώριον Γάδειρον, ὅπερ τ᾽ ἦν ἐπίκλην ταύτῃ ὄνομ᾽ ἂν παράσχοι. τοῖν δὲ δευτέροιν γενομένοιν τὸν μὲν Ἀμφήρη, τὸν δὲ Εὐαίμονα ἐκάλεσεν: τρίτοις δέ, Μνησέα μὲν τῷ προτέρῳ γενομένῳ, [114ξ] τῷ δὲ μετὰ τοῦτον Αὐτόχθονα: τῶν δὲ τετάρτων Ἐλάσιππον μὲν τὸν πρότερον, Μήστορα δὲ τὸν ὕστερον: ἐπὶ δὲ τοῖς πέμπτοις τῷ μὲν ἔμπροσθεν Ἀζάης ὄνομα ἐτέθη, τῷ δ᾽ ὑστέρῳ Διαπρέπης. οὗτοι δὴ πάντες αὐτοί τε καὶ ἔκγονοι τούτων ἐπὶ γενεὰς πολλὰς ᾤκουν ἄρχοντες μὲν πολλῶν ἄλλων κατὰ τὸ πέλαγος νήσων, ἔτι δέ, ὥσπερ καὶ πρότερον ἐρρήθη, μέχρι τε Αἰγύπτου καὶ Τυρρηνίας τῶν ἐντὸς δεῦρο ἐπάρχοντες. [114δ] Ἄτλαντος δὴ πολὺ μὲν ἄλλο καὶ τίμιον γίγνεται γένος, βασιλεὺς δὲ ὁ πρεσβύτατος ἀεὶ τῷ πρεσβυτάτῳ τῶν ἐκγόνων παραδιδοὺς ἐπὶ γενεὰς πολλὰς τὴν βασιλείαν διέσῳζον, πλοῦτον μὲν κεκτημένοι πλήθει τοσοῦτον, ὅσος οὔτε πω πρόσθεν ἐν δυναστείαις τισὶν βασιλέων γέγονεν οὔτε ποτὲ ὕστερον γενέσθαι ῥᾴδιος, κατεσκευασμένα δὲ πάντ᾽ ἦν αὐτοῖς ὅσα ἐν πόλει καὶ ὅσα κατὰ τὴν ἄλλην χώραν ἦν ἔργον κατασκευάσασθαι. πολλὰ μὲν γὰρ διὰ τὴν ἀρχὴν αὐτοῖς προσῄειν [114ε] ἔξωθεν, πλεῖστα δὲ ἡ νῆσος αὐτὴ παρείχετο εἰς τὰς τοῦ βίου κατασκευάς, πρῶτον μὲν ὅσα ὑπὸ μεταλλείας ὀρυττόμενα στερεὰ καὶ ὅσα τηκτὰ γέγονε, καὶ τὸ νῦν ὀνομαζόμενον μόνον—τότε δὲ πλέον ὀνόματος ἦν τὸ γένος ἐκ γῆς ὀρυττόμενον ὀρειχάλκου κατὰ τόπους πολλοὺς τῆς νήσου, πλὴν χρυσοῦ τιμιώτατον ἐν τοῖς τότε ὄν—καὶ ὅσα ὕλη πρὸς τὰ τεκτόνων διαπονήματα παρέχεται, πάντα φέρουσα ἄφθονα, τά τε αὖ περὶ τὰ ζῷα ἱκανῶς ἥμερα καὶ ἄγρια τρέφουσα. καὶ δὴ καὶ ἐλεφάντων ἦν ἐν αὐτῇ γένος πλεῖστον: νομὴ γὰρ τοῖς τε ἄλλοις ζῴοις, ὅσα καθ᾽ ἕλη καὶ λίμνας καὶ ποταμούς, ὅσα [115α] τ᾽ αὖ κατ᾽ ὄρη καὶ ὅσα ἐν τοῖς πεδίοις νέμεται, σύμπασιν παρῆν ἅδην, καὶ τούτῳ κατὰ ταὐτὰ τῷ ζῴῳ, μεγίστῳ πεφυκότι καὶ πολυβορωτάτῳ. πρὸς δὲ τούτοις, ὅσα εὐώδη τρέφει που γῆ τὰ νῦν, ῥιζῶν ἢ χλόης ἢ ξύλων ἢ χυλῶν στακτῶν εἴτε ἀνθῶν ἢ καρπῶν, ἔφερέν τε ταῦτα καὶ ἔτρεφεν εὖ: ἔτι δὲ τὸν ἥμερον καρπόν, τόν τε ξηρόν, ὃς ἡμῖν τῆς τροφῆς ἕνεκά ἐστιν, καὶ ὅσοις χάριν τοῦ σίτου προσχρώμεθα—καλοῦμεν δὲ αὐτοῦ [115β] τὰ μέρη σύμπαντα ὄσπρια—καὶ τὸν ὅσος ξύλινος, πώματα καὶ βρώματα καὶ ἀλείμματα φέρων, παιδιᾶς τε ὃς ἕνεκα ἡδονῆς τε γέγονε δυσθησαύριστος ἀκροδρύων καρπός, ὅσα τε παραμύθια πλησμονῆς μεταδόρπια ἀγαπητὰ κάμνοντι τίθεμεν, ἅπαντα ταῦτα ἡ τότε ποτὲ οὖσα ὑφ᾽ ἡλίῳ νῆσος ἱερὰ καλά τε καὶ θαυμαστὰ καὶ πλήθεσιν ἄπειρ᾽ ἔφερεν. ταῦτα οὖν λαμβάνοντες πάντα παρὰ τῆς γῆς κατεσκευάζοντο τά τε [115ξ] ἱερὰ καὶ τὰς βασιλικὰς οἰκήσεις καὶ τοὺς λιμένας καὶ τὰ νεώρια καὶ σύμπασαν τὴν ἄλλην χώραν, τοιᾷδ᾽ ἐν τάξει διακοσμοῦντες. τοὺς τῆς θαλάττης τροχούς, οἳ περὶ τὴν ἀρχαίαν ἦσαν μητρόπολιν, πρῶτον μὲν ἐγεφύρωσαν, ὁδὸν ἔξω καὶ ἐπὶ τὰ βασίλεια ποιούμενοι. τὰ δὲ βασίλεια ἐν ταύτῃ τῇ τοῦ θεοῦ καὶ τῶν προγόνων κατοικήσει κατ᾽ ἀρχὰς ἐποιήσαντο εὐθύς, ἕτερος δὲ παρ᾽ ἑτέρου δεχόμενος, κεκοσμημένα κοσμῶν, [115δ] ὑπερεβάλλετο εἰς δύναμιν ἀεὶ τὸν ἔμπροσθεν, ἕως εἰς ἔκπληξιν μεγέθεσιν κάλλεσίν τε ἔργων ἰδεῖν τὴν οἴκησιν ἀπηργάσαντο. διώρυχα μὲν γὰρ ἐκ τῆς θαλάττης ἀρχόμενοι τρίπλεθρον τὸ πλάτος, ἑκατὸν δὲ ποδῶν βάθος, μῆκος δὲ πεντήκοντα σταδίων, ἐπὶ τὸν ἐξωτάτω τροχὸν συνέτρησαν, καὶ τὸν ἀνάπλουν ἐκ τῆς θαλάττης ταύτῃ πρὸς ἐκεῖνον ὡς εἰς λιμένα ἐποιήσαντο, διελόντες στόμα ναυσὶν ταῖς μεγίσταις ἱκανὸν εἰσπλεῖν. καὶ δὴ καὶ τοὺς τῆς γῆς τροχούς, οἳ τοὺς

[115ε] τῆς θαλάττης διεῖργον, κατὰ τὰς γεφύρας διεῖλον ὅσον μιᾷ τριήρει διέκπλουν εἰς ἀλλήλους, καὶ κατεστέγασαν ἄνωθεν ὥστε τὸν ὑπόπλουν κάτωθεν εἶναι: τὰ γὰρ τῶν τῆς γῆς τροχῶν χείλη βάθος εἶχεν ἱκανὸν ὑπερέχον τῆς θαλάττης. ἦν δὲ ὁ μὲν μέγιστος τῶν τροχῶν, εἰς ὃν ἡ θάλαττα συνετέτρητο, τριστάδιος τὸ πλάτος, ὁ δ᾽ ἑξῆς τῆς γῆς ἴσος ἐκείνῳ: τοῖν δὲ δευτέροιν ὁ μὲν ὑγρὸς δυοῖν σταδίοιν πλάτος, ὁ δὲ ξηρὸς ἴσος αὖ πάλιν τῷ πρόσθεν ὑγρῷ: σταδίου δὲ ὁ [116α] περὶ αὐτὴν τὴν ἐν μέσῳ νῆσον περιθέων. ἡ δὲ νῆσος, ἐν ᾗ τὰ βασίλεια ἦν, πέντε σταδίων τὴν διάμετρον εἶχεν. ταύτην δὴ κύκλῳ καὶ τοὺς τροχοὺς καὶ τὴν γέφυραν πλεθριαίαν τὸ πλάτος οὖσαν ἔνθεν καὶ ἔνθεν λιθίνῳ περιεβάλλοντο τείχει, πύργους καὶ πύλας ἐπὶ τῶν γεφυρῶν κατὰ τὰς τῆς θαλάττης διαβάσεις ἑκασταχόσε ἐπιστήσαντες: τὸν δὲ λίθον ἔτεμνον ὑπὸ τῆς νήσου κύκλῳ τῆς ἐν μέσῳ καὶ ὑπὸ τῶν τροχῶν ἔξωθεν καὶ ἐντός, τὸν μὲν λευκόν, τὸν δὲ μέλανα, [116β] τὸν δὲ ἐρυθρὸν ὄντα, τέμνοντες δὲ ἅμ᾽ ἠργάζοντο νεωσοίκους κοίλους διπλοῦς ἐντός, κατηρεφεῖς αὐτῇ τῇ πέτρᾳ. καὶ τῶν οἰκοδομημάτων τὰ μὲν ἁπλᾶ, τὰ δὲ μειγνύντες τοὺς λίθους ποικίλα ὕφαινον παιδιᾶς χάριν, ἡδονὴν αὐτοῖς σύμφυτον ἀπονέμοντες: καὶ τοῦ μὲν περὶ τὸν ἐξωτάτω τροχὸν τείχους χαλκῷ περιελάμβανον πάντα τὸν περίδρομον, οἷον ἀλοιφῇ προσχρώμενοι, τοῦ δ᾽ ἐντὸς καττιτέρῳ περιέτηκον, τὸν δὲ [116ξ] περὶ αὐτὴν τὴν ἀκρόπολιν ὀρειχάλκῳ μαρμαρυγὰς ἔχοντι πυρώδεις. τὰ δὲ δὴ τῆς ἀκροπόλεως ἐντὸς βασίλεια κατεσκευασμένα ὧδ᾽ ἦν. ἐν μέσῳ μὲν ἱερὸν ἅγιον αὐτόθι τῆς τε Κλειτοῦς καὶ τοῦ Ποσειδῶνος ἄβατον ἀφεῖτο, περιβόλῳ χρυσῷ περιβεβλημένον, τοῦτ᾽ ἐν ᾧ κατ᾽ ἀρχὰς ἐφίτυσαν καὶ ἐγέννησαν τὸ τῶν δέκα βασιλειδῶν γένος: ἔνθα καὶ κατ᾽ ἐνιαυτὸν ἐκ πασῶν τῶν δέκα λήξεων ὡραῖα αὐτόσε ἀπετέλουν ἱερὰ ἐκείνων ἑκάστῳ. τοῦ δὲ Ποσειδῶνος αὐτοῦ νεὼς ἦν, σταδίου [116δ] μὲν μῆκος, εὖρος δὲ τρίπλεθρος, ὕψος δ᾽ ἐπὶ τούτοις σύμμετρον ἰδεῖν, εἶδος δέ τι βαρβαρικὸν ἔχοντος. πάντα δὲ ἔξωθεν περιήλειψαν τὸν νεὼν ἀργύρῳ, πλὴν τῶν ἀκρωτηρίων, τὰ δὲ ἀκρωτήρια χρυσῷ: τὰ δ᾽ ἐντός, τὴν μὲν ὀροφὴν ἐλεφαντίνην ἰδεῖν πᾶσαν χρυσῷ καὶ ἀργύρῳ καὶ ὀρειχάλκῳ πεποικιλμένην, τὰ δὲ ἄλλα πάντα τῶν τοίχων τε καὶ κιόνων καὶ ἐδάφους ὀρειχάλκῳ περιέλαβον. χρυσᾶ δὲ ἀγάλματα ἐνέστησαν, τὸν μὲν θεὸν ἐφ᾽ ἅρματος ἑστῶτα ἓξ ὑποπτέρων[116ε] ἵππων ἡνίοχον, αὐτόν τε ὑπὸ μεγέθους τῇ κορυφῇ τῆς ὀροφῆς ἐφαπτόμενον, Νηρῇδας δὲ ἐπὶ δελφίνων ἑκατὸν κύκλῳ— τοσαύτας γὰρ ἐνόμιζον αὐτὰς οἱ τότε εἶναι—πολλὰ δ᾽ ἐντὸς ἄλλα ἀγάλματα ἰδιωτῶν ἀναθήματα ἐνῆν. περὶ δὲ τὸν νεὼν ἔξωθεν εἰκόνες ἁπάντων ἕστασαν ἐκ χρυσοῦ, τῶν γυναικῶν καὶ αὐτῶν ὅσοι τῶν δέκα ἐγεγόνεσαν βασιλέων, καὶ πολλὰ ἕτερα ἀναθήματα μεγάλα τῶν τε βασιλέων καὶ ἰδιωτῶν ἐξ αὐτῆς τε τῆς πόλεως καὶ τῶν ἔξωθεν ὅσων ἐπῆρχον. Βωμός [117α] τε δὴ συνεπόμενος ἦν τὸ μέγεθος καὶ τὸ τῆς ἐργασίας ταύτῃ τῇ κατασκευῇ, καὶ τὰ βασίλεια κατὰ τὰ αὐτὰ πρέποντα μὲν τῷ τῆς ἀρχῆς μεγέθει, πρέποντα δὲ τῷ περὶ τὰ ἱερὰ κόσμῳ. ταῖς δὲ δὴ κρήναις, τῇ τοῦ ψυχροῦ καὶ τῇ τοῦ θερμοῦ νάματος, πλῆθος μὲν ἄφθονον ἐχούσαις, ἡδονῇ δὲ καὶ ἀρετῇ τῶν ὑδάτων πρὸς ἑκατέρου τὴν χρῆσιν θαυμαστοῦ πεφυκότος, ἐχρῶντο περιστήσαντες οἰκοδομήσεις καὶ δένδρων φυτεύσεις πρεπούσας [117β] ὕδασι, δεξαμενάς τε αὖ τὰς μὲν ὑπαιθρίους, τὰς δὲ χειμερινὰς τοῖς θερμοῖς λουτροῖς ὑποστέγους περιτιθέντες, χωρὶς μὲν βασιλικάς, χωρὶς δὲ ἰδιωτικάς, ἔτι δὲ γυναιξὶν ἄλλας καὶ ἑτέρας ἵπποις καὶ τοῖς ἄλλοις ὑποζυγίοις, τὸ πρόσφορον τῆς κοσμήσεως ἑκάστοις ἀπονέμοντες. τὸ δὲ ἀπορρέον ἦγον ἐπὶ τὸ τοῦ Ποσειδῶνος ἄλσος, δένδρα παντοδαπὰ κάλλος ὕψος τε δαιμόνιον ὑπ᾽ ἀρετῆς τῆς γῆς ἔχοντα, καὶ ἐπὶ τοὺς ἔξω κύκλους δι᾽ ὀχετῶν κατὰ τὰς γεφύρας [117ξ] ἐπωχέτευον: οὗ δὴ πολλὰ μὲν ἱερὰ καὶ πολλῶν θεῶν, πολλοὶ δὲ κῆποι καὶ πολλὰ γυμνάσια ἐκεχειρούργητο, τὰ μὲν ἀνδρῶν, τὰ δὲ ἵππων χωρὶς ἐν ἑκατέρᾳ τῇ τῶν τροχῶν νήσῳ, τά τε ἄλλα καὶ κατὰ μέσην τὴν μείζω τῶν νήσων ἐξῃρημένος ἱππόδρομος ἦν αὐτοῖς, σταδίου τὸ πλάτος ἔχων, τὸ δὲ μῆκος περὶ τὸν

κύκλον ὅλον ἀφεῖτο εἰς ἅμιλλαν τοῖς ἵπποις. δορυφορικαὶ δὲ περὶ αὐτὸν ἔνθεν τε καὶ ἔνθεν οἰκήσεις ἦσαν

[117δ] τῷ πλήθει τῶν δορυφόρων: τοῖς δὲ πιστοτέροις ἐν τῷ μικροτέρῳ τροχῷ καὶ πρὸς τῆς ἀκροπόλεως μᾶλλον ὄντι διετέτακτο ἡ φρουρά, τοῖς δὲ πάντων διαφέρουσιν πρὸς πίστιν ἐντὸς τῆς ἀκροπόλεως περὶ τοὺς βασιλέας αὐτοὺς ἦσαν οἰκήσεις δεδομέναι. τὰ δὲ νεώρια τριήρων μεστὰ ἦν καὶ σκευῶν ὅσα τριήρεσιν προσήκει, πάντα δὲ ἐξηρτυμένα ἱκανῶς. καὶ τὰ μὲν δὴ περὶ τὴν τῶν βασιλέων οἴκησιν οὕτω κατεσκεύαστο: διαβάντι δὲ τοὺς λιμένας ἔξω τρεῖς ὄντας ἀρξάμενον ἀπὸ [117ε] τῆς θαλάττης ᾖειν ἐν κύκλῳ τεῖχος, πεντήκοντα σταδίους τοῦ μεγίστου τροχοῦ τε καὶ λιμένος ἀπέχον πανταχῇ, καὶ συνέκλειεν εἰς ταὐτὸν πρὸς τὸ τῆς διώρυχος στόμα τὸ πρὸς θαλάττης. τοῦτο δὴ πᾶν συνῳκεῖτο μὲν ὑπὸ πολλῶν καὶ πυκνῶν οἰκήσεων, ὁ δὲ ἀνάπλους καὶ ὁ μέγιστος λιμὴν ἔγεμεν πλοίων καὶ ἐμπόρων ἀφικνουμένων πάντοθεν, φωνὴν καὶ θόρυβον παντοδαπὸν κτύπον τε μεθ᾽ ἡμέραν καὶ διὰ νυκτὸς ὑπὸ πλήθους παρεχομένων. τὸ μὲν οὖν ἄστυ καὶ τὸ περὶ τὴν ἀρχαίαν οἴκησιν σχεδὸν ὡς τότ᾽ ἐλέχθη νῦν διεμνημόνευται: τῆς δ᾽ ἄλλης χώρας [118α] ὡς ἡ φύσις εἶχεν καὶ τὸ τῆς διακοσμήσεως εἶδος, ἀπομνημονεῦσαι πειρατέον. πρῶτον μὲν οὖν ὁ τόπος ἅπας ἐλέγετο σφόδρα τε ὑψηλὸς καὶ ἀπότομος ἐκ θαλάττης, τὸ δὲ περὶ τὴν πόλιν πᾶν πεδίον, ἐκείνην μὲν περιέχον, αὐτὸ δὲ κύκλῳ περιεχόμενον ὄρεσιν μέχρι πρὸς τὴν θάλατταν καθειμένοις, λεῖον καὶ ὁμαλές, πρόμηκες δὲ πᾶν, ἐπὶ μὲν θάτερα τρισχιλίων σταδίων, κατὰ δὲ μέσον ἀπὸ θαλάττης ἄνω δισχιλίων. [118β] ὁ δὲ τόπος οὗτος ὅλης τῆς νήσου πρὸς νότον ἐτέτραπτο, ἀπὸ τῶν ἄρκτων κατάβορρος. τὰ δὲ περὶ αὐτὸν ὄρη τότε ὑμνεῖτο πλῆθος καὶ μέγεθος καὶ κάλλος παρὰ πάντα τὰ νῦν ὄντα γεγονέναι, πολλὰς μὲν κώμας καὶ πλουσίας περιοίκων ἐν ἑαυτοῖς ἔχοντα, ποταμοὺς δὲ καὶ λίμνας καὶ λειμῶνας τροφὴν τοῖς πᾶσιν ἡμέροις καὶ ἀγρίοις ἱκανὴν θρέμμασιν, ὕλην δὲ καὶ πλήθει καὶ γένεσι ποικίλην σύμπασίν τε τοῖς ἔργοις καὶ πρὸς ἕκαστα ἄφθονον. ὧδε οὖν τὸ πεδίον φύσει [118ξ] καὶ ὑπὸ βασιλέων πολλῶν ἐν πολλῷ χρόνῳ διεπεπόνητο. τετράγωνον μὲν αὖθ᾽ ὑπῆρχεν τὰ πλεῖστ᾽ ὀρθὸν καὶ πρόμηκες, ὅτι δὲ ἐνέλειπε, κατηύθυντο τάφρου κύκλῳ περιορυχθείσης: τὸ δὲ βάθος καὶ πλάτος τό τε μῆκος αὐτῆς ἄπιστον μὲν λεχθέν, ὡς χειροποίητον ἔργον, πρὸς τοῖς ἄλλοις διαπονήμασι τοσοῦτον εἶναι, ῥητέον δὲ ὅ γε ἠκούσαμεν: πλέθρου μὲν γὰρ βάθος ὀρώρυκτο, τὸ δὲ πλάτος ἁπάντῃ σταδίου, [118δ] περὶ δὲ πᾶν τὸ πεδίον ὀρυχθεῖσα συνέβαινεν εἶναι τὸ μῆκος σταδίων μυρίων. τὰ δ᾽ ἐκ τῶν ὀρῶν καταβαίνοντα ὑποδεχομένη ῥεύματα καὶ περὶ τὸ πεδίον κυκλωθεῖσα, πρὸς τὴν πόλιν ἔνθεν τε καὶ ἔνθεν ἀφικομένη, ταύτῃ πρὸς θάλατταν μεθεῖτο ἐκρεῖν. ἄνωθεν δὲ ἀπ᾽ αὐτῆς τὸ πλάτος μάλιστα ἑκατὸν ποδῶν διώρυχες εὐθεῖαι τετμημέναι κατὰ τὸ πεδίον πάλιν εἰς τὴν τάφρον τὴν πρὸς θαλάττης ἀφεῖντο, ἑτέρα δὲ ἀφ᾽ ἑτέρας αὐτῶν σταδίους ἑκατὸν ἀπεῖχεν: ᾗ δὴ τήν [118ε] τε ἐκ τῶν ὀρῶν ὕλην κατῆγον εἰς τὸ ἄστυ καὶ τἆλλα δὲ ὡραῖα πλοίοις κατεκομίζοντο, διάπλους ἐκ τῶν διωρύχων εἰς ἀλλήλας τε πλαγίας καὶ πρὸς τὴν πόλιν τεμόντες. καὶ δὶς δὴ τοῦ ἐνιαυτοῦ τὴν γῆν ἐκαρποῦντο, χειμῶνος μὲν τοῖς ἐκ Διὸς ὕδασι χρώμενοι, θέρους δὲ ὅσα γῆ φέρει τὰ ἐκ τῶν διωρύχων ἐπάγοντες νάματα. πλῆθος δέ, τῶν μὲν ἐν τῷ πεδίῳ χρησίμων πρὸς πόλεμον ἀνδρῶν ἐτέτακτο τὸν [119α] κλῆρον ἕκαστον παρέχειν ἄνδρα ἡγεμόνα, τὸ δὲ τοῦ κλήρου μέγεθος εἰς δέκα δεκάκις ἦν στάδια, μυριάδες δὲ συμπάντων τῶν κλήρων ἦσαν ἕξ: τῶν δ᾽ ἐκ τῶν ὀρῶν καὶ τῆς ἄλλης χώρας ἀπέραντος μὲν ἀριθμὸς ἀνθρώπων ἐλέγετο, κατὰ δὲ τόπους καὶ κώμας εἰς τούτους τοὺς κλήρους πρὸς τοὺς ἡγεμόνας ἅπαντες διενενέμηντο. τὸν οὖν ἡγεμόνα ἦν τεταγμένον εἰς τὸν πόλεμον παρέχειν ἕκτον μὲν ἅρματος πολεμιστηρίου μόριον εἰς μύρια ἅρματα, ἵππους δὲ δύο καὶ [119β] ἀναβάτας, ἔτι δὲ συνωρίδα χωρὶς δίφρου καταβάτην τε μικράσπιδα καὶ τὸν ἀμφοῖν μετ᾽ ἐπιβάτην τοῖν ἵπποιν ἡνίοχον ἔχουσαν, ὁπλίτας δὲ δύο καὶ τοξότας σφενδονήτας τε ἑκατέρους δύο, γυμνῆτας δὲ λιθοβόλους καὶ ἀκοντιστὰς τρεῖς ἑκατέρους, ναύτας δὲ τέτταρας εἰς

πλήρωμα διακοσίων καὶ χιλίων νεῶν. τὰ μὲν οὖν πολεμιστήρια οὕτω διετέτακτο τῆς βασιλικῆς πόλεως, τῶν δὲ ἐννέα ἄλλα ἄλλως, ἃ μακρὸς ἂν χρόνος εἴη λέγειν.

[119ξ] τὰ δὲ τῶν ἀρχῶν καὶ τιμῶν ὧδ᾽ εἶχεν ἐξ ἀρχῆς διακοσμηθέντα. τῶν δέκα βασιλέων εἷς ἕκαστος ἐν μὲν τῷ καθ᾽ αὑτὸν μέρει κατὰ τὴν αὐτοῦ πόλιν τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν πλείστων νόμων ἦρχεν, κολάζων καὶ ἀποκτεινὺς ὅντιν᾽ ἐθελήσειεν: ἡ δὲ ἐν ἀλλήλοις ἀρχὴ καὶ κοινωνία κατὰ ἐπιστολὰς ἦν τὰς τοῦ Ποσειδῶνος, ὡς ὁ νόμος αὐτοῖς παρέδωκεν καὶ γράμματα ὑπὸ τῶν πρώτων ἐν στήλῃ γεγραμμένα [119δ] ὀρειχαλκίνῃ, ἣ κατὰ μέσην τὴν νῆσον ἔκειτ᾽ ἐν ἱερῷ Ποσειδῶνος, οἷ δὴ δι᾽ ἐνιαυτοῦ πέμπτου, τοτὲ δὲ ἐναλλὰξ ἕκτου, συνελέγοντο, τῷ τε ἀρτίῳ καὶ τῷ περιττῷ μέρος ἴσον ἀπονέμοντες, συλλεγόμενοι δὲ περί τε τῶν κοινῶν ἐβουλεύοντο καὶ ἐξήταζον εἴ τίς τι παραβαίνοι, καὶ ἐδίκαζον. ὅτε δὲ δικάζειν μέλλοιεν, πίστεις ἀλλήλοις τοιάσδε ἐδίδοσαν πρότερον. ἀφέτων ὄντων ταύρων ἐν τῷ τοῦ Ποσειδῶνος ἱερῷ, μόνοι γιγνόμενοι δέκα ὄντες, ἐπευξάμενοι τῷ θεῷ τὸ κεχαρισμένον [119ε] αὐτῷ θῦμα ἑλεῖν, ἄνευ σιδήρου ξύλοις καὶ βρόχοις ἐθήρευον, ὃν δὲ ἕλοιεν τῶν ταύρων, πρὸς τὴν στήλην προσαγαγόντες κατὰ κορυφὴν αὐτῆς ἔσφαττον κατὰ τῶν γραμμάτων. ἐν δὲ τῇ στήλῃ πρὸς τοῖς νόμοις ὅρκος ἦν μεγάλας ἀρὰς ἐπευχόμενος τοῖς ἀπειθοῦσιν. ὅτ᾽ οὖν κατὰ τοὺς [120α] αὐτῶν νόμους θύσαντες καθαγίζοιεν πάντα τοῦ ταύρου τὰ μέλη, κρατῆρα κεράσαντες ὑπὲρ ἑκάστου θρόμβον ἐνέβαλλον αἵματος, τὸ δ᾽ ἄλλ᾽ εἰς τὸ πῦρ ἔφερον, περικαθήραντες τὴν στήλην: μετὰ δὲ τοῦτο χρυσαῖς φιάλαις ἐκ τοῦ κρατῆρος ἀρυτόμενοι, κατὰ τοῦ πυρὸς σπένδοντες ἐπώμνυσαν δικάσειν τε κατὰ τοὺς ἐν τῇ στήλῃ νόμους καὶ κολάσειν εἴ τίς τι πρότερον παραβεβηκὼς εἴη, τό τε αὖ μετὰ τοῦτο μηδὲν τῶν γραμμάτων ἑκόντες παραβήσεσθαι, μηδὲ ἄρξειν μηδὲ ἄρχοντι [120β] πείσεσθαι πλὴν κατὰ τοὺς τοῦ πατρὸς ἐπιτάττοντι νόμους. ταῦτα ἐπευξάμενος ἕκαστος αὐτῶν αὐτῷ καὶ τῷ ἀφ᾽ αὑτοῦ γένει, πιὼν καὶ ἀναθεὶς τὴν φιάλην εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ θεοῦ, περὶ τὸ δεῖπνον καὶ τἀναγκαῖα διατρίψας, ἐπειδὴ γίγνοιτο σκότος καὶ τὸ πῦρ ἐψυγμένον τὸ περὶ τὰ θύματα εἴη, πάντες οὕτως ἐνδύντες ὅτι καλλίστην κυανῆν στολήν, ἐπὶ τὰ τῶν ὁρκωμοσίων καύματα χαμαὶ καθίζοντες, νύκτωρ, [120ξ] πᾶν τὸ περὶ τὸ ἱερὸν ἀποσβεννύντες πῦρ, ἐδικάζοντό τε καὶ ἐδίκαζον εἴ τίς τι παραβαίνειν αὐτῶν αἰτιῷτό τινα: δικάσαντες δέ, τὰ δικασθέντα, ἐπειδὴ φῶς γένοιτο, ἐν χρυσῷ πίνακι γράψαντες μετὰ τῶν στολῶν μνημεῖα ἀνετίθεσαν. νόμοι δὲ πολλοὶ μὲν ἄλλοι περὶ τὰ γέρα τῶν βασιλέων ἑκάστων ἦσαν ἴδιοι, τὰ δὲ μέγιστα, μήτε ποτὲ ὅπλα ἐπ᾽ ἀλλήλους οἴσειν βοηθήσειν τε πάντας, ἄν πού τις αὐτῶν ἔν τινι πόλει τὸ βασιλικὸν καταλύειν ἐπιχειρῇ γένος, κοινῇ [120δ] δέ, καθάπερ οἱ πρόσθεν, βουλευόμενοι τὰ δόξαντα περὶ πολέμου καὶ τῶν ἄλλων πράξεων, ἡγεμονίαν ἀποδιδόντες τῷ Ἀτλαντικῷ γένει. θανάτου δὲ τὸν βασιλέα τῶν συγγενῶν μηδενὸς εἶναι κύριον, ὃν ἂν μὴ τῶν δέκα τοῖς ὑπὲρ ἥμισυ δοκῇ. ταύτην δὴ τοσαύτην καὶ τοιαύτην δύναμιν ἐν ἐκείνοις τότε οὖσαν τοῖς τόποις ὁ θεὸς ἐπὶ τούσδε αὖ τοὺς τόπους συντάξας ἐκόμισεν ἔκ τινος τοιᾶσδε, ὡς λόγος, προφάσεως. [120ε] ἐπὶ πολλὰς μὲν γενεάς, μέχριπερ ἡ τοῦ θεοῦ φύσις αὐτοῖς ἐξήρκει, κατήκοοί τε ἦσαν τῶν νόμων καὶ πρὸς τὸ συγγενὲς θεῖον φιλοφρόνως εἶχον: τὰ γὰρ φρονήματα ἀληθινὰ καὶ πάντῃ μεγάλα ἐκέκτηντο, πραότητι μετὰ φρονήσεως πρός τε τὰς ἀεὶ συμβαινούσας τύχας καὶ πρὸς ἀλλήλους χρώμενοι, διὸ πλὴν ἀρετῆς πάντα ὑπερορῶντες μικρὰ ἡγοῦντο [121α] τὰ παρόντα καὶ ῥᾳδίως ἔφερον οἷον ἄχθος τὸν τοῦ χρυσοῦ τε καὶ τῶν ἄλλων κτημάτων ὄγκον, ἀλλ᾽ οὐ μεθύοντες ὑπὸ τρυφῆς διὰ πλοῦτον ἀκράτορες αὐτῶν ὄντες ἐσφάλλοντο, νήφοντες δὲ ὀξὺ καθεώρων ὅτι καὶ ταῦτα πάντα ἐκ φιλίας τῆς κοινῆς μετ᾽ ἀρετῆς αὐξάνεται, τῇ δὲ τούτων σπουδῇ καὶ τιμῇ φθίνει ταῦτά τε αὐτὰ κἀκείνη συναπόλλυται τούτοις. ἐκ δὴ λογισμοῦ τε τοιούτου καὶ φύσεως θείας παραμενούσης πάντ᾽ αὐτοῖς ηὐξήθη ἃ πρὶν διήλθομεν. ἐπεὶ δ᾽ ἡ τοῦ θεοῦ μὲν μοῖρα ἐξίτηλος ἐγίγνετο ἐν αὐτοῖς πολλῷ τῷ θνητῷ καὶ

[121β] πολλάκις ἀνακεραννυμένη, τὸ δὲ ἀνθρώπινον ἦθος ἐπεκράτει, τότε ἤδη τὰ παρόντα φέρειν ἀδυνατοῦντες ἠσχημόνουν, καὶ τῷ δυναμένῳ μὲν ὁρᾶν αἰσχροὶ κατεφαίνοντο, τὰ κάλλιστα ἀπὸ τῶν τιμιωτάτων ἀπολλύντες, τοῖς δὲ ἀδυνατοῦσιν ἀληθινὸν πρὸς εὐδαιμονίαν βίον ὁρᾶν τότε δὴ μάλιστα πάγκαλοι μακάριοί τε ἐδοξάζοντο εἶναι, πλεονεξίας ἀδίκου καὶ δυνάμεως ἐμπιμπλάμενοι. θεὸς δὲ ὁ θεῶν Ζεὺς ἐν νόμοις βασιλεύων, ἅτε δυνάμενος καθορᾶν τὰ τοιαῦτα, ἐννοήσας γένος ἐπιεικὲς ἀθλίως διατιθέμενον, δίκην αὐτοῖς [121ξ] ἐπιθεῖναι βουληθείς, ἵνα γένοιντο ἐμμελέστεροι σωφρονισθέντες, συνήγειρεν θεοὺς πάντας εἰς τὴν τιμιωτάτην αὐτῶν οἴκησιν, ἣ δὴ κατὰ μέσον παντὸς τοῦ κόσμου βεβηκυῖα καθορᾷ πάντα ὅσα γενέσεως μετείληφεν, καὶ συναγείρας εἶπεν— ...

I.

“Timaj:

„Kako sam, o Sokrate, s radošću, kao da sam se odmorio od dugog puta, sada oslobođen teškoće govora. A bogu koji je prije odavno postao djelom, a sada tek riječima, upućujem molitvu: da ono što je rečeno umjereno, nama samima podari spasenje, a ako smo nešto o tome nehotično rekli pogrešno, da nam nametne prikladnu kaznu. A prava kazna jeste učiniti onoga koji griješi skladnim. Da bismo, dakle, ubuduće o nastanku bogova govorili ispravno, molimo se da nam on podari kao

lijek — najpotpuniji i najbolji od svih lijekova — znanje; i pomolivši se, prema dogovoru predajemo sljedeći govor Kritiji.“

Kritija:

„Ali, o Timaje, prihvatam; no ono čime si se i ti na početku poslužio, tražeći oprost jer ćeš govoriti o velikim stvarima, isto to i ja sada tražim, i još više nego ti smatram da ga trebam zadobiti za ono što će biti rečeno. Iako gotovo znam da ću zatražiti oprost koji je možda i previše ambiciozan i donekle neprimjeren, ipak to treba reći. Jer ko bi razuman mogao tvrditi da ono što si ti rekao nije dobro izrečeno? Ali da ono što će biti rečeno zahtijeva više oprosta, jer je teže, to treba nekako pokazati. Jer govoriti o bogovima pred ljudima čini se lakšim nego govoriti o smrtnicima pred nama samima. Naime, neiskustvo i veliko neznanje slušalaca o tim stvarima pruža veliku slobodu onome koji o njima govori; a o bogovima znamo kako stojimo. Da bih jasnije objasnio što govorim, slijedite me u ovome. Naime, sve što mi govorimo mora biti neka vrsta oponašanja i prikazivanja. Pogledajmo, dakle, slikarstvo koje stvara slike, bilo o božanskim bilo o ljudskim tijelima, s obzirom na lakoću i teškoću da se onima koji gledaju učini dovoljno vjernim. Vidjet ćemo da kad je riječ o zemlji, planinama, rijekama, šumama, nebu i svemu što je oko njega — ako neko može makar malo nalik na njih oponašati, mi smo zadovoljni; a osim toga, budući da o tim stvarima ne znamo ništa tačno, niti ispitujemo niti provjeravamo naslikano, nego se služimo nejasnim i varljivim prikazom. Ali kad neko pokušava prikazati naša tijela, odmah opažamo ono što nedostaje zbog stalne bliskosti s njima i postajemo strogi sudije onome koji ne prikazuje sve sličnosti u potpunosti. Isto se mora vidjeti i u govorima: ono što se odnosi na nebesko i božansko prihvatamo i kad je tek malo nalik, a ono što je ljudsko i smrtno ispitujemo tačno. Zato, ako u ovome što sada govorimo ne budemo mogli potpuno iznijeti ono što je prikladno, treba nam oprostiti; jer treba razumjeti da nije lako, nego teško, prikazati smrtne stvari na način koji bi odgovarao istini. Zbog toga, želeći vas na to podsjetiti i tražeći ne manji nego veći oprost za ono što će biti rečeno, sve sam ovo rekao, o Sokrate. Ako se, dakle, čini da opravdano tražim ovaj dar, podarite ga dragovoljno.“

Timaj: Evo me, Sokrate, sada na kraju izlaganja postojeće teškoće. Imajući njih u vidu, tražim ne manje već više oproštaja, s obzirom na ono o čemu nameravam da govorim. Ako izgleda da s pravom tražim dar, po svojoj volji mi ga darujte.

Sokrat:

„Zašto, pak, ne bismo, o Kritija, dali? I neka se još i trećem, Hermokratu, od nas da isto to. Jer jasno je da će i on, malo kasnije, kada bude trebalo da govori, tražiti oprost kao i vi. Da bi, dakle, mogao pribaviti drugi početak i ne bio prisiljen govoriti isti, neka tako govori, imajući tada unaprijed oprost. Ipak ti unaprijed kažem, dragi Kritija, kakvo je raspoloženje publike: da je prethodni pjesnik čudesno dobro uspio pred njom, tako da će ti trebati veoma mnogo oprosta ako ćeš moći preuzeti njegovu ulogu.“

Hermokrat:

„I meni, Sokrate, daješ isti poticaj kao i ovome. Ali ljudi koji klonu duhom još nisu podigli trofej, o Kritija. Treba, dakle, hrabro krenuti u govor, i prizivajući Pajona i Muze, stare građane — budući da su bili dobri — učiniti vidljivima i opjevati ih.“

Kritija:

„O prijatelju Hermokrate, ti koji si postavljen kasnije i imaš drugoga ispred sebe, još si pun hrabrosti. Kakvo je to zapravo stanje, to će ti ubrzo samo pokazati. No, tebi koji me tješiš i ohrabruješ treba poslušati, i uz bogove koje si spomenuo treba prizvati i druge, a ponajviše Mnemozinu. Jer gotovo sve najveće stvari našega govora nalaze se u toj boginji: ako se, naime, dovoljno prisjetimo i pravilno izložimo ono što su nekoć rekli svećenici i što je ovamo donio Solon, gotovo sam siguran da ćemo ovoj publici izgledati kao da smo na primjeren način izvršili zadatak. To, dakle, treba odmah učiniti i više ne oklijevati. Mnoge narode, bilo barbarske bilo grčke, izlaganje će usput obuhvatiti gdje god se pojave; ali nužno je na početku najprije izložiti Atenjane onoga vremena i njihove protivnike, s kojima su ratovali — njihovu moć i njihove ustave. A od toga treba dati prednost onome što se tiče ovdašnjih (Atenjana). Jer bogovi su nekoć razdijelili svu zemlju po mjestima — ne u svađi; jer ne bi bilo razumno da bogovi ne znaju što kome pripada, niti da, znajući da nečemu više pripada drugima, pokušavaju to sebi pribaviti borbom. Nego su po pravdi, dobivši ždrijebom ono što im pripada, naseljavali zemlje; a nastanivši ih, kao pastiri svoja stada, uzgajali su nas kao svoje posjede i hranjenike —ali ne prisiljavajući tijela tijelima, kao što pastiri stoku gone udarcima, nego vodeći ono biće koje se najlakše upravlja, upravljajući kao s krme, dotičući se duše uvjeravanjem, prema vlastitoj zamisli, i tako upravljajući cijelim smrtnim rodom. Dakle, različiti bogovi, dobivši različite krajeve, uređivali su ih; a Hefest i Atena, koji imaju zajedničku prirodu, kao brat i sestra od istog oca, i koji su po svojoj sklonosti prema mudrosti i umijeću usmjereni na iste stvari, dobili su zajednički ovaj kraj kao svoj dio, kao kraj prikladan vrlini i razumu; i, stvorivši dobre ljude, autohtone, usadili su u njihove umove uređenje države. Njihova imena su sačuvana, ali su njihova djela, zbog propasti onih koji su ih prenosili i zbog dugog vremena, nestala. Jer ono što je uvijek preostajalo, kao što je već rečeno, bio je planinski i nepismen rod, koji je znao samo imena nekadašnjih vladara i tek ponešto malo o njihovim djelima. Ta imena su davali potomcima iz poštovanja, ali vrline i zakone predaka nisu poznavali, osim nekih nejasnih predaja; i, budući da su oni i njihova djeca kroz mnoge generacije živjeli u oskudici, svoju pažnju su usmjeravali na ono što im je nedostajalo i o tome govorili, a zanemarivali ono što se dogodilo u davnini. Jer mitologija i istraživanje starine dolaze u gradove tek onda kada ljudi steknu slobodno vrijeme, kada su već osigurali nužne uvjete života — prije toga ne. Zbog toga su imena starih sačuvana bez njihovih djela. To zaključujem po tome što su svećenici, kako je Solon rekao, pripovijedali tadašnji rat, imenujući mnoge od tih ljudi — poput Kekropa, Erehteja, Erihtonija, Erisihhtona, a spominjali su i većinu ostalih imena uobičajenih kod Tezejevih predaka. I žene na isti način. I zaista, i oblik i kip božice, budući da su tada i žene i muškarci imali zajednička zanimanja u vezi s ratom, tako naoružana božica bila je posvećeni dar ljudima toga vremena, znak da sva živa bića — i ženska i muška — koja žive po zakonu, mogu zajednički ostvarivati odgovarajuću vrlinu svakog roda. Stanovali su tada u ovoj zemlji: ostali građani bavili su se obrtima i hranom iz zemlje, a ratnički stalež, od početka izdvojen pod vodstvom božanskih ljudi, živio je odvojeno, imajući sve što mu je potrebno za prehranu i odgoj; niko od njih nije posjedovao ništa vlastito, nego su sve smatrali zajedničkim, i osim dovoljne hrane ništa nisu zahtijevali od drugih građana; i bavili su se svim onim djelatnostima o kojima je jučer bilo riječi u vezi s čuvarima. I što se tiče naše zemlje, govorilo se vjerovatno i istinito da je tada imala granice: s jedne strane prema Istmu, a prema ostatku kopna do vrhova Kiterona i Parnesa; granice su se spuštale tako da su s desne strane obuhvatale Oropiju, a s lijeve dopirale do mora uz Asop. A po plodnosti je ova zemlja nadmašivala svu drugu, zbog čega je tada mogla hraniti veliku vojsku oslobođenu poljskih radova. Velik dokaz njene vrijednosti je to što je i današnji ostatak sposoban da se mjeri s bilo kojom zemljom po plodnosti i pašnjacima; a tada je uz ljepotu donosila i obilje svega. Kako je to vjerovatno, i po čemu

se današnja zemlja može nazvati ostatkom tadašnje? Cijela se pruža od kopna u more poput rta; a more oko nje je plitko. U tih 9000 godina, koliko je prošlo od tada do sada, nakon mnogih velikih poplava, zemlja koja se s visina slijevala nije se taložila kao u drugim krajevima, nego se neprestano spirala u dubinu i nestajala. Tako je ostalo, kao na malim ostrvima, u odnosu na tadašnje stanje ono što je sada kao kosti tijela nakon bolesti — sva masna i plodna zemlja je isprana, a ostao je samo mršavi kostur zemlje. Tada, dok je bila netaknuta, planine su imale visoka brda, a ravnice koje se sada zovu kamenitim bile su pune plodne zemlje; u planinama je bilo mnogo šuma, o čemu i danas postoje vidljivi tragovi: jer neka brda sada hrane samo pčele, a nije prošlo mnogo vremena otkako su s njih sječena stabla za velike građevine, čiji su krovovi još očuvani. Bilo je i mnogo drugih visokih pitomih stabala, a zemlja je davala obilje hrane za stoku. I godišnja voda od Zevsa donosila je plodnost — ne kao danas, kad se gubi otječući s ogoljene zemlje u more, nego se zadržavala u zemlji i, upijena u nju, iz viših krajeva slijevala u doline, dajući obilne izvore i rijeke; i još danas postoje sveti znakovi na mjestima nekadašnjih izvora kao dokaz da se o tome govori istina. Dakle, priroda ostatka zemlje bila je takva, i bila je uređena kako je prirodno od pravih zemljoradnika, koji su se time bavili, ljudi koji su voljeli ljepotu i bili sposobni, imajući najbolju zemlju, obilje vode i najumjereniju klimu. A grad je tada bio naseljen ovako: najprije, Akropola nije bila kao danas. Jer jedna jedina noć neobično jake kiše isprala je svu zemlju i ogolila je, uz zemljotrese i prije velike poplave u doba Deukaliona; a prije toga, u drugo vrijeme, bila je velika i protezala se do Eridana i Ilisa, obuhvatajući Pniks i Likabet, i bila je sva zemljana i gotovo ravna na vrhu.“ „A vanjske dijelove, uz same njihove padine, nastanjivali su obrtnici i zemljoradnici, koliko god ih je obrađivalo zemlju u blizini; a gore je samo ratnički rod, sam za sebe, prebivao oko svetišta Atene i Hefesta, kao vrt jedne kuće, ograđen jednim obuhvatnim zidom. Jer na sjevernim dijelovima stanovali su, podigavši zajedničke kuće i zajedničke zimske blagovaonice, i sve ono što je trebalo da u građevinama postoji za njih i za svetišta u zajedničkom poretku, bez zlata i srebra — jer se time nigdje nisu služili — nego tražeći sredinu između oholosti i prostote, gradili su uredna prebivališta, u kojima su oni sami i potomci njihovih potomaka starjeli i uvijek ih predavali drugima jednakima sebi. A južne dijelove, ostavljajući vrtove, gimnazije i zajedničke blagovaonice, koristili su za ljeto. Bijaše i jedan izvor na mjestu sadašnje Akropole, koji se, nakon što je ugašen zemljotresima, sada sačuvao samo u vidu malih okolnih mlazova; ali je tada svima davao obilnu vodu, budući umjeren i za zimu i za ljeto. U tom su, dakle, obliku stanovali, kao čuvari vlastitih građana, a kao vođe drugih Helena koji su to dragovoljno prihvatali, nastojeći da njihov broj, koliko je moguće, ostane uvijek isti kroz vrijeme, muškaraca i žena, onih sposobnih i onih koji će tek biti sposobni za rat, oko dvadeset hiljada. Takvi su, dakle, bili oni sami, i takvim su nekim načinom uvijek pravično upravljali i sobom i Heladom, pa su po ljepoti tijela i po svakoj vrlini duše bili slavni i najčuveniji među svima tadašnjima po svoj Evropi i Aziji. A kakvi su bili oni koji su protiv njih ratovali, i kako su od početka nastali, to ćemo sada iznijeti pred vas, prijatelje, kao zajedničko dobro, ako ne izgubimo sjećanje na ono što smo još kao djeca čuli. No prije same priče treba još malo razjasniti, da se ne biste čudili slušajući grčka imena barbarskih ljudi: saznat ćete razlog za to. Jer Solon, namjeravajući da priču iskoristi u svom pjesništvu, istražujući snagu imena, pronašao je da su ih oni prvi Egipćani koji su ih zapisali prenijeli u svoj jezik; a on je opet, uzimajući smisao svakog imena, zapisivao ih prenoseći ih u naš jezik. Ti su spisi bili kod mog djeda, a još su i sada kod mene, i proučavao sam ih još kao dijete. Ako, dakle, čujete imena kakva su i ovdje, neka vas to ne čudi: razlog im znate. A početak te duge priče bio je otprilike ovakav. Kao što je ranije rečeno o podjeli među bogovima, da su oni razdijelili svu zemlju, negdje veće, a negdje manje dijelove, podižući sebi svetišta i žrtve, tako je i Posejdon, dobivši ždrijebom ostrvo Atlantidu, nastanio ondje

svoju djecu koju je rodio s jednom smrtnom ženom, na ovakvom nekom mjestu ostrva. Prema moru, a otprilike u sredini čitavog ostrva, bijaše ravnica za koju se kaže da je bila najljepša od svih ravnica i dovoljno plodna; a uz tu ravnicu opet, otprilike pedeset stadija od sredine, bijaše sa svih strana niska gora. Na njoj je stanovao jedan od ondašnjih ljudi rođenih iz zemlje, kojem je ime bilo Euenor, a koji je živio sa ženom Leukipom; rodila mu se jedinica kći Kleito. Kad je djevojka već bila prispjela za udaju, i majka i otac umiru; a Posejdon, obuzet željom za njom, s njom se sjedinjuje. I brežuljak na kojem je stanovala učini dobro utvrđenim, razlomivši ga ukrug i načinivši naizmjence pojaseve mora i kopna, manje i veće, jedan oko drugoga: dva od kopna, a tri od mora, kao da ih je strugom oblikovao iz središta ostrva, svuda jednako udaljene, tako da mjesto bude ljudima nepristupačno; jer tada još nije bilo ni brodova ni plovidbe. A sam je, budući bog, lako uredio i samo središnje ostrvo, izvodeći iz zemlje dva izvora, jedan topao, drugi hladan, i iz zemlje izvodeći svakovrsnu i dovoljnu hranu. I, izrodivši i odgojivši pet parova muške djece blizanaca, podijelio je čitavo ostrvo Atlantidu na deset dijelova; a od najstarijih blizanaca rođenome prvome dodijelio je i majčinsko prebivalište i kružni dio oko njega, kao najveći i najbolji, i postavio ga za kralja nad ostalima; a ostale je učinio vladarima, i svakome dao vlast nad mnogim ljudima i nad velikim dijelom zemlje. Svima im je dao i imena. Najstarijem i kralju dao je ono ime po kojemu su i cijelo ostrvo i more dobili naziv Atlantik, jer je ime prvoga kralja koji je tada vladao bilo Atlas. Njegovu blizancu, rođenom poslije njega, koji je dobio krajnji dio ostrva prema Heraklovim stubovima, sve do kraja zemlje koja se sada na tom mjestu zove Gadeira, dao je grčko ime Eumel, a domaće Gadeir, po kojem je i onaj kraj mogao dobiti ime. Drugi par nazvao je Amfer i Evaimon; treći: starijeg Mnesej, a onoga poslije njega Autohton; četvrti: starijeg Elasip, mlađeg Mestor; a peti par: starijeg Azaj, mlađeg Diaprep. Svi oni, i njihovi potomci tokom mnogih naraštaja, živjeli su ondje, vladajući mnogim drugim ostrvima po moru i, kao što je već prije rečeno, ovdje unutar ovog prostora protežući svoju vlast sve do Egipta i Tirenije. Od Atlasa je, dakle, nastao mnogobrojan i častan rod; a kralj, uvijek najstariji, predavao je kraljevsku vlast najstarijem od potomaka, čuvajući kraljevstvo kroz mnoge generacije. Imali su toliku množinu bogatstva kolika nikada ranije nije postojala ni u jednoj kraljevskoj vlasti, niti će je kasnije biti lako postići. Sve im je bilo uređeno, i u gradu i u čitavoj zemlji, koliko je god trebalo urediti. Mnogo im je, naime, dolazilo spolja zbog njihove vlasti, a najviše je samo ostrvo pružalo za potrebe života: prije svega sve ono što se iskapa iz rudnika, bilo tvrdo bilo topljivo; i ono što se sada samo po imenu spominje, a tada je bilo više od imena — jer se iz zemlje na mnogim mjestima ostrva kopao orihalk, tada najdragocjeniji poslije zlata — i sve ono drvo koje služi graditeljskim poslovima, svega u obilju; a i za životinje je pružalo dovoljno, i pitomih i divljih. Na ostrvu je bilo i veoma mnogo slonova; jer hrane bijaše dovoljno i za sve druge životinje, koliko ih živi po močvarama, jezerima i rijekama, koliko po gorama i koliko po ravnicama, pa tako i za tu životinju, najveću po prirodi i najproždrljiviju. Pored toga, sve ono mirisno što zemlja sada hrani — bilo od korijena, trave, drveta, bilo od sokova koji kaplju, cvijeta ili ploda — sve je to ostrvo rađalo i dobro hranilo. Rađalo je i pitomi plod, i suhi, koji nam služi za hranu, i ono čime se koristimo uz žito — a sve to zajedno nazivamo mahunarkama — i ono što raste na drvetu, donoseći piće i jelo i ulje; i plodove za užitak i razonodu, teške za čuvanje, orašaste; i sve one poslastice koje kao lijek protiv sitosti stavljamo poslije jela umornome: sve je to nekadašnje ostrvo pod suncem, sveto, nosilo lijepo, čudesno i u bezbrojnom obilju. Primajući sve to od zemlje, gradili su hramove, kraljevske palače, luke i brodogradilišta, i uređivali sav ostali kraj ovim redom. Najprije su premostili morske prstenove oko stare metropole, praveći put prema vani i prema kraljevskom sjedištu. A palaču su od početka sagradili upravo ondje gdje je bilo prebivalište boga i predaka. Zatim je jedan naraštaj, preuzimajući od drugoga i ukrašavajući ono što je već bilo

ukrašeno, uvijek nadmašivao prethodnoga koliko je mogao, dok konačno nisu načinili prebivalište koje je po veličini i ljepoti djela izazivalo zapanjenost. Naime, prokopali su kanal počevši od mora, širok tri pletra, dubok sto stopa, a dug pedeset stadija, sve do vanjskog prstena, i načinili su plovni prilaz od mora do onoga mjesta kao do luke, probivši dovoljno širok ulaz da i najveći brodovi mogu uploviti. I još su i kopnene prstenove, koji su razdvajali morske, na mostovima su prokopali prolaze jedne triere da mogu prolaziti jedan u drugi, i natkrili su ih odozgo tako da plovidba prolazi ispod; jer su rubovi kopnenih prstenova bili dovoljno visoki iznad mora. Najveći od prstenova, u koji je more bilo prokopano, bio je širok tri stadija, a sljedeći kopneni bio je jednak njemu; od druga dva prstena vodeni je bio širok dva stadija, a suhi opet jednak prethodnom vodenom; a onaj koji je tekao oko samog središnjeg ostrva bio je širok jedan stadij. Ostrvo na kojem su bila kraljevska prebivališta imalo je promjer od pet stadija. Njega, kao i prstenove i most s obje strane, širok jedan plethar, opasali su kamenim zidom, postavivši kule i vrata na mostovima svugdje gdje su bili prijelazi preko mora. Kamen su sjekli ispod središnjeg ostrva ukrug, te ispod vanjskih i unutarnjih prstenova, i to bijeli, crni i crveni; a dok su ga sjekli, istovremeno su unutra pravili dvostruka šuplja brodogradilišta, natkrivena samom stijenom. Od građevina su neke bile jednostavne, a druge su, miješajući kamenje, šareno isprepletali radi ukrasa, dajući sebi urođeno zadovoljstvo. I sav obilazni put oko najvanjskijeg zida oblagali su broncom, kao da ga mažu; onaj unutarnji prevukli su kositrom; a onaj oko same akropole orihalkom koji je blistao vatrenim sjajem. A kraljevska prebivališta unutar akropole bila su uređena ovako. U sredini je ondje bio ostavljen sveti hram, posvećen Kleiti i Posejdonu, nepristupačan, opasan zlatnim ogradnim zidom; to je bilo mjesto gdje su u početku začeli i rodili rod desetorice kraljevskih sinova. Ondje su svake godine iz svih deset oblasti donosili sezonske svete prinose svakome od njih. A sam Posejdonov hram bio je dug jedan stadij, širok tri pletra, a visina mu je bila razmjerna tim mjerama; izgledom je imao nešto barbarsko. Sav vanjski dio hrama obložili su srebrom, osim akroterija, a akroterije zlatom. A unutra, cijeli strop bijaše od bjelokosti, ukrašen zlatom, srebrom i orihalkom; a sve ostalo — zidove, stupove i pod — obložili su orihalkom. Postavili su i zlatne kipove: boga kako stoji na kolima i upravlja sa šest krilatih konja, a on sam, zbog svoje veličine, glavom dodiruje strop; a oko njega bijaše stotinu Nereida na delfinima — jer su tada smatrali da ih toliko ima — a unutra je bilo i mnogo drugih kipova, posvetnih darova privatnih ljudi. Oko hrama izvana stajali su zlatni likovi svih onih koji su potjecali od deset kraljeva, i njihovih žena, te mnogi drugi veliki zavjetni darovi i kraljeva i privatnih ljudi, i iz samoga grada i iz svih vanjskih krajeva nad kojima su vladali. I žrtvenik je po veličini i izradi odgovarao toj građevini, a i palače su na isti način odgovarale i veličini vlasti i ukrasu svetišta. A izvorima, hladnom i toplom, koji su imali obilje vode i po ugodnosti i po kakvoći bili čudesno prikladni za svaku upotrebu, služili su se tako što su oko njih podigli građevine i zasadili drveće koje vodi pristaje, te načinili spremnike, jedne pod otvorenim nebom, druge natkrivene za zimska topla kupatila, odvojene kraljevske, odvojene privatne, a druge još za žene i druge za konje i ostale tegleće životinje, dodjeljujući svakome prikladan ukras. Vodu koja je otjecala vodili su u Posejdonov gaj, gdje su rasla svakovrsna stabla, čudesne ljepote i visine, zahvaljujući plodnosti tla, a zatim su je kanalima preko mostova sprovodili u vanjske prstenove. Ondje je bilo podignuto mnogo hramova mnogim bogovima, i mnogo vrtova i mnogo vježbališta, jednih za muškarce, drugih posebno za konje na svakom od ostrva prstenova; i među ostalim, na sredini najvećeg ostrva imali su izdvojen hipodrom, širok jedan stadij, a po dužini pušten oko cijelog kruga za natjecanje konja. A oko njega su s obje strane bila prebivališta tjelesne straže. Onima koji su se najviše isticali vjernošću bila je dodijeljena straža u manjem prstenu, bližem akropoli; a onima koji su se od svih najviše razlikovali po odanosti bila su data prebivališta unutar same akropole, oko

samih kraljeva. Brodogrđevine bijahu pune trijera i svega pribora što trijerama pripada, a sve bijaše dovoljno opremljeno. Tako je, dakle, bilo uređeno ono što se ticalo kraljevskog prebivališta. A kad bi se prešli tri vanjska pristaništa, išao je od mora ukrug zid, svuda udaljen pedeset stadija od najvećeg prstena i luke, i zatvarao se u istoj tački kod otvora kanala prema moru. Sve to bijaše gusto naseljeno mnogim kućama, a plovni prilaz i najveća luka bijahu puni brodova i trgovaca koji su pristizali odasvud, te su zbog mnoštva danju i noću proizvodili svakojake glasove, buku i udarce. Dakle, grad i ono oko drevnog prebivališta sada su gotovo onako kako je tada opisano prizvani u sjećanje; a kakva je bila priroda ostale zemlje i kakav joj je bio izgled uređenja, treba pokušati iznijeti. Prije svega, govorilo se da je čitav kraj bio veoma visok i strm prema moru; a cijela ravnica oko grada, koja je njega okruživala, a sama opet bila opasana planinama sve do mora, bijaše glatka i ravna, sva duguljasta, s jedne strane tri hiljade stadija, a po sredini od mora prema unutrašnjosti dvije hiljade. Taj dio cijelog ostrva bio je okrenut prema jugu, a sa sjevera zaštićen. Planine oko njega tada su bile hvaljene da su po broju, veličini i ljepoti nadmašivale sve današnje; u sebi su imale mnoga sela, bogata stanovnicima okolice, rijeke i jezera i livade dovoljne da hrane svu pitomu i divlju stoku, a i drva svakovrsnog roda i u obilju, dostatna za sve radove i za svaku pojedinu potrebu. Ovako je, dakle, ravnica bila od prirode, a i tokom dugog vremena pod mnogim kraljevima obrađena. Većinom je bila pravougaona i duguljasta; a gdje je manjkalo pravilnosti, to je bilo ispravljeno jarkom iskopanim ukrug. Dubina, širina i dužina toga jarka, kad se kaže, izgleda nevjerovatna kao ljudsko djelo uz tolika druga velika ostvarenja, ali ipak treba reći ono što smo čuli: bio je iskopan do dubine od jednog pletra, širok svuda jedan stadij, a pošto je bio prokopan oko cijele ravnice, njegova dužina iznosila je deset hiljada stadija. Primao je vode što su silazile s planina, i obišavši oko ravnice i došavši s obje strane do grada, puštao ih je da odatle istječu prema moru. Od njega su opet odozgo bili prosječeni ravni kanali preko ravnice, široki po sto stopa, koji su se opet ulijevali u jarak prema moru, a jedan je od drugoga bio udaljen sto stadija. Tim su putevima dovozili drvo s planina u grad i brodovima dopremali ostale sezonske proizvode, prokopavši poprečne prolaze iz kanala u druge kanale i prema gradu. Dva puta godišnje ubirali su plod sa zemlje, zimi se služeći vodama s neba od Zevsa, a ljeti navodeći ono što zemlja daje pomoću voda iz kanala. A što se tiče broja ljudi, bilo je određeno da svaki zemljišni posjed u ravnici, koristan za rat, daje po jednog vojskovođu. Veličina jednog posjeda bila je deset puta po deset stadija; ukupno je takvih posjeda bilo šezdeset hiljada. A ljudi iz planina i iz ostalog kraja bili su, kako se govorilo, bezbrojni; svi su oni po mjestima i selima bili raspoređeni među te posjede i pod njihove vojskovođe. Tom je, dakle, vojskovođi bilo određeno da za rat daje šesti dio ratnih kola, tako da ih bude deset hiljada; zatim dva konja i jahače; još i zapregu od dva konja bez kola, s malim štitonošom i s onim koji se s oba konja bori kao suvozač, te s kočijašem; zatim dva hoplita i po dva strijelca i praćkaša, te po tri kamenobacača i kopljanika lake opreme, i četiri mornara za popunu tisuću i dvjesto brodova. Tako su, dakle, bila uređena ratna pitanja kraljevskog grada; a u ostalih devet oblasti drukčije drukčije, što bi bilo predugo izlagati.“„A poredak vlasti i časti bijaše od početka ovako uređen. Svaki od deset kraljeva vladao je u svom vlastitom dijelu i u svome gradu ljudima i većinom zakona, kažnjavajući i ubijajući koga god bi htio. A njihova međusobna vlast i zajedništvo bili su prema naredbama Posejdonovim, kako im je zakon predao i kako su pisma prvih kraljeva bila zapisana na steli od orihalka, koja je ležala usred ostrva u Posejdonovu svetištu. Ondje su se sastajali svake pete godine, a naizmjenično i svake šeste, dajući jednako učešće i parnom i neparnom broju; i kad bi se sastajali, vijećali su o zajedničkim stvarima, ispitivali da li ko šta krši, i sudili. A kada bi namjeravali suditi, najprije su jedni drugima davali ovakva jamstva. Pošto su u Posejdonovu svetištu bikovi bili pušteni bez vezivanja, a njih deset sami ostajali, pomolivši se

bogu da uhvate žrtvu koja mu je ugodna, lovili su je bez željeza, drvetom i omčama. A bika kojega bi uhvatili, dovukavši ga do stele, klali su iznad njenog vrha, nad samim slovima. Na steli je, uz zakone, bila i zakletva koja je na neposlušne prizivala velike kletve. Kada bi, dakle, po svojim zakonima žrtvovali i posvetili sve udove bika, miješali bi krater, i za svakoga ubacivali po ugrušak krvi, a ostalo bi nosili na vatru, pošto bi prethodno očistili stelu. Poslije toga, zahvatajući iz kratēra zlatnim peharima i izlijevajući ljevanice na vatru, zaklinjali su se da će suditi prema zakonima zapisanim na steli i da će kazniti ako je neko prije toga nešto prekršio, a da ni ubuduće neće ništa od zapisanoga hotimično prekršiti, niti će vladati niti se pokoravati vladaru osim ako zapovijeda po zakonima oca.Pošto bi se svaki od njih tako zakleo za sebe i za svoje potomstvo, popivši i posvetivši pehar u božjem svetištu, pošto bi proveli vrijeme uz gozbu i ono što je nužno, kada bi nastala tama i vatra oko žrtava se ohladila, svi bi, obukavši najljepšu tamnoplavu odjeću, sjeli noću na tlo uz žeravicu zavjetnih vatri, ugasivši svu vatru oko svetišta, pa bi sudili i bivali suđeni, ako bi neko od njih nekoga optužio za prijestup. A pošto bi presudili, kad bi svanulo, zapisivali bi presude na zlatnoj ploči i posvećivali ih kao spomen zajedno sa svojim odorama. Bilo je i mnogo drugih posebnih zakona o povlasticama pojedinih kraljeva, a najvažniji su bili ovi: da nikada neće podići oružje jedni na druge, da će svi pomagati ako iko u nekom gradu pokuša zbaciti kraljevski rod, i da će zajednički, kao i njihovi prethodnici, vijećati o ratu i o drugim poslovima, dajući vrhovno vodstvo atlantskom rodu. Ali kralj nije imao vlast nad smrću nijednoga od svoje rodbine osim ako to ne odobri većina od deset. Tako veliku i takvu silu koja je tada postojala na onim mjestima bog je usmjerio i doveo na ove naše krajeve iz nekog ovakvog razloga, kako priča kaže. Tokom mnogih naraštaja, sve dok je u njima trajala narav boga, bili su poslušni zakonima i blagonaklono su se odnosili prema srodnom božanskom elementu. Jer posjedovali su istinite i u svakom pogledu velike misli, služeći se blagošću pomiješanom s razboritošću i prema događajima koji su se uvijek zbivali i jedni prema drugima; zato su, osim vrline, sve drugo prezirali i smatrali malim ono što je prisutno, i lako su podnosili kao teret gomilu zlata i drugih dobara; nisu se opijali raskoši zbog bogatstva niti su, izgubivši vlast nad sobom, posrtali, nego su, trezveni, oštro uviđali da sve to raste iz zajedničkog prijateljstva zajedno s vrlinom, a da brigom i čašćenjem tih stvari i sama ta dobra propadaju i zajedno s njima nestaje i vrlina. Dakle, iz takvog rasuđivanja i dok je božanska priroda ostajala u njima, raslo je sve ono što smo prije opisali. A kad je božanski udio u njima počeo slabiti, zbog čestog miješanja s mnogo smrtnoga, pobijedila je i ljudska ćud i već tada nisu bili kadri da podnose postojeće okolnosti, te su se ponašali nedolično. Kada su uništili najuzvišenije među najvrednijim osobinama, mudracu su izgledali sramotno, a ljudi nesposobni da shvate šta je to istinski srećan život, smatrali su ih tada osobito lepim i blaženim, iako su bili prepuni nečasne pohlepe i snage. Ali Zevs, bog nad bogovima, koji upravlja u saglasnostima sa zakonima, shvatio je, budući da je sposoban da opazi takve promene, da je valjan narod zapao u jadno stanje, te je odlučio da kaznom opameti Atlantiđane i učini ih što umerenijim. Zato je sazvao sve bogove u njihov veoma poštovani dom, smešten u središtu celog kosmosa, odakle se pruža pogled na sve što ima udela u nastajućem, i na okupu Zevs reče……”[15]

[15] Nekoliko zadnjih rečenica AI entitet nije prevela, pa su dopunjeni prijevodom od Mirjane Milenković Krznarić.

II.

"*Timaj*: Evo me, Sokrate, sada na kraju izlaganja. Okončao sam ga sa zadovoljstvom i tolikom radošću, kao da sam se odmorio od dugog putovanja. Obraćam se s molbom bogu, koji je u stvarnosti nekada davno postao, a sada eto i u našim izlaganjima, da bude blagonaklon prema onome što je u njima rečeno sa merom. Ako smo, i protiv volje, rekli nešto nestvarno o stvarima koje su bile predmet naših izlaganja, neka odredi odgovarajuću kaznu. A smisao pravedne kazne je u tome da se zabludeli čovek vrati na pravi put. Prema tome, da bismo ubuduće valjano besedili besede o postanku bogova, zamolimo ga da nam podari znanje, najsavršeniji i najblagotvorniji lek među lekovima. Posle ove molbe neka Kritija, shodno dogovoru, nastavi besedu.

Kritija: U redu, Timaju! Prihvatam! Ali, kao što si se ti na početku obratio bogu tražeći oproštaj, jer si nameravao da govoriš o važnim stvarima, to isto i ja sada molim. A želim, ovde, da dobijem i više oproštaja, s obzirom na još veću važnost stvari o kojima će biti reči. Iako sam gotovo ubeđen da molba koju hoću da uputim odaje veoma častoljubivog i nesmotrenog molitelja, ona ipak mora biti izrečena. Zar bi se neki pametan čovek usudio da tvrdi kako ono o čemu si ti besedio nije dobro? Pošto je za ovo, o čemu će biti reči, potrebno više oproštaja, budući da je veoma teško, moram pokušati nekako da objasnim taj zahtev. Po mom mišljenju, Timaju, lakše je pred ljudima

besediti o bogovima nego na ovom skupu besediti o smrtnicima. Jer, kad god slušaoci nemaju iskustva i kad god je veliko njihovo neznanje o bogovima, time pružaju značajnu olakšicu onome ko namerava da govori nešto o njima. A koliko o bogovima znamo, poznato je. Da bi ovo što govorim bilo jasnije, razjasniću, a vi me sledite u toku izlaganja. Ono što smo svi mi besedili doista je u izvesnom smislu podražavanje i preslikavanje. Pogledajmo rad slikara, božanskih i ljudskih tela i razmislimo sa kolikom lakoćom ili teškoćom on zadovoljava posmatrače svojim podražavanjem. Opazićemo da nam se, pre svega dopadaju zemlja, planine, reke, šuma, nebo i sve ono što se oko njega nalazi i kreće, kad god je neko kadar da podražavanjem pruži i neznatnu sličnost sa njima. Osim toga, ukoliko o podražavanim stvarima imamo nepouzdano znanje, onda ono što je naslikano ne podvrgavamo ni ispitivanju ni kritici, već se, kada je reč o tim stvarima, zadovoljavamo varljivom i nejasnom skicom. A kada god neko pokuša da naslika naša tela, onome ko ne postiže potpunu sličnost, postajemo neugodne sudije, jer zbog usredsređene pažnje oštro opažamo nedostatke. Treba uočiti da se to isto dešava i sa izlaganjima: kada su u pitanju božanske pojave i nebeske stvari, zadovoljavamo se i sa malo verovatnim izlaganjem, ali zato podrobno ispitujemo kada je reč o smrtnicima i ljudskim delima. Kad god nisam kadar da sasvim kako dolikuje izložim ono o čemu će sada, bez pripreme biti reči, treba oprostiti. Jer, valja imati na umu da je prema postojećem mnjenju, ne lakše već teže govoriti o smrtnicima. Sve ovo sam ispričao.

Timaj: Evo me, Sokrate, sada na kraju izlaganja postojeće teškoće. Imajući njih u vidu, tražim ne manje već više oproštaja, s obzirom na ono o čemu nameravam da govorim. Ako izgleda da s pravom tražim dar, po svojoj volji mi ga darujte.

Sokrat: Zar ne nameravamo, Kritija, da ti ga podarimo? Isti dar nećemo uskratiti ni Harmokratu, trećem govorniku. Jasno, je da će uskoro, kad bude trebalo da i sam govori tražiti oproštaj kao i vas dvojica. Da bi se obezbedio drugi početak, i da ne bi bio prinuđen da govori isto, neka do tog doba govori tako kao da ga je dobio. A tebi, dragi Kritija unapred iznosim mišljenje slušalaca: pesnik koji ti je prethodio stekao je kod njih, na čudesan način, toliku slavu da će ti biti potrebno veoma mnogo naklonosti ako želiš da mu tu slavu preotmeš.

Hermokrat: Bez sumnje, Sokrate, ta opomena je upućena ne samo Kritiji već i meni. Ali plašljivi ljudi, Kritija nikada nisu podigli pobednički trofej. Zato se treba hrabro prepustiti izlaganju i posle prizivanja Apolona i muza, treba izneti na svetlost dana vrline starih sugrađana i pesmom ih slaviti.

Kritija: Sutrašnji dan je tvoj, dragi Hermokrate, a ti si već sada odvažan zato što ti prethodi drugi govornik. Sam tok razgovora uskoro će ti ipak pokazati šta je tu, zapravo, moguće učiniti. Svakako se treba pouzdati u tvoj savet i ohrabrenje, a osim bogova koje si ti spomenuo treba prizvati i druge, naročito Mnemosinu, jer je baš u rukama te boginje sve ono najvažnije u našim izlaganjima. Ukoliko se dobro setim i saopštim ono što su nekada sveštenici ispričali, a što je opet Solon spasao od zaborava, znam da će slušaoci po svoj prilici smatrati da sam na pravi način ispunio svoju dužnost. Baš sada to moram, bez ikakvog oklevanja i učiniti.

Podsetimo se, pre svega, da se ono najvažnije desilo pre devet hiljada godina od kada je, prema predanju, počeo rat između naroda koji žive s one strane Heraklovih stubova i svih naroda nastanjenih s ove strane. Pripovedanje o tom ratu treba sada završiti. Pričalo se naime, da su one prve predvodili vladari ostrva Atlantide, a ove druge naš grad, koji je i doveo rat do kraja. Rekli smo takođe da je to ostrvo bilo veće od Libije i Azije, a sada, pošto je zbog zemljotresa potopljeno, neprohodan mulj sprečava ovdašnje moreplovce da isplove u more s one strane, te dalje ne idu. Što se tiče ondašnjih mnogobrojnih varvarskih plemena i helenskih naroda, o njima će biti

pojedinačno reči svuda gde to prilika bude nalagala. Kad je reč o tadašnjim Atinjanima i protivnicima sa kojima su ratovali, nužno je na početku govoriti najpre o vojnoj snazi i državnom uređenju jednih i drugih. Prednost, pri tome, treba dati narodu ove zamlje.

Nekada su bogovi, među sobom podelili po oblastima celu zemlju, podelili bez svađe. Ne bi bilo opravdano pretpostaviti da bogovi ne poznaju ono što dolikuje svakom od njih i da bi, znajući da to više pristoji drugima, pokušavali da svađom sami sebi pribave posed. Dakle, na osnovu pravedne raspodele dobili su ono što im je odgovaralo i naselili zemlje. Posle naseljavanja negovali su nas kao svoja blaga i štićenike onako, kako to čine pastiri sa svojim stadima.

Ali za razliku od pastira, koji uz udarce napasaju stoku, bogovi nisu koristili silu da bi ukrotili tela. Kao osobito popustljiva bića, oni su u skladu sa svojim namerama, upravljali sa krme, dohvativši dušu kao kormilo. Postupajući tako, oni su vladali svim smrtnim bićima.

Dok su drugi bogovi prilikom podele dobili različite oblasti i njih uredili, Atina i Hefest su s obzirom na zajedničko poreklo, jer im je otac isti, a svojstvena su im i ista stremljenja u ljubavi prema mudrosti i umetnosti, dobili jednu oblast i to ovu zemlju, koja je u sebi sjedinila sve prirodne uslove potrebne za negovanje vrline i mudrosti. Kada su od zemlje stvorili valjane ljude, oni su im usadili težnju za uređenjem države. Imena tih ljudi su sačuvana, a njihova dela su pala u zaborav zbog propasti onih koji su poznavali tradiciju i zbog dužine proteklog vremena. Kao što je ranije rečeno, uvek je preživljavao nepismen narod nastanjen po planinama. A ti ljudi čuli su samo za imena gospodara u ravnici, dok su o njihovim delima znali tek veoma malo.

Potomcima su rado davali imena predaka, čije podvige i zakone nisu poznavali, osim što su imali nekih nejasnih vesti o svakom od njih. U toku mnogih generacija i oni sami i njihovi potomci oskudevali su u stvarima potrebnim za održavanje golog života, mučili se, i zato je sva njihova pažnja bila usmerena na zadovoljavanje osnovnih životnih potreba.

Govorili su samo o tome i nisu marili za drevnu prošlost predaka. Doista, pripovedanje mitova i istraživanje starine ulaze zajedno sa dokolicom u gradive, kad god se može opaziti da su kod nekih zadovoljene osnovne životne potrebe, pre ne. Tako se baš i desilo da su se sačuvala imena starih, ali ne i njihova dela. Ovim mojim rečima dokaz je Solonovo pripovedanje. U njemu stoji da su sveštenici, govoreći o onom ratu, nazivali junake tog rata mnogim imenima kao što su: Kekrop, Erehtej, Erihtonije, Erisihton, a spominjali su i većinu ostalih imena uobičajenih kod Tezejevih predaka.

Isti slučaj i sa imenima žena. Kako su u to vreme ratni poslovi bili zajednička briga žena i muškaraca, tako je prema onom zakonu, kip boginje u ratnoj opremi bio kod njih žrtveni dar, što je dokaz da su sva živa bića koja žive u zajednici, i mužjaci i ženke, po prirodi sasvim sposobni da ispunjavaju obavezu svojstvenu svakom pojedinom rodu.

Ovu zemlju u to vreme naseljavali su ostali staleži građana, zanatlije i zemljoradnici. Stalež ratnika živeo je zasebno pošto su ga u početku odvojili božanski ljudi. Ratnici su imali sve ono što je neophodno za ishranu i vaspitanje, lišeni privatne svojine sve stvari smatrali su zajedničkom svojinom svih. Primajući od ostalih građana samo potrebnu hranu i ne tražeći ništa više, marljivo su obavljali sve juče spomenute poslove koji su, kako je rečeno bili namenjeni čuvarima. Pa i ono što je rečeno o našoj zemlji jeste ubedljivo i istinito.

Najpre o granicama. Atika se tada prostirala do Istma, zatim, preko ostalog kopna, do vrhova Kiterona i Parneta, spuštajući se niz planine, s desne strane se graničila sa Oropskom zemljom, dok joj je s leve strane prema moru, granica bila reka Azop. Plodnošću je prevazilazila sve ostale krajeve na zemlji, pa je u to vreme zemlja mogla da hrani veliku vojsku nezainteresovana da za obavljanje poljskih radova. Važan dokaz za plodnost jeste ono što je danas od nje preostalo, jer i raznovrsnošću i kvalitetom plodova i obilnom pašom za sve životinje, ova oblast ne zaostaje ni za jednom drugom.

Ali u ono vreme svi njeni darovi bili su ne samo valjani već i bezbrojni. U čemu se sastoji pouzdanost ove tvrdnje? Na osnovu čega se s pravom može govoriti o ostatku ondašnje zemlje? Cela Atika, odvojena od ostalog kopna, zalazi duboko u more i leži tu poput rta, a morsko korito oko nje duboko je svuda pokraj obale. U toku devet hiljada godina, toliko ih je zaista proteklo od onog vremena do danas, bilo je mnogo velikih poplava.

U tom vremenskom razmaku i u takvim okolnostima, sa visina obrušeni slojevi zemlje nisu, kao u drugim krajevima, stvorili nasip vredan pomena, već su se, uvek zahvećeni bujicom, gubili u morskim dubinama. Pošto je sprana plodna i restresita zemlja, preostalo je, danas u odnosu na pređašnje stanje, samo mršavo telo zemlje, kao što od obolelog tela preostaje kostur, a ta situacija može se uporediti sa malim ostrvima.

Pošto je Atika u ono vreme bila nedodirnuta, ona je imala brda visoka kao planine i polja, sada zvana Feleus, prekrivena plodnom zemljom. O gorostasnim šumama na planinama postoje i sada očigledni dokazi, zato što je na planinama, koje danas još jedino pčele prehranjuju, pre ne tako mnogo vremena, posečeno drveće pogodno za pokrivanje ogromnih građevina, a krovovi građeni od tog drveća još postoje.

Bilo je na Atici i mnogo visokih voćki i neophodne paše za stada. Pa i voda, koju je Zevs slao svake godine, nije kao sada oticala u more, jer je tlo sprano i bez rastinja, već ju je plodna zemlja upijala u sebe i čuvala u zalihama pod slojem gline. Šaljući tako upijenu vodu sa visina u doline, ona je pružala svim mestima obilnu hranu za izvore i reke. Preostali sveti gajevi pored negdašnjih izvora i sada su dokaz da je istina ono što se o Atici pripoveda.

Takva su bila prirodna svojstva ostale Atičke zemlje, a valjano su je uredili pravi zemljoradnici, čiji je jedini zadatak bio obrada zemlje. Ovi poklonici lepote i po prirodi sposobni ljudi, imali su najplodniju zemlju, vode u izobilju i podneblje sa veoma umerenom klimom. A evo kako je bio uređen grad u to vreme. Okolina Akropolja pružala je tada sasvim drugačiju sliku nego danas.

Dakle jedna izuzetno kišna noć podlokala je i opustošila zemlju, zajedno sa zemljotresima nastao je i užasan potop, treći pre onog katastrofalnog u Deukalionovo vreme, a nekada u prošlosti Akropolj je svojim obimom dopirao do Elidana i Ilisa, obuhvatao Piknos i graničio se sa Likabetom, smeštenim nasuprot Piknu. Pokriven naslagama zemlje samo je odozgo bio neznatno zaravnjen. U okolini Akropolja, pod njegovim padinama stanovali su zanatlije i zemljoradnici koji su obrađivali zemlju. U gornjem delu, oko Ateninog i Hefestovog hrama, dobrovoljno se nastanio samo stalež ratnika. Taj deo ratnici su kao vrt jedne kuće okružili zidom. Stanovali su na severnoj strani Akropolja sagradivši sebi zajedničke kuće i sistije. Snabdeli su se svim stvarima koje su priličile zajedničkom življenju u njihovim kućama i hramovima.

U njima nije bilo ni zlata ni srebra, pošto su se upotrebe ovih metala sasvim klonili. Sledeći sredinu između gordosti i ropske ćudi, živeli su u skromnim kućama, u kojima su i oni sami i njihovi unuci

dočekivali starost i iste predavali uvek pripadnicima svoga roda. Što se tiče prostora u južnom delu, on je ostao neizgrađen i korišćen je za vrtove, vežbališta i letnje sistije. Na površini današnjeg Akropolja nalazio se jedan izvor.

Zbog zemljotresa on je presahnuo i ostavio za sobom okolo današnje potočiće. Izvor je u ono doba pružao svim stanovnicima obilne količine vode, umerene temperature i leti i zimi. Takav je, dakle, bio način stanovanja ratnika, čuvara sopstvenih građana i dobrovoljno izabranih vođa ostalih Helena. Ratnici su se naročito brinuli da u svako doba ostane isti broj njihovih muškaraca i žena sposobnih za rat, a on je u to vreme iznosio oko 20 000.

Pošto su i sami bili zaista vrsni ljudi i vladali uvek na valjan i pravedan način i svojom zemljom i Heladom, glas o lepoti njihovih tela i raznovrsnim duhovnim svojstvima pronosio se celom Evropom i Azijom, a slavom su nadmašivali sve savremenike. A šta je sa protivnicima Atinjana? E pa, baš sad i nameravam da vas kao prijatelje, a prijateljima su sva znanja zajednička, obavestim o tome kako je nastala i razvijala se od samih početaka njihova moć, ako me, naravno, sećanje o svemu tome što sam kao dečak slušao ne vara.

Pre početka glavne besede, treba ukratko razjasniti odakle varvarima helenska imena. Slušaćete ih često i da to ne bi kod vas izazvalo čuđenje, saznaćete njen uzrok. Kada je Solon naumio da za svoju poemu upotrebi priču sveštenika, ispitivao je značenje imena. Tom prilikom otkrije da su prvi Egipćani, koji su ta imena zapisivali, njih preveli na sopstveni jezik. Razmatrajući ponovo smisao svakog imena i sam Solon ga je zapisivao prevodeći ga na naš jezik. I baš taj spis nalazio se kod mog dede i još je kod mene, a kao dečak sam ga pomno izučio. Prema tome, nećete se naći u čudu kada čujete da su imena Atlantiđana istovetna sa našim, jer uzrok te pojave sada znate. A početak duge besede je tada tekao otprilike ovako.

Prilikom podele, bogovi među sobom razdeliše celu zemlju, ovde na veće onde na manje delove, podigoše sebi hramove i ustanoviše žrtvene obrede. Ostrvo Atlantidu dobije tada Posejdon i nastani ga svojim potomcima, koje mu smrtna žena rodi u jednom kraju ostrva. Taj kraj je izgledao ovako: od mora prema sredini celog ostrva pružala se ravnica. Prema predanju, ona je posebnom lepotom i izuzetnom plodnošću nadmašivala sve ravnice. Pokraj nje, a opet u sredini ostrva, uzdizao se oniži breg na udaljenosti od pedeset stadija.

Na bregu je, sa svojom ženom Leukipom, živeo Eunor, jedan od tamošnjih ljudi, koji su isprva postali iz zemlje. Kćer Klejta beše jedino Eunorovo i Leukipino dete. Kada im ona stasa za udaju, oboje umru. Posejdon opijen Klejtom, sjedini se s njom i brežuljak na kome je ona živela opkoli i dobro utvrdi. Postavio je naime, naizmenično jedne oko drugih manje i veće pojaseve od zemlje i vode, i to dva od zemlje i tri ispunjena morskom vodom.

Rastojanje među pojasevima bilo je svuda jednako, kao da je šestarom merio iz sredine ostrva. Zahvaljujući ovakvom utvrđenju, ostrvo je bilo nedostupno ljudima, pošto u to vreme nije bilo ni brodova ni plovidbe. Sam Posejdon, kao bog, sa lakoćom uredi središnje ostrvo: iz izvora šiknuše na površinu zemlje dva mlaza, jedan sa toplom, drugi sa hladnom vodom, a iz nedara zemlje proizvede on raznovrsnu i obilnu hranu. Izrodi i odgaji pet pari muških blizanaca.

Kad podeli celo ostrvo Atlantidu na deset delova, dade prvorođenom, od najstarijih blizanaca majčino obitavalište i zemlju oko njega, jer je ona bila najveća i najplodnija. Po očevoj volji najstariji sin je kao kralj vladao nad ostalom braćom, a i ovi su bili kraljevi i svaki od njih imao je prostranu teritoriju i vlast nad mnoštvom ljudi.

Svim svojim sinovima Posejdon nadene imena: najstarijem sinu i kralju Atlant, a po njemu, zato što je bio prvi kralj, dobiše ime i celo ostrvo i more zvano Atlantsko. Ime Atlantovog brata blizanca glasilo je na grčkom jeziku Eumelos, a na domaćem Gadejros. Eumelos je vladao spoljnim delom ostrva, koji je ležao prema Heraklovim stubovima, u pravcu Gadejrijske zemlje, kako se još i danas u onom kraju naziva jedna oblast.

Možda je Gadejrijska zemlja dobila ime istovremeno kad i Gadejros. Amferej i Euajmon behu imena drugog para blizanaca. Stariji sin, u trećem, zvao se Mensej, a mlađi Autohtonije. Elasip beše ime starijeg, a Mestor ime mlađeg u četvrom paru. Stariji u petom paru dobi ime Azaes, a mlađi Dijaprep. Svi ovi Posejdonovi sinovi i njihovi potomci vladali su u toku mnogo generacija, ne samo kao gospodari mnogih ostrva u okeanu, već su, kao što je to ranije rečeno, proširili svoju vlast na oblasti s ove strane heraklovih stubova, sve do Egipta i Tirenije.

Od Atlanta je poteklo zaista mnogobrojno i uz to veoma poštovano potomstvo. Pošto je kralj, najstariji potomak, uvek predavao kraljevstvo opet najstarijem, ono se očuvalo u toku mnogih generacija. Uz to su Atlantovi potomci stekli toliku silu bogatstva, kakva u prošlosti nije stečena u mnogim kraljevstvima, niti će se u budućnosti ikada lako steći, te su i grad i ostalu zemlju snabdeli svom potrebnom opremom.

Kao gospodarima dopremano im je mnogo toga iz pokorenih oblasti, ali je samo ostrvo najvećim delom pružalo sve ono što im je bilo potrebno za život. Najpre sve što se dobije iz nedara zemlje: čvrste i topljive rude i jednu vrstu rude zvanu oreihalk. Danas znamo samo njegovo ime, a onda je oreihalk značio mnogo više od imena. Vadili su ga na mnogim mestima ostrva i, osim zlata, tadašnji ljudi su ga mnogo cenili. Ostrvo je u izobilju rađalo sve ono što šuma pruža tesarima za rad. Bilo je na njemu dovoljno hrane i za pitome i za divlje životinje. Najzastupljeniji na Atlantidi bili su slonovi.

Hranila je ona i ovu, po prirodi najveću i najproždrljiviju životinju, ali i sve ostale: močvarske, jezerske, rečne, kao i sve one što žive po brdima i dolinama. Osim toga, ostrvo je proizvodilo i odgajalo mirise, koje još i sada zemlja negde rađa: u korenju, travi, stablima, sokovima što struje u cveću ili plodovima. Darivala je, zatim, i pitome plodove: suve i drvenaste. Od suvih, one koje nam služe kao osnovna hrana, a zatim i one koje koristimo kao prijatan dodatak, a čije sve vrste nazivamo jednim imenom mahunasto povrće.

Od drvenastih plodova, što daju i hranu i piće i ulje, zemlja je rađala i ono lako kvarljivo koje nam pruža zadovoljstvo i doprinosi boljem raspoloženju, a zatim i onom koje, posle večere iznosimo kao prijatan desert i sredstvo za ublažavanja muka zasićenog stomaka. Sve ove lepe i čudesne plodove darivalo je tada u neograničenim količinama, ovo sveto ostrvo obasjano suncem.

Primajući sve to od zemlje, oni su podizali sebi hramove, kraljevske palate, luke, brodogradilišta i izgrađivali sve ostale krajeve. Uređivanje se odvijalo ovim redom. Najpre premostiše vedene pojaseve, koji su opkoljavali drevni matični grad, i tako probiše sebi put iz dvora prema spoljnjem delu ostrva. A dvor sagradiše sebi odmah na početku, pored stana boga i predaka.

Primajući ga od prethodnika, svaki kralj je ukrašavao već ukrašeno, i nadmašivao prethodnika koliko je to moguće, sve dok veličanstvenošću i lepotom svojih tvorevina ne dovedoše dvor do savršenstva koje je zaustavljalo dah. Između mora i poslednjeg vodenog pojasa prokopaše kanal širok tri pletra, dubok sto stopa i dugačak pedeset stadija. Ušće kanala bilo je toliko da su kroz

njega ulazili najveći brodovi. Na taj način omogućena je plovidba u unutrašnjost ostrva kao u neku luku.

I kopnene pojaseve, što razdvajaju vodene, prokopaše u pravcu mostova. Širina prokopa je dozvoljavala da se jednim trijerom prelazi iz jednog u drugi vodeni pojas. Prokope odozgo pokriše, tako da se ispod njih plovilo zahvaljujući visoko nad morem uzdignutim oblama kopnenih pojaseva. Najveći pojas, ispunjen morskom vodom, bio je širok tri stadija, a istu širinu je imao kopneni pojas koji je za njim dolazio. Sledeća dva, vodeni i kopneni, bili su široki po dva stadija, a vodeni pojas oko središnjeg ostrva jedan stadij.

Ostrvo na kojem se nalazio dvor, imalo je u prečniku pet stadija. Kružnim zidom ogradili su i to ostrvo i pojaseve, a zid su podigli i sa obe strane mosta širokog jedan pletar. Na mostovima smeštenim preko morskog prelaza, podigoše kule i kapije na sve strane. Kamen delom beli, delom crni, delom crveni, kopali su ispod obale središnjeg ostrva i ispod spoljne i unutrašnje obale kopnenih pojaseva. Iskopavanjem su istovremeno izgradili dvostruka pristaništa, unutra izdubljena i obložena istim kamenom. A zgrade su bile različite. Neke jednobojne, neke opet šarene, jer su ih gradili od raznobojnog kamenja; šarali su ih ne samo radi zabave već da bi im time dali prirodni čar. Tako su i ceo kružni zid, podignut oko poslednjeg spoljnog vodenog pojasa, obložili bronzom, a činilo se kao da su koristili boju. Unutrašnji zid su pokrili olovom, a zid oko samog Akropolja oreihalkom vatrenog sjaja.

Kraljev grad unutar Akropolja bio je ovako uređen. Tamo u sredini nalazilo se nepristupačno svetilište Posejdona i Klejte, okruženo zlatnim zidom. U njemu nekada beše začeto i rođeno deset carevića. Upravo su ovde, svake godine, iz svih deset oblasti unosili godišnju letinu kao žrtveni dar svakom od njih.

A hram samog Posejdona bio je dugačak jedan stadij i širok tri pletra. Njegova visina delovala je skladno, a u izgledu je imao nešto varvarsko. Ceo hram, izuzev akroterija, prekrili su sa spoljne strane srebrom, a akroterije zlatom. Što se tiče njegove unutrašnjosti, cela tavanica napravljena je od slonove kosti, išarana je zlatom, srebrom i oreihalkom; sve ostalo: zidovi, stubovi, pod, pokriveni su oreihalkom.

U hramu su se nalazile zlatne statue: statua boga, tako velika da on dodiruje glavom tavanicu, a stoji na kolima kao kočijaš šestorice krilatih konja; oko njega sto Nereida na delfinima, ondašnji ljudi verovali su da ih je toliko, a bile su tu i mnoge druge statue, zavetni darovi pojedinaca. Napolju, oko hrama, stajali su zlatni kipovi svih deset kraljeva i kraljica. Bili su tu i mnogi drugi veličanstveni zavetni darovi kraljeva i pojedinaca, kako iz samog grada, tako i iz onih spoljnih oblasti kojima su vladali.

Veličinom i načinom izrade žrtvenik je odgovarao ovoj raskoši, a i, dvor je, takođe bio u skladu sa veličinom gospodstva i dekoracijom oko svetilišta. Kada je reč o ona dva izvora sa neiscrpnim obiljem tople i hladne vode, koja je i ukusom i odličnim delovanjem bila čudesno pogodna za upotrebu, koristili su ih tako da su oko izvora podigli zgrade i plantaže voća kojem je pogodovalo navodnjavanje, zatim bazene delom otkrivene, a delom zimske pokrivene, za kupanje u toploj vodi.

Bazeni su bili odvojeni, jedni za kraljeve, drugi za podanike, treći za žene, i posebni za konje i tegleću marvu; svaki bazen bio je opremljen odgovarajućom dekoracijom. Isteklu vodu sprovodili su delom u Posejdonov gaj, gde je zahvaljujući plodnoj zemlji, raslo svakojako drveće božanske visine i lepote, delom, opet kroz kanale na mostovima u spoljne pojaseve.

Tu su izgradili bezbroj svetilišta mnogih bogova, mnogo vrtova i vežbališta za ljude i konje, izdvojene na oba kružna ostrva. Osim toga, u sredini najvećeg ostrva nalazio se poseban hipodrom širine jednog stadija, koji je svojom dužinom dozvoljavao trku konja u celom krugu.

Oko hipodroma, s jedne i druge strane, nalazile su se kuće većine pripadnika kraljevske garde; pouzdanijima je dodeljena straža na manjem ostrvu, bližem tvrđavi, a najpoverljiviji među gardistima imali su stanove unutar akropolja, u neposrednoj blizini dvorca. Brodogradilišta, puna trijera, snabdeli su svom opremom potrebnom za naoružavanje ovih brodova. A evo kako je bila uređena okolina kraljevskog obitavališta. Kada se pređu tri spoljne luke nailazilo bi se na kružni zid.

On je polazio od mora, išao oko najvećeg spoljnog pojasa i luke, na podjednakoj udaljenosti od pedeset stadija, i završavao se tamo gde se kanal ulivao u more. Ceo zid bio je okružen gusto zbijenim kućama, a kanal i najveća luka kipteli su od brodova i trgovaca prispelih sa svih strana. Danju i noću dizala se cika, buka i svakojaka larma uzavrele mase.

O gradu i okolini drevnog obitavališta ispričao sam sada gotovo onako kako je to nekada bilo rečeno. Moram sada, pokušati da opišem, po sećanju, prirodna svojstva i način uređenja preostale zemlje. Rečeno je, najpre, da je cela oblast bila veoma uzdignuta i strma prema moru, a oko grada opet sasvim ravna. Ona ravnica oko ovog grada i sama okružena planinama, koje su se spuštale sve do mora, bila je glatka, simetrična površina, u celini duguljastog oblika, dužine 3000 stadija, širine od mora prema unutrašnjosti 2000 stadija. Ova oblast je u odnosu na celo ostrvo bila okrenuta ka jugu i zaštićena od vetrova sa severne strane. Prema hvali ondašnjih ljudi, planine oko nje nadmašile su mnoštvom, veličinom i lepotom sve današnje, a na njima je bilo mnogo gusto naseljenih mesta, zatim reka, jezera i livada čija je hrana bila dovoljna svim vrstama pitomih i divljih životinja; a raznovrsna šuma pružala je, svojim obiljem i vrstama drveća, neiscrpne sirovine svim zanatima u celini i svakom pojedinačno.

Ovakva su, dakle, bila prirodna svojstva ravnice, a u toku dugog vremenskog perioda uredili su je mnogi kraljevi na ovaj način: imala je ona većma oblik pravilnog, duguljastog četvorougaonika, a neravnine su poravnjali iskopavanjem kanala oko nje; što se tiče dubine, širine i dužine kanala, premda su neverovatne vesti o postojanju i takvog dela ljudskih ruku među ostalim delima, ipak moram ispričati ono što sam saznao.

Iskopan oko cele ravnice u dužini od 10 000 stadija, kanal je imao svuda širinu jedan stadij i dubinu jedan pletar. Prihvatajući vodu koja se slivala sa planina, on je sprovodio oko ravnice i pristižući sa obe strane u grad, tu je puštao da se izlije u more. Iz gornjg dela kanala prosečeni su kroz ravnicu, na međusobnom rastojanju oko 100 stadija, pravolinijski kanali oko 100 stopa, koji su se ponovo ulivali u kanal na strani okrenutoj prema moru.

Tuda su s planina dopremali drva u grad i dovozili sebi čamcima ostalu letinu, pošto su prokopali poprečne plovne kanale između pravolinijskih i prema gradu. Letine su ubirali sa zemlje dva puta godišnje, budući da su zimi koristili padavine koje im je Zevs darovao, a leti kanalima sprovodili izvorsku vodu. Kako je u ravnici bila organizovana vojska od ljudi sposobnih za rat?

Prema odredbama svaki od postojećih 60 000 klerova, površina jednog iznosila je 10 stadija kvadratnih, davao je jednog zapovednika. Priča se da je na planinama i u ostaloj zemlji živela nepregledna ljudska masa, koju su zapovednici, prema oblastima i naseobinama, podelili među tim klerovima. Shodno postojećoj naredbi, zapovednik je davao za rat: za 10 000 bojnih kola šesti deo

jednih bojnih kola, zatim dva konja i dva jahača, dvokolicu bez sedišta, borca na kolima naoružanog malim štitom, vojnika na kolima kao kočijaša za oba konja, dva hoplita, dva strelca, dva praćkaša, tri lako naoružana pešaka, tri bacača kamenja, tri bacača koplja i najzad četiri mornara za opremanje 1200 brodova. Eto tako su rasporedili vojno opremanje kraljevskog grada. Ostalih deset oblasti imali su posebno uređenje, ali bi trebalo mnogo vremena da se o tome pripoveda.

Što se tiče ovlašćenja i počasti, one su bile ovako od početka određene. Svaki od desetorice vladara upravljao je iz svog grada stanovništvom i većinom zakona u svojoj oblasti, kažnjavajući i ubijajući koga god je želeo. Vladari su opet, bili međusobno povezani, zajedničkom vlašću, regulisanoj prema Posejdonovim zapovestima. Te zapovesti on im dade kao zakon i natpis, koje su prvi vladari urezali u stelu od oreihalka, smeštenu u središnjem delu ostrva, tamo u Posejdonovom svetilištu. Tu su se kraljevi okupljali svake pete, drugi put svake šeste godine, pošto su istu važnost pridavali parnom i neparnom broju. Na okupu su se savetovali o zajedničkim poslovima, ispitivali da li je neko učinio kakav prekršaj i sudili. Kad god su hteli da sude najpre su davali jedni drugima ovakav zavet. Kada kraljevi ostanu sami u Posejdonovom svetilištu, u kome su šetali bikovi, zamole boga da uhvate njemu omiljenu životinju, a zatim love bez oružja užadima i toljagama. Uhvaćenog bika su potom privodili steli i klali ga na njenom vrhu, iznad natpisa. Osim zakona, na steli se nalazi zakletva sa strašnim kletvama za neposlušne. Kada su prema svojim zakonima obavili žrtvovanje, palili bi sve udove bika, napunili krater i za svakog kralja ubacivali jednu grudvu krvi, a ostalo su izlivali u vatru očistivši stelu. Posle toga, zahvaljujući zlatnim fijalama iz kratera, u vatru su sipali i zaklinjali se: da će suditi prema zakonima na steli i kažnjavati ako je neko učinio kakav prekršaj, da ubuduće svesno neće prekršiti nijednu zapisanu zapovest, da će vladati samo po očevim zakonima i pokoravati se vladaru koji zapoveda prema ovim zakonima. Kad svako od njih položi zakletvu u svoje ime i u ime svog potomstva, ispije i prinese fijalu kao dar u božiji hram, a zatim večera i pobrine se za negu tela. Čim bi se spustila tama i utihnula žrtvena vatra, svi oni, obučeni u veoma lepu tamnoplavu odeću, posedaju na zemlju pokraj užarenog praha[62] zakletne žrtve. Noću pošto pogase svu vatru oko hrama, branili su se i sudili, ako bi neko od njih optužio koga za neki prekršaj.

Nakon završetka suđenja, čim bi se razdanilo, presudu su zapisivali na zlatnoj zavetnoj ploči i kao spomen prinosili su je na dar zajedno sa odećom. Bilo je i mnogih drugih, posebnih zakona o pravima svakog vladara, a najvažniji su: da nikada ne podižu oružije jedni protiv drugih, vać da svi pomognu ako, možda, u nekom gradu neko pokuša da uništi njihov kraljevski rod, uopšte, da se kao preci zajedno savetuju o ratnim odlukama i ostalim poslovima, da vrhovnu vlast predaju Atlantovom rodu, da kralj ne odlučuje o smrti nijednog srodnika, ako to ne bi bilo mišljenje bar šestorice kraljeva.

Dakle tu ogromnu i moćnu vojsku, koja je postojala u onim oblastima, sakupi Zevs i povede protiv ovih krajeva. Razlog je, prema predanju, bio ovakav. U toku mnogih pokolenja, sve dok je u njima imala prevagu božanska priroda, pokoravali su se zakonima i bili su dobrodušno naklonjeni srodnom božanskom principu, imali su ispravne i u svakom pogledu uzvišene namere; u međusobnim odnosima i u svim iznenadnim nesrećama ponašali su se strpljivo i razumno, pošto su jedino vrlinu cenili, nisu pridavali veliki značaj bogatstvu oko sebe, i bez naprezanja su podnosili toliko breme zlata i ostalog blaga. Uz sve to, nisu se naslađivali raspusnim životom, a ubijali su one među sobom koji su zbog bogatstva postali slabići.

Kao trezveni ljudi, oštroumno su opažali da se sva spoljašnja dobra uvećavaju zajedničkom ljubavlju i marljivošću, a da stremljenje tim dobrima i njihovo uvažavanje uništava dobra, a sa

dobrima i njih same. Zahvaljujući takvom razmišljanju i sačuvanoj božanskoj prirodi, njihova moć postala je ogromna, o kojoj sam ranije besedio. Kada je božanski udeo izgubio snagu, zbog čestog mešanja sa moćnim ljudskim delom, pobedila je i ljudska ćud i već tada nisu bili kadri da podnose postojeće okolnosti, te su se ponašali nedolično. Kada su uništili najuzvišenije među najvrednijim osobinama, mudracu su izgledali sramotno, a ljudi nesposobni da shvate šta je to istinski srećan život, smatrali su ih tada osobito lepim i blaženim, iako su bili prepuni nečasne pohlepe i snage. Ali Zevs, bog nad bogovima, koji upravlja u saglasnostima sa zakonima, shvatio je, budući da je sposoban da opazi takve promene, da je valjan narod zapao u jadno stanje, te je odlučio da kaznom opameti Atlantiđane i učini ih što umerenijim. Zato je sazvao sve bogove u njihov veoma poštovani dom, smešten u središtu celog kosmosa, odakle se pruža pogled na sve što ima udela u nastajućem, i na okupu Zevs reče —).

Analitički tijek Platonovog dijaloga "Timej"

Na početku opisa Atlantide u dijalogu "Kritija", Platon radi nešto vrlo suptilno: uvodi epistemološki problem prikazivanja stvarnosti.

μίμησις καὶ ἀπεικασία = "oponašanje i prikazivanje". Ovo je čisto platonovska teza po kojoj govor nije stvarnost, nego reprezentacija stvarnosti. Atlantida = ne direktna historija, nego diskurzivna rekonstrukcija.

Epistemološki obrat se zasniva na paradoksu : o bogovima je lakše govoriti, dok je o ljudima teže govoriti. Zašto?. Bogovi su neprovjerljivi, dok su ljudi provjerljivi. I zato Kritija zapravo kaže da što je predmet bliži iskustvu, veći je zahtjev za tačnošću.

Analogija sa slikarstvom je fantastična paralela: pejzaž je tolerancija greške, dok je ljudsko tijelo → stroga procjena. Isto je i u tekstu po kojem je kosmos sloboda, a historija rigoroznost. Atlantida se nalazi između ta dva pola.

Metodološka izjava o Atlantidi je presudna. Kritija unaprijed kaže da njegov govor neće biti savršen, ali traži da se procjenjuje u kontekstu težine zadatka. To je implicitna odbrana od kritike i priznanje kompleksnosti materijala.

Kratki dijalog Sokrata i Hermokrata zatvara uvod i daje ton onome što slijedi: mješavinu ironije, retorike i gotovo "teatralne" svijesti o govoru.

συγγνώμη (oprost) je motiv koji se zatvara. Ovdje se zatvara cijeli uvodni motiv: Timaj traži oprost, Kritija traži još veći, Sokrat institucionalizira oprost, Hermokrat → odbacuje strah. Ovo je retorički okvir: govornik zna da ulazi u težak teren.

τὴν τοῦ θεάτρου διάνοιαν = "raspoloženje publike" / "duh gledališta". Vrlo je zanimljivo kako se dijalog implicitno teatralizira i publika postaje kriterij uspjeha. Platon ovdje svjesno koristi dramaturgiju.

ὁ πρότερος ποιητής = "prethodni pjesnik" = Timaj je ključna ironija: filozofski govor je poezija, govornici su pjesnici.

τρόπαιον ἔστησαν = "postaviti trofej" je ratni izraz → prenesen na govor. Govor je borba, uspjeh je pobjeda. To je savršena priprema za rat Atene i Atlantide.

Παίων i Μοῦσαι = Pajon je iscjelitelj (epitet Apolona),a Muze su inspiracija. Hermokrat poziva božansku pomoć i poetsku tradiciju.

Razgovor Sokrata i Hermokrata radi tri stvari: zatvara uvodni "oprostni diskurs", podiže ton u herojsko-retorički registar i označava početak pravog narativa. I sa njim se definitivno prelazi iz filozofske rasprave u narativnu mitologiju. Tu se govor pretvara u čin, naracija u borbu i Atlantida u pozornicu.

Kritija započinje sa glavnim programskim odlomkom koja se zasniva na sljedećim elementima : podjela zemlje među bogovima, božansko upravljanje ljudima i objašnjenje gubitka historijskog pamćenja.

Μνημοσύνη (Mnemozina) je centralni motiv. Ovdje prvi put eksplicitno se kaže kako je 👉 sjećanje = ključ istine. Bez Mnemozine, nema Atlantide, nema historije, nema kontinuiteta. To je savršena veza s prethodnim dijelovima o "zaboravu Grka".

Bogovi kao pastiri (ali bez nasilja) su izuzetno važan koncept: ljudi su "stado" i bogovi su upravljači, ali ne silom nego uvjeravanjem (πειθώ) i upravljanjem dušom. Ovo je čisto platonovska teza po kojoj je idealna vlast racionalno vođenje duše.

Autohtonija (αὐτόχθονες) je "nacionalistička" teza Atenjana, po kojoj su oni autohtoni ("rođeni iz zemlje" i direktno oblikovani od bogova). Politička funkcija te teze je legitimizacija Atene kao izvorne i uzvišene.

Teorija zaborava je process od sljedećih segmenata : katastrofa, preživljavaju nepismeni, gubi se znanje, ostaju samo imena i mit zamjenjuje historiju. Ovo je gotovo model transformacije historije u mit.

Mitologija kao luksuz je briljantna misao, i zasniva se na tome da se ljudi bave prošlošću tek kada imaju slobodno vrijeme. Implikacija toga je da je historija proizvod stabilnog društva. Sa prethodnim tekstom se vide tri ključna koncepta: božansko upravljanje → racionalna vlast, zaborav → nastanak mita i Atena kao idealni model društva, dok Atlantida postaje protivnik tog modela. Sa tim se i zatvara uvod i otvara konkretni opis sukoba Atene i Atlantide.

Kritija polako ulazi u gust, gotovo "arheološki" opis prastare Atene — ovo je jedan od najvažnijih pasusa za rekonstrukciju pejzaža, društva i ideologije prije sukoba s Atlantidom.

Žene i rat su radikalna ideja za V. i IV. st. p. n. e. u grčkom svijetu, ali i općenito za klasičnu civilizaciju. Žene su aktivne u ratnom poretku, što je direktna paralela sa idealnom državom iz *Politeje*. Još jedna potvrda kako Platonova priča o Atlantidi nije "historija" nego filozofski model projiciran u daleku prošlost.

Komunistički model čuvara jer nema privatnog vlasništva, zajedničko dobro, specijalizirana funkcija. To je skoro identično sa čuvarima kod Platona.

Geološka teorija degradacije je izuzetno zanimljiva, i po njoj je nekadašnja zemlja plodna, dok je sadašnja erodirana. To je model: katastrofa + erozija + vrijeme. To je rani pokušaj geografsko-ekološkog objašnjenja promjene krajolika.

"Kosti zemlje" (μονα od najjačih metafora). Zemlja je tijelo, erozija je bolest. To je izuzetno snažna slika gubitka vitalnosti civilizacije.

Hidrološki sistem je odličan. Platon opisuje infiltraciju vode,prirodne rezervoare, izvore. Ovo je na neki način proto-naučni opis hidrogeologije. Vrlo bitno imajući u vidu kronični problem sa pitkom vodom u Atici Platonovog vremena.

Akropola je tipični arheološki opis. Ona je drugačija. Sa svojim idilične opisom neke pradavne Atike Platon daje rekonstrukciju njenog drevnog pejzaža.

Platon tako ne daje samo društvenu strukturu idealne Atene i ekološki model propadanja, nego arhaičnu topografiju.

Početak ovog odlomka još jednom potvrđuje da je prastara Atena uređena gotovo potpuno po modelu iz *Politeje*. Tu je ratnički stalež odvojen, postoje zajedničke kuće i zajedničke trpeze, nema privatnog bogatstva u zlatu i srebru i umjerenost vlada između luksuza i grubog. Platon Atlantidu nikada ne daje samu za sebe, nego uvijek nasuprot idealnoj Ateni.

Broj od oko 20.000 ratno sposobnih. Izraz περὶ δύο μάλιστα μυριάδας znači otprilike „oko dvije mirijade", tj. oko 20.000. Treba ga prevoditi oprezno, ne kao apsolutno egzaktan statistički podatak, nego kao veličinu reda. Sa ovim se i zatvara opis prastare Atene kao umjerene, zajedničke, vrline usmjerene politeje, a otvara Atlantidu kao božanski oblikovan prostor, dinastičko kraljevstvo i mjesto izobilja, reda i kasnijeg razvoja. Ovdje Atlantida tek nastaje, još ne kao pokvarena imperija, nego kao izvorno uređeni, gotovo savršeno postavljeni svijet.

Kritija unaprijed objašnjava zašto će atlantska imena zvučati grčki. Izvorna imena su Egipćani prenijeli u svoj jezik, a Solon ih potom ih prenosi u grčki. To je Platonov način da legitimizira helenizirane oblike stranih imena. Ovo je ključno mjesto kad se raspravlja o tome koliko je priča „grcizirana" i kako Platon zamišlja proces prenosa tradicije.

Sa Euenor i Leukipe počinje genealogija Atlantide. Važno je da su Euenor i Leukipa predstavljeni kao ljudi rođeni iz zemlje (ἐκ γῆς), dakle veoma drevni, autohtoni stanovnici ostrva. Time se Atlantida, baš kao i prastara Atena, ukorjenjuje u mitsko-pradavno vrijeme.

Kleito je središnja ženska figura početka atlantske dinastije. Posejdon ne samo da s njom stupa u vezu nego i fizički preoblikuje krajolik radi njene zaštite. Zemljopisna struktura Atlantide nije prirodna u običnom smislu, nego božanski uređena.

Koncentrični prstenovi su najslavniji topografski motiv cijele Atlantide. Grčki tekst kaže: δύο μὲν γῆς, θαλάττης δὲ τρεῖς. Znači, riječ je o dva kopnena prstena, tri morska prstena i i sve to oko središnjeg otoka. Ukupna struktura je sljedeća : središnje ostrvo, more, kopno, more, kopno, more.

οἷον τορνεύων je vrlo lijepa fraza, doslovno „kao da je strugao / tokario". Slika sugerira pravilnost, kružno oblikovanje i gotovo zanatsku savršenost.

Topli i hladni izvor su znaci božanske uređenosti, obilja i i civilizacijskog potencijala. U antičkom imaginariju takva kombinacija izvora često označava posebno blagoslovljeno mjesto.

Pet parova muških blizanaca su početak atlantske kraljevske strukture: 10 sinova, 10 dijelova ostrva i dinastički i teritorijalni poredak. Tu počinje politička anatomija Atlantide.

Atlas kao eponym. Ovdje je izričito rečeno da Atlas daje ime i ostrvu i moru, pa je „Atlantsko more" sekundarno izvedeno iz imena prvoga kralja. To je važno jer pokazuje da je u Platonovoj konstrukciji: prvo dinastijsko ime, zatim geografski naziv.

Gadeir / Eumel. Ovo je važno mjesto za pitanje "barbarskih" i grčkih imena. Jedan brat ima dvostruko ime (grčko i domaće). To potvrđuje ono što je Kritija ranije objasnio o prevođenju imena.

Orihalk (ὀρείχαλκος). Platon kaže da je tada orihalk bio stvaran, rudarski eksploatisan i po vrijednosti odmah iza zlata. Dakle, nije samo poetski ukras, nego dio ekonomskog bogatstva Atlantide.

Prisustvo slonova je jedno od najslavnijih i najproblematičnijih mjesta u raspravama o Atlantidi. U samom tekstu funkcija je jasna: ostrvo je toliko plodno da može hraniti i najveće, najproždrljivije životinje.

Dugi niz biljaka, plodova i prehrambenih dobara nije slučajan. Njegova funkcija je da pokaže samodovoljnost, izobilje i gotovo rajsku plodnost Atlantide.

Rečenica da je "svaki naraštaj nadmašivao prethodni" veoma je važna. Ona pokazuje dinastičko nadmetanje i razmetanje u gradnji, kontinuitet, rast moći, i postupnu monumentalizaciju prostora. To je urbanistički izraz iste one dinastičke stabilnosti koja je ranije opisana politički.

Mjere su vrlo konkretne, što Platonovom opisu daje gotovo tehnički ton. To je jedan od razloga zbog kojih je priča o Atlantidi stoljećima djelovala "uvjerljivije" od običnog mita. Mnogo je brojki, mnogo prostora, mnogo infrastrukturnih detalja. Ovaj odlomak daje četiri ključne stvari: dinastičku strukturu Atlantide, ekspanziju njene vlasti, ekonomiju izobilja i prirodnog bogatstva i početak monumentalne urbanističke izgradnje. Atlantida više nije samo božanski uređeno mjesto, nego postaje velika kraljevska civilizacija.

Platon daje niz tehničkih mjera: 3 stadija, 2 stadija, 1 stadij, 5 stadija, 3 pletra, 100 stopa, 50 stadija. To pojačava dojam planske gradnje, tehničke racionalnosti i "historijske uvjerljivosti". Bilo je bitno pokazati da je ovo jedan od razloga zašto je Atlantida kroz stoljeća čitana kao više od običnog mita.

Trobotni kamen: bijeli, crni, crveni. Tri boje kamena nisu samo opis materijala nego i estetska strategija: monumentalnost, polihromija, luksuz bez jednoličnosti.

Metalne obloge zidova. Vanjski zid je bronco. Unutarnji je kositar. Oko akropole su orihalk. To stvara jasnu hijerarhiju svetosti i prestiža. Što je bliže središtu, to je dragocjeniji materijal.

Izraz εἶδος δέ τι βαρβαρικὸν ἔχοντος znači da je hram imao „nešto barbarsko u izgledu". To ne mora značiti "ružan", nego stran, raskošan, negrčki po estetskom osjećaju. To je vrlo važno: Atlantida je velika i veličanstvena, ali nije grčka.

U samom središtu nije samo Posejdonov hram, nego i sveti prostor zajednički: Kleiti i Posejdonu. To pokazuje da atlantska dinastija ima božansko i ljudsko porijeklo.

Posejdon na kolima sa šest krilatih konja. Ovo je snažna, gotovo kosmička ikonografija. Broj Nereida — 100 — dodatno naglašava: morski karakter, bogatstvo mitološke imaginacije i ceremonijalnu raskoš.

Zanimljivo je da su kupališta i bazeni odvojeni : kraljevski, privatni, ženski, za konje i teretne životinje. To pokazuje visoku razinu organizacije i društvene diferencijacije.

Hipodrom potvrđuje važnost konjaništva, takmičenja, elite i reprezentativne moći.

Atlantida nije samo sakralno-monumentalna nego i pomorsko-trgovačka i vojno-administrativna Velika luka puna brodova i trgovaca pokazuje kozmopolitski karakter grada.

Opis ravnice je izuzetno važan. Ona je ogromna, pravilna, planski uređena i hidraulički kontrolirana. To je gotovo idealizirani agrarni pejzaž koji određuju prirodna plodnost, kraljevska organizacija i inženjerska intervencija.

Mjere su opet ogromne i gotovo nevjerovatne, a sam Kritija to priznaje: izgledaju nevjerovatno kao ljudsko djelo. To je važan retorički moment jer Platon anticipira nevjericu čitaoca, ali ipak insistira na predaji.

4. Dva žetvena ciklusa godišnje su znak visoke agrarne produktivnosti, kontrolisanog navodnjavanja i civilizacije koja je sposobna planski upravljati prirodom.

Šezdeset hiljada posjeda znači da je vojna organizacija vezana za zemljišnu raspodjelu. To znači da je atlantska država teritorijalno razdijeljena, fiskalno i vojno strukturirana i gotovo birokratski uređena.

Impresivni vojni kontingenti koje tekst navodi pokazuju kola, konjicu, tešku pješadiju, laku pješadiju, mornaricu. Dakle, Atlantida je zamišljena kao potpuno razvijena kopneno-pomorska sila.

Na kraju se naglašava da je opisano vojno uređenje prvenstveno ono kraljevskog grada, dok je ostalih devet oblasti imalo vlastite modele. To potvrđuje da je Atlantida savezna ili višecentrična monarhija, ne samo jedna homogena država.

Svaki kralj je gotovo apsolutan u svojoj oblasti, ali iznad toga postoji savezni, sakralno utemeljeni poredak. Atlantida nije jednostavna monarhija, nego decentralizirana dinastička federacija i s vrhovnim prvenstvom Atlasove loze.

Stela od orihalka je središte zakona, zakletve, suđenja i političkog jedinstva. Ona je gotovo atlantski ekvivalent svetog ustava, saveznog ugovora i božanske povelje.

Ritual lova na bika je upečatljiv : bez željeza, drvom i omčama, u svetom prostoru, pred zakonskom stelom. To ukazuje na arhaični, gotovo praistorijski karakter rituala i snažnu vezu Posejdona s bikom.

Obred krvi, vina i zakletve spaja žrtvu, krv, vatru, vino, zakletvu i noćno suđenje To je izuzetno snažan sakralno-politički ritual. Tamnomodre odore (υανῆ στολή) su važan detalj. Tamna, modra ili plavocrna odjeća u noćnom obredu daje cijelom prizoru gotovo hijeratski, misterijski i dramatski ton.

Ograničenje kraljevske moći je izuzetno važno. Kralj ne može sam osuditi rođaka na smrt bez većinske saglasnosti desetorice. To znači da čak i u ovoj monarhijskoj strukturi postoji ograničenje samovolje, kolegijalni princip i element ustavne kontrole.

Platon izričito kaže da su Atlantiđani u početku bili poslušni zakonima, blagi, razumni, nezavedeni bogatstvom i usmjereni na vrlinu. Atlantida nije od početka dekadentna. Njena tragedija je u tome što propada iz prvobitne veličine.

„Kad je božanski dio u njima počeo slabiti…" je rečenica, ključ atlantske katastrofe. To nije samo politički pad, ne samo moralna korupcija nego slabljenje božanskog elementa zbog miješanja sa

smrtnim. To je duboko platonovska ideja. Atlantida prestaje biti samo veličanstvena civilizacija i postaje tragična civilizacija.

„… bivajući mnogo puta pomiješan, a ljudski je karakter prevladao, tada već, nesposobni nositi sadašnje stanje, postajali su neuredni i ružni; i onome koji je mogao vidjeti činili su se sramotni, jer su od najčasnijih stvari gubili ono najljepše; a onima koji nisu mogli vidjeti istinski život usmjeren prema sreći, tada su se ponajviše činili posve lijepi i blaženi, ispunjeni nepravednom pohlepom i moći. A bog bogova Zeus, koji vlada po zakonima, budući da je mogao sagledavati takve stvari, opazivši plemenit rod kako se jadno kvari, poželjevši im nametnuti kaznu, da bi postali skladniji pošto budu urazumljeni, sabrao je sve bogove u njihovo najčasnije prebivalište, koje stoji postavljeno u središtu svega kozmosa i gleda na sve što je postalo dionikom postanka; i okupivši ih reče — …“

πολλάκις ἀνακερανυμένη se odnosi na božansku prirodu koja je bila: „mnogo puta izmiješana” i sve više razrijeđena smrtnim elementom. To je ključna formula za atlantski pad. Nije riječ samo o političkoj kvarnosti, nego o ontološkom opadanju i slabljenju božanskog udjela u ljudskoj lozi

τὸ δὲ ἀνθρώπινον ἦθος ἐπεκράτει = „ljudski karakter je prevladao”. Ovdje „ljudsko” nije neutralno, nego znači niže sklonije strasti, podložnije kvarenju. To je vrlo platonovski kontrast: božansko = mjera, zakon, vrlina i ljudsko = sklonost padu kad se odvoji od višeg principa.

τὰ παρόντα φέρειν ἀδυνατοῦντες je vrlo važna misao. Oni više nisu mogli „nositi” svoje blagostanje. To znači, nisu bili dostojni vlastitog bogatstva i moći. Propast dolazi ne zato što nemaju dobra, nego zato što ih ne mogu moralno podnijeti.

Platon pravi snažan kontrast: mudrima i onima koji vide istinu → Atlantiđani izgledaju ružno i posrnulo, dok površnima → izgledaju najljepši i najsretniji. To je izuzetno važna filozofska misao: vanjsko blagostanje može prikriti unutarnju propast.

Ključni izrazi su : πλεονεξία = gramzivost, pohlepa za više nego što pripada; δύναμις = moć. To je srž atlantske dekadencije: nepravedna želja za posjedovanjem i opijenost moći

Ζεὺς ἐν νόμοις βασιλεύων je izuzetno važna formula. Zeus je ovdje prikazan kao vrhovni bog, ali prije svega vladar po zakonu. To znači da kazna nad Atlantidom nije proizvoljna božanska osveta, nego kosmičko-pravna intervencija.

ἵνα γένοιντο ἐμμελέστεροι σωφρονισθέντες. Smisao kazne nije samo uništenje, nego urazumljenje, vraćanje mjere i ponovno usklađivanje. To je veoma važna platonovska ideja: kazna je korektivna, ne samo destruktivna.

Tekst se prekida tačno u trenutku kada Zeus počinje govoriti. To je presudno za bilo kakvu dubinsku analizu Atlantide. Nije dostupan Platonov završni govor. Nije dostupan u samom *Kritiji* pun prikaz kazne. Kasnija tradicija to često popunjava nagađanjima

Sintetički tok Platonovog dijalog “Timej”

Priča o Atlantidi u dijalogu “Timej” je bila samo uvod i postavljanje filozofskog okvira, a tek se u dijalogu “Kritija” nailazi na konkretizacija Atlantide, detaljnu topografiju, politički sistem i religijski okvir te opis unutarnje strukture atlantskog društva. U ovom dijalogu se tako dobijaju genealogija Atlantide (Posejdon i Kleito), opisi koncentričnih prstenova grada (jedan od najpoznatijih opisa u

antičkoj književnosti), ekonomije, političkog sustava i resursa otoka, i na kraju moralni pad Atlantide. Tu se jasno primjećuje ta jasna distinkcija između početne idealnosti i kasnije degeneracije (ὕβρις). Kad se analizira dijalog "Kritija", potrebno je imati na umu da je tekst nedovršen, završava naglo, a i moguće da je namjerno ostavljen otvoren. Zato određena doza opreza i rezerve nije na odmet, i prema svako interpretaciji treba biti i otvoreno kritički orijentiran.

Grad Atlantide se prikazuje kao visoko planirana prijestolnica, sakralno-politički centar, prostor raskoši, inženjerstva i hijerarhije, civilizacija koja monumentalnost spaja s ritualom. Drugim riječima, ovdje Atlantida postiže svoj puni urbani oblik.

Atlantida se prikazuje kao velika luka svjetske trgovine, planski agrarna sila, hidraulički organizirana država, vojno detaljno ustrojena imperija. Atlantida nije samo mitološki prostor raskoši, nego organizirana imperijalna civilizacija, s preciznom infrastrukturom, agrarnom bazom i vojnom mobilizacijom.

Atlantida propada jer gubi božansku mjeru. Bogatstvo i moć bez vrline vode kvarenju. Vanjski sjaj može sakriti unutarnju dekadenciju. Zeusova kazna je predstavljena kao zakonita i korektivna. Tekst ostaje namjerno ili slučajno nedovršen baš na vrhuncu.

U "Kritiji" je govor = imitacija, historija = teška za prikaz, slušalac = sudija i Atlantida = test granice između mita i historije.[16]

[16] Po Milošu Đuriću (1976, 358) : "Zemljište iz kojeg je ponikla Platonova filosofija države čine ovi elementi : gradska država kao oblast helenskog političkog života, ustanova ropstva kao glavni stub antičke kulture, aristokratska tradicija Platonove porodice, filosofemi o državi u njegovih prethodnika, tj. dosokratskih mislilaca, naročito pitarorovaca, zatim sofista i Sokrata, slom atinske imperijalističke politike i, naposletku, izmetanje demokratskih poredaka koji nisu bili sposobni da pojedinca kao deo usklade sa državom kao celinom, drugim rečima : da princip jednakosti usklade s pravom is a slobodom. Dok se u demokratskom poretku s njegovim razobručenim individualizmom i s njegovom raspasanom slobodom pojedinac trudio da se državnom organizacijom služi za podmirivanje svojih privatnih potreba, Platon pojedinca ponovo potčinjava društvenoj stezi i sliva gas a državnom organizacijom kao izvorom patriotskih dužnosti, ali u isto vreme i državnu organizaciju podređuje stalnim etičkim normama – ideji Dobra kao izvoru opštečovečanskih dužnosti. Za razliku od moderne države s njenim periodičnim promenama koje prekidaju neaktivnost, zastoj i učmalost u društvu, pojačavaju društvenu energiju i unapređuju društveni život, Platon stvara statički državni ideal koji stoji iznad svih promena života. Njegova država lebdi iznad istorijskog procesa, ona se nalazi u stanju večne društvene uravnoteženosti, zato što je njemu kao misliocu koji ja zamađijan idejom večnosti misao o neprekidnom istorijskom razvitku i ekonomskom dinamizmu ostala tuđa, te u promenama kao neizbežnim posledicama istorijskog razvitka i u revolucijama kao socijalnim i političkim obnovama nije nazirao neodoljivi zakon društvenog razvitka."

Po Branku Pavloviću (Platon, Timej, 1981, 10) : „Platonovi dijalozi su bliži poetskom nego istoriografskom prikazivanju. U njima se događaji pre konstruišu nego rekonstruišu i to obično u nekoj višesmislenoj i višeslojnoj smisaonoj zavisnosti od teme preuzete za raspravljanje. Ovo posebno dolazi do izražaja u Timaju i to višesmislenim i višeslojnim prepritanjem mitskog i stvarnog zbivanja kao u epskoj homerskoj poemi ili kao u tvorevinama tragičkih pesnika."

Strabon, Geografija, II, 3, 6

τὸ δὲ ἐξαίρεσθαι τὴν γῆν ποτε καὶ ἰζήματα λαμβάνειν καὶ μεταβολὰς τὰς ἐκ τῶν σεισμῶν καὶ τῶν ἄλλων τῶν παραπλησίων, ὅσα διηριθμησάμεθα καὶ ἡμεῖς, ὀρθῶς κεῖται παρ᾽ αὐτῷ: πρὸς ὃ καὶ τὸ τοῦ Πλάτωνος εὖ παρατίθησιν, ὅτι ἐνδέχεται καὶ μὴ πλάσμα εἶναι τὸ περὶ τῆς νήσου τῆς Ἀτλαντίδος, περὶ ἧς ἐκεῖνος ἱστορῆσαι Σόλωνά φησι πεπυσμένον παρὰ τῶν Αἰγυπτίων ἱερέων, ὡς ὑπάρχουσά ποτε ἀφανισθείη, τὸ μέγεθος οὐκ ἐλάττων ἠπείρου: καὶ τοῦτο οἴεται βέλτιον εἶναι λέγειν ἢ διότι ὁ πλάσας αὐτὴν ἠφάνισεν, ὡς ὁ ποιητὴς τὸ τῶν Ἀχαιῶν τεῖχος. εἰκάζει δὲ καὶ τὴν τῶν Κίμβρων καὶ τῶν συγγενῶν ἐξανάστασιν ἐκ τῆς οἰκείας κατὰ λῃστείαν γενέσθαι, οὐ κατὰ θαλάττης ἔφοδον ἀθρόαν συμβᾶσαν. ὑπονοεῖ δὲ τὸ τῆς οἰκουμένης μῆκος ἑπτά που μυριάδων σταδίων ὑπάρχον ἥμισυ εἶναι τοῦ ὅλον κύκλου καθ᾽ ὃν εἴληπται, ὥστε (φησὶν ἀπὸ τῆς δύσεως εὖρῳ πλέων ἐν τοσαύταις μυριάσιν ἔλθοι ἂν εἰς Ἰνδούς.

„A to da se zemlja ponekad izdiže i spušta, prima nanose i doživljava promjene usljed potresa i drugih sličnih pojava, koje smo i mi pobrojali, ispravno je kod njega[17] postavljeno. U vezi s tim on dobro navodi i ono što kaže Platon, da je moguće da ni priča o ostrvu Atlantidi nije izmišljotina, o kojoj on kaže da ju je Solon istraživao, saznavši od egipatskih svećenika da je nekada postojala, a zatim nestala, i da po veličini nije bila manja od kontinenta. I smatra da je bolje tako govoriti nego reći da ju je onaj koji ju je izmislio i uništio, kao što je pjesnik (učinio) sa zidom Ahejaca[18]. Pretpostavlja također da je seoba Kimbra i njima srodnih nastala iz njihove domovine radi pljačke, a ne kao iznenadni pomorski prodor.[19] Također drži da je dužina nastanjenog svijeta oko sedamdeset hiljada stadija i da to čini polovinu čitavog kruga, pa da bi, kaže, ploveći od zapada prema istoku kroz toliki broj stadija, mogao stići do Indijaca.[20]“

Strabon ne kaže da je Atlantida stvarna, ali isto tako ne kaže da je izmišljena. Njegova formulacija: „ἐνδέχεται καὶ μὴ πλάσμα εἶναι“ = „moguće je da nije izmišljotina“. To je otvorena, ali rezervisana pozicija, tipična za kritičkog antičkog geografa. Strabon je skeptični agnostik, ne negator Atlantide. Prvi dio odlomka je ključ: izdizanje i spuštanje zemlje, potresi, taloženja. Strabon time implicitno kaže: Ako Atlantida jeste postojala, njeno nestajanje može imati geološko objašnjenje. Ovo je ogromna razlika u odnosu na Platona koji daje moralno-kosmološki uzrok, dok Strabon daje fizičko-geografski uzrok. Strabon prihvata osnovni narativ o Solonu, egipatskim svećenicima, drevnoj predaji, sli bez Platonovog metafizičkog okvira. Za njega to nije filozofski mit, nego mogući historijski izvještaj koji je prenesen kroz tradiciju. Platon možda ne izmišlja, nego samo prenosi tradiciju. I to je ključni argument: Platon nije tretiran kao čisti „poeta fikcije” nego kao mogući čuvar predaje.

Ključna razlika: Platon vs. Strabon

[17] Posejdonija.

[18] Aluzija na Homera i Ilijadu.

[19] Strabon ubacuje Kimbre u podatak, jer je njihova migracija poznata historijska pojava. Time želi pokazati kako veliki događaji mogu imati realne uzroke, a ne mitske, To je metod racionalizacija mitova kroz historiju.

[20] Svijet je zatvoren krug i zapad i istok su povezivi.

Element	Platon	Strabon
Priroda Atlantide	filozofski mit + predaja	moguća predaja
Uzrok nestanka	moralni pad + božanska kazna	geološki procesi
Status priče	didaktički mit	potencijalni historijski podatak
Metoda	Filozofija	geografija + racionalizam

Najvažniji zaključak za tvoju studiju

Ovaj odlomak je vrijedan jer racionalizira Atlantidu u antičkoj nauci. Strabon ne odbacuje Platonovu priču ali je „spušta" iz filozofije u geografiju. Kod Platona Atlantida je moralna drama, kod Strabona postaje geografski problem.

Plinije Stariji, *Naturalis historia*, VI, 199

Ephorus auctor est a Rubro mari navigantes in eam non posse propter ardores ultra quasdam columnas — ita appellantur parvae insulae — provehi. Polybius in extrema Mauretania contra montem Atlantem a terra stadia VIII abesse prodidit Cernen, Nepos Cornelius ex adverso maxime Carthaginis a continente p. M, non ampliorem circuitu II. traditur et alia insula contra montem Atlantem, et ipsa Atlantis appellata. ab ea V dierum

praenavigatione solitudines ad Aethiopas inde primum circumagente se terrarum fronte in occasum ac mare Atlanticum.

„Efor je autor da oni koji plove iz Crvenog mora ne mogu napredovati dalje prema toj (strani) zbog žega, izvan nekih stupova[21] — tako se nazivaju mala ostrva. [22]Polibije izvještava da se Cerné[23] nalazi na krajnjem dijelu Mauretanije, nasuprot planini Atlas[24], udaljena od kopna osam stadija. Kornelije Nepot kaže da se ona nalazi nasuprot samom području Kartagine, na udaljenosti od jednog hiljaditog koraka (milje), i da joj opseg nije veći od dvije milje. Navodi se i drugo ostrvo nasuprot planini Atlas, koje se također naziva Atlantida. Od njega, nakon pet dana plovidbe, [25]nalaze se pustinje sve do Etiopljana, odakle se kopnena masa počinje savijati prema zapadu i Atlantskom moru.[26]“

„*alia insula… Atlantis appellata*” je izuzetno važno. Plinije ne govori o Platonovoj velikoj Atlantidi, nego o konkretnom, malom ostrvu nazvanom „Atlantida”, i lociranom kod Atlasa. Ime Atlantida je u rimskoj tradiciji već toponim (geografsko ime), ne nužno filozofski mit

Platon vs. Plinije

Element	Platon	Plinije
Atlantida	ogromni kontinent	malo ostrvo
funkcija	filozofska parabola	geografski podatak
izvor	Egipat / Solon	razni historičari
kontekst	mit o propasti	opis obale Afrike

Platon → Atlantida = izgubljena civilizacija, dok je po Pliniju Starijem → Atlantida = jedno od ostrva Atlantskog svijeta. To znači da se mit „raspao” na manje geografske elemente ili reinterpretirao u realnom prostoru. Ovdje se kao dubinski interpretativni zaključak primjećuju tri faze razvoja ideje: Platon je razvija kao filozofski mit i predaju o Atlantidi, Plinije Stariji je vidi kao toponim, a kasnije Atlantida postaje predmet špekulacije.

---

[21] „*Columnae*” kao mala ostrva. „Stupovi” ovdje nisu Heraklovi stupovi, nego mala ostrva koja služe kao navigacijske tačke. To pokazuje fleksibilnost antičke terminologije i nesigurnost u geografskom znanju.

[22] Efor govori o plovidbi iz Crvenog mora i njenom ograničenju zbog „žega”. Ovo pokazuje staru ideju po kojoj je južni ocean teško prohodan, i da klimatski ekstremi ograničavaju istraživanje

[23] Cerné, poznato iz periplusa Hanona. Vjerovatno negdje kod današnje Mauritanije ili Senegala. Taj dio Atlantika je već bio djelimično poznat i istražen.

[24] Planina Atlas je ključni orijentir antičke geografije i jedna od granica poznatog svijeta prema jugozapadu. Sve „atlantsko” se definira u odnosu na Atlas.

[25] Pet dana plovidbe → Etiopija pokazuje kontinuitet obale Afrike, prelaz iz atlantske zone u u subsaharsku (etiopsku) zonu. To je pokušaj kartografskog razumijevanja svijeta

[26] „*terra circumagente se*” = „zemlja se savija / okreće” To je ideja o zakrivljenosti ili kontinuiteta kopna.

Plutarh, Usporedni životopisi, Solon, 26, 1

χρόνον δέ τινα καὶ τοῖς περὶ Ψένωφιν τὸν Ἡλιουπολίτην καὶ Σῶγχιν τὸν Σαΐτην, λογιωτάτοις οὖσι τῶν ἱερέων, συνεφιλοσόφησε: παρ᾽ ὧν καὶ τὸν Ἀτλαντικὸν ἀκούσας λόγον, ὡς Πλάτων φησίν, ἐπεχείρησε διὰ ποιήματος ἐξενεγκεῖν εἰς τοὺς Ἕλληνας.

„I neko vrijeme je filozofirao zajedno s Psénofisom Heliopoljskim i Sónhisom Saiskim, koji su bili među najučenijim svećenicima; od kojih je i čuvši priču o Atlantiku, kako kaže Platon, pokušao putem pjesništva iznijeti je među Helene."

συνεφιλοσόφησε = doslovno: „zajedno je filozofirao" implicira dijalog, intelektualnu razmjenu i ne formalno učenje, nego filozofsko suučestvovanje. Plutarh time uzdiže Solona ne kao običnog putnika, nego kao učesnika u egipatskoj mudrosti.

λογιωτάτοις τῶν ἱερέων = „najučenijima među svećenicima". Superlativ naglašava autoritativnost izvora. To je bitna implikacija: egipatski svećenici = čuvari znanja i izvor tradicije o Atlantidi dobija epistemološki autoritet.

τὸν Ἀτλαντικὸν λόγον je ključni izraz. λόγος = priča, kazivanje, tradicija, izvještaj, Ἀτλαντικός = „atlantski". Ne kaže se „νήσος" (ostrvo) nego „atlantski narativ". Plutarh ne insistira na geografiji nego na narativnoj tradiciji.
ὡς Πλάτων φησίν = „kako Platon kaže" je izuzetno važna formulacija. Plutarh ne potvrđuje direktno, nego prenosi preko Platona. To je onda sekundarna tradicija.
ἐπεχείρησε… ἐξενεγκεῖν = „pokušao je iznijeti" implicira nedovršen project, neuspjeli pokušaj
διὰ ποιήματος = „putem pjesme" je ključni podatak. Solon nije planirao historiografiju nego ep ili poetski prikaz.
Ovaj tekst je jedan od najvažnijih vanplatonovskih svjedočanstava o Atlantidi. Plutarh potvrđuje: Egipat → Solon → Grci što je identično Platonu. Ali Platon razvija narativ, daje detalje, dok Plutarh reducira na „λόγος", odnosno kratku napomenu. To bi značilo da za Plutarha Atlantida nije centralna tema, nego usputna tradicija. Plutarh je ovdje vrlo oprezan, jer ne kaže da je istinita, ali ne kaže ni da je izmišljena. On samo prenosi intelektualnu predaju. Ovaj tekst sugerira i kako je Atlantida u antičkoj svijesti, jer je dio egipatske mudrosne tradicije prenešene kroz poetski material i zaokružene u filozofski kontakt. To je slojevita slika : egipatski sloj→ svećeničko znanje, Solonov sloj→ pokušaj poetizacije, Platonov sloj→ filozofska konstrukcija. Plutarh implicitno kaže Atlantida nije historiografski izvještaj, nego potencijalni ep koji nikada nije napisan. Ovaj Plutarhov tekst pokazuje prijenos znanja, promjenu žanra (od tradicije → poezije) i nedovršenost projekta.

Plutarh, Usporedni životopisi, Solon, 31, 3

ὁ δὲ Σόλων ἁψάμενος μεγάλης τῆς περὶ τὸν Ἀτλαντικὸν λόγον ἢ μῦθον πραγματείας, ὃν διήκουσε τῶν περὶ Σάϊν λογίων προσήκοντα τοῖς Ἀθηναίοις, ἐξέκαμεν, οὐ δι᾽ ἀσχολίαν, ὡς Πλάτων φησίν, ἀλλὰ μᾶλλον ὑπὸ γήρως, φοβηθεὶς τὸ μέγεθος τῆς γραφῆς. ἐπεὶ σχολῆς γε περιουσίαν αὐτοῦ μηνύουσιν αἱ τοιαῦται φωναί:

γηράσκω δ᾽ αἰεὶ πολλὰ διδασκόμενος:

Solon, Frag. 18 (Bergk)

καί,

ἔργα δὲ Κυπρογενοῦς νῦν μοι φίλα καὶ Διονύσου

καὶ Μουσέων, ἃ τίθησ᾽ ἀνδράσιν εὐφροσύνας.

Solon, Frag. 26 (Bergk)

„A Solon, dotaknuvši se velikog pothvata (rasprave) o atlantidskom kazivanju ili mitu, koji je čuo od učenih ljudi iz Saisa kao prikladan za Atenjane, odustao je (umorio se), ne zbog nedostatka

vremena, kako kaže Platon, nego više zbog starosti, uplašivši se veličine pisanja. A da je imao obilje slobodnog vremena, svjedoče i ovakve njegove riječi:
'Starim, a uvijek mnogo učim.'
i:
'A djela Kiprogenije sada su mi mila i Dionisa
i Muza, koja ljudima daruju radosti.'"

ἁψάμενος μεγάλης … πραγματείας= „dotaknuvši se velike rasprave/pothvata" znači početak ozbiljnog rada, ali ne i njegovo dovršenje.
λόγον ἢ μῦθον = „kazivanje ili mit". To je ključna dvoznačnost: Atlantida je ili λόγος → racionalna priča / izvještaj ili μῦθος → tradicionalna pripovijest. Tako je već u antičkoj svijesti njen status neodređen.
προσήκοντα τοῖς Ἀθηναίοις= „prikladan Atenjanima", što znači politička i ideološka funkcija. Atlantida nije neutralna, nego je relevantna za atenski identitet.
ἐξέκαμεν = „odustao / klonuo" ne znači nužno potpuni prekid, nego nemogućnost dovršetka.
„οὐ δι' ἀσχολίαν … ἀλλὰ μᾶλλον ὑπὸ γήρως" je bitno, jer po Platonu Solon je nije završio zbog političkih obaveza, a po Plutarhu zbog starosti. To su dva različita objašnjenja zašto Solon nije taj pretpostavljeni ep o Atlantidi nije završio.
φοβηθεὶς τὸ μέγεθος τῆς γραφῆς = "uplašen veličine pisanja" je formulacija po kojoj Atlantida nije mali tekst, nego monumentalno djelo.
„γηράσκω δ' αἰεὶ πολλὰ διδασκόμενος" je etička maksima koja naglašava stalno učenje i intelektualnu vitalnost. Stih o Afroditi (Κυπρογενής), Dionisu, Muzama ukazuje na estetsku i poetsku orijentaciju.
Ovaj odlomak donosi izuzetno važnu korekciju platonovske tradicije o Solonu i Atlantidi. Dok Plato sugerira da Solon nije dovršio svoju obradu zbog političke zauzetosti, ovdje se nudi drugačije objašnjenje: razlog nije bio nedostatak vremena, nego starost i strah pred veličinom zadatka. Time se Atlantida implicitno definira kao tema ogromnog obima — ne kao kratka pripovijest, nego kao velika književna i misaona konstrukcija. Upotreba izraza πραγματεία dodatno potvrđuje da se radi o sistematskom djelu, a ne o jednostavnom mitu. Izraz „λόγον ἢ μῦθον" jasno pokazuje ambivalentnost antičkog razumijevanja Atlantide: ona istovremeno pripada sferi racionalnog kazivanja i tradicionalnog mita. Time se potvrđuje da već u starini nije postojala jedinstvena interpretacija njenog statusa. Posebno je značajno što se naglašava da je priča „prikladna Atenjanima". To ukazuje na ideološku funkciju narativa: Atlantida nije samo egzotična priča, nego materijal koji se može uklopiti u atenski identitet i političku samosvijest. Završni citati Solonovih fragmenata služe kao argument protiv tvrdnje da mu je nedostajalo vremena. Oni prikazuju Solona kao čovjeka koji i u starosti ostaje intelektualno i poetski aktivan. Time se dodatno pojačava osnovna teza: odustajanje od Atlantide nije posljedica okolnosti, nego svjesnog suočavanja s

veličinom i zahtjevnošću teme. Atlantida je bila zamišljena kao veliko, gotovo epsko djelo, ali je ostala nedovršena ne zbog vanjskih okolnosti, nego zbog unutrašnje težine i opsega same teme.

Plutarh, Usporedni životopisi, Solon, 32, 1

ὡς δὲ χώρας καλῆς ἔδαφος ὁ Πλάτων ἔρημον, αὐτῷ δέ πως κατὰ συγγένειαν προσῆκον, ἐξεργάσασθαι καὶ διακοσμῆσαι φιλοτιμούμενος τὴν Ἀτλαντικὴν ὑπόθεσιν, πρόθυρα μὲν μεγάλα καὶ περιβόλους καὶ αὐλὰς τῇ ἀρχῇ περιέθηκεν, οἷα λόγος οὐδεὶς ἄλλος ἔσχεν οὐδὲ μῦθος οὐδὲ ποίησις,
„Kao što, pak, tlo lijepe zemlje, koje je Plato ostavio pustim, a njemu samome na neki način pripadajuće po cpoдstvu, želeći ga razraditi i urediti, tako je i atlantsku temu, postavljajući joj velika predvorja i ograde i dvorišta na početku, kakva nijedan drugi govor nije imao, niti mit niti pjesništvo."

χώρας καλῆς ἔδαφος … ἔρημον = „tlo lijepe zemlje … pusto / neobrađeno" je metafora: tema = neobrađeno zemljište i Platon = onaj koji ga obrađuje. To implicira kako prethodna tradicija postoji, ali nije razvijena.
κατὰ συγγένειαν προσῆκον = „njemu pripadajuće po srodnosti" znači kako Platon osjeća unutrašnju povezanost s temom. To nije neutralno historiografsko zanimanje nego je intelektualna / filozofska afinitetnost

ἐξεργάσασθαι καὶ διακοσμῆσαι = „razraditi i urediti / ukrasiti". Smisao je u dva nivoa: ἐξεργάζομαι → sistematska obrada i διακοσμέω → estetsko oblikovanje. Platon ne prenosi samo, nego aktivno konstruira.

τὴν Ἀτλαντικὴν ὑπόθεσιν = tema, predmet, narativna osnova. Ovo je izuzetno važno, jer je Atlantida ovdje „tema", a ne historijski događaj.

πρόθυρα … περιβόλους … αὐλάς = predvorja….ograđeni prostori…dvorišta su arhitektonska metafora. Platon „gradi" narativ kao kompleksnu građevinu.

οἷα λόγος οὐδεὶς ἄλλος ἔσχεν = „kakva nijedan drugi govor nije imao" naglašava jedinstvenost konstrukcije.
οὐδὲ μῦθος οὐδὲ ποίησις znači ni mit, ni pjesništvo. Atlantida nije običan mit, nije obična poezija, nego nešto treće.
Ovaj podatak kao da implicira da je tematike Atlantide kao „obrađeno tlo". Postoji „sirova tradicija" koju Platon kultivira, strukturira, oblikuje, uređuje, proširuje. I to nije samo pasivno prenošenje. Tekst izričito kaže kako Atlantida nije mit (μῦθος) ni poezija (ποίησις), nego filozofski konstrukt zasnovan na tradiciji. Narativ je zamišljen kao građevina sa slojevima i sa strukturiranim ulazima, što implicira kompleksnost i plansku kompoziciju. Ovaj tekst daje možda najprecizniju

antičku procjenu fenomena Atlantide, koji je zasnovan na starijoj predaji, ali temeljno oblikovan od strane Platona kao jedinstvena filozofska konstrukcija

Elijan, o Karakteristikama životinja, 15, 2.

μυθοποιοῦσι δὲ οἱ τὸν Ὠκεανὸν περιοικοῦντες τοὺς πάλαι τῆς Ἀτλαντίδος βασιλέας τοὺς ἐκ τῆς Ποσειδῶνος σποράς φέρειν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τὰς τῶν κριῶν τῶν ἀρρένων ταινίας, γνώρισμα τῆς ἀρχῆς τοῦτο: καὶ τὰς ἐκείνων γαμετὰς τὰς βασιλίδας τοὺς πλοκάμους τῶν ἑτέρων καὶ ἐκείνας φορεῖν τῆς ἀρχῆς ἔλεγχον. ἔστι δὲ ἄρα τοὺς μυκτῆρας τὸ ζῷον τοῦτο καρτερὸν δεινῶς, καὶ πολὺ πνεῦμα ἐσπνεῖ, καὶ ἕλκει ἀέρα ἐφ᾽ ἑαυτὸν πάμπολυν, θηρᾷ δὲ καὶ τὰς φώκας τὸν τρόπον τοῦτον. αἱ μὲν συνεῖσαι πλησίον που κριὸν εἶναι καὶ φέρειν σφίσιν ὄλεθρον, ὡς ὅτι τάχιστα ἐκνήχονται καὶ παρελθοῦσαι ἐς τὴν γῆν καὶ τὰς ὑπάντρους πέτρας ὑπελθοῦσαι καταδύονται, οἱ δὲ αἰσθόμενοι τὴν φυγὴν μεταθέουσι καὶ ἀντίοι στάντες τοῦ ἄντρου κατὰ τὴν τοῦ χρωτὸς ὀσμὴν ἔνδον εἶναί σφισι τὴν ἄγραν συνιᾶσι, καὶ ὡς ἴυγγί τινι βιαιοτάτῃ ἕλκουσι ταῖς ῥισὶ τὸν μεταξὺ ἑαυτῶν καὶ τῆς φώκης ἀέρα. ἢ δὲ ὡς βέλος ἢ δόρατος αἰχμὴν ἐκκλίνει τὴν τοῦ πνεύματος προσβολήν, καὶ τὰ μὲν πρῶτα ὑπαναχωρεῖ, τελευτῶσα δὲ ὑπὸ τῆς βιαιοτάτης ἕλξεως ἐκσπᾶται τοῦ ἄντρου, καὶ ἄκουσα ἀκολουθεῖ, ὥσπερ οὖν ἱμᾶσί τισιν ἢ σχοίνοις κατατεινομένη, καὶ τέτριγε καὶ γίνεται τῷ κριῷ δεῖπνον. τὰς γε μὴν ἐκπεφυκυίας τῶν μυκτήρων τοῦ κριοῦ τρίχας οἱ ταῦτα ἐξετάζειν δεινοὶ λέγουσιν ἐς πολλὰ ἀγαθάς.

„Oni koji nastanjuju područja oko Okeana pripovijedaju (stvaraju mitove) da su nekadašnji kraljevi Atlantide, oni koji potječu iz sjemena Poseidon, nosili na glavi trake od (kože/dlake) muških ovnova kao znak vlasti; a da su i njihove žene, kraljice, nosile pletenice (od iste vrste), kao dokaz vlasti. To je, naime, životinja veoma snažnih nozdrva, i udiše mnogo daha, i povlači na sebe vrlo veliku količinu zraka, te na taj način lovi i tuljane. A oni (tuljani), shvativši da je ovan negdje blizu i da im donosi smrt, što brže plivaju i, izašavši na kopno i uvukavši se pod stijene i u pećine, zaranjaju; a oni (ovnovi), opazivši bijeg, trče za njima i, stajući nasuprot ulaza u pećinu, po mirisu kože zaključuju da im je plijen unutra, te poput neke vrlo snažne vradžbine povlače nozdrvama zrak između sebe i tuljana. A ona (tuljan), kao što bi izbjegao strijelu ili vrh koplja, izbjegava nalet daha, i isprva se povlači, ali na kraju, pod silinom tog snažnog povlačenja, biva izvučena iz pećine i, protiv svoje volje, slijedi, kao da je vučena nekim remenima ili užadima, te biva rastrgnuta i postaje obrok ovnu. A dlake koje izrastaju iz nozdrva toga ovna, oni koji su vješti u takvim istraživanjima kažu da su korisne za mnoge svrhe."

μυθοποιοῦσι =„stvaraju mitove", „pripovijedaju mitološki" označava status kako to nije historijski izvještaj nego etnografski mit.

οἱ τὸν Ὠκεανὸν περιοικοῦντες = „oni koji žive oko Okeana" je tipična antička formula: udaljeni narodi, rubovi svijeta su mjesta gdje nastaju egzotične i fantastične predaje.

τοὺς … βασιλέας τῆς Ἀτλαντίδος = "kraljevi Atlantide". Ovdje Atlantida nije politički opis kao kod Platona nego mitološki prostor.

ἐκ τῆς Ποσειδῶνος σποράς = „iz sjemena Posejdona" potvrđuje božansko porijeklo i kontinuitet s platonovskom tradicijom

τὰς τῶν κριῶν ταινίας = „trake od ovnova" je simbolika: ovan = snaga, plodnost, kraljevska moć, dok je trake = insignije vlasti. Kraljevski znak je ustvari zoomorfni simbol. Opis „ovnova" je očito fantastičan i ne odgovara realnoj zoologiji. Moguće su interpretacije da je neki morski sisar pogrešno opisan (možda orka) ili je riječ o mitološkoj životinji je to neki simbolički konstrukt. Motiv „usisavanja plijena" („ἕλκει ἀέρα" → povlači zrak i „ὡς ἴυγγί" → kao čarolijom) je magijski lov i kontrola elementa zraka.

Ovaj odlomak Elijana predstavlja tipičan primjer kasnoantičke etnografsko-mitološke tradicije, u kojoj se Atlantida više ne pojavljuje kao političko-filozofska konstrukcija, nego kao dio egzotičnog i fantastičnog svijeta na rubovima oikoumene. Za razliku od Platona, gdje je Atlantida strukturirana država s jasnim zakonima i društvenim uređenjem, ovdje se naglasak pomjera na mitološke i simboličke elemente. Kraljevi Atlantide nisu više zakonodavci i vojskovođe, nego polubožanska bića obilježena posebnim insignijama koje imaju zoomorfni karakter. Trake od ovnova funkcioniraju kao znak vlasti, što ukazuje na arhaičnu simboliku u kojoj se politički autoritet izražava kroz vezu s moćnim životinjama. Posebno je značajno što se cijela predaja uvodi glagolom μυθοποιοῦσι, čime se eksplicitno označava njen status kao mita. Time se Atlantida u ovom tekstu svjesno smješta u sferu narativne imaginacije, a ne historijske stvarnosti. Drugi dio odlomka, koji opisuje neobičnu životinju sposobnu da usisavanjem zraka izvuče plijen iz pećine, dodatno naglašava fantastični karakter izvora. Ovakvi opisi su karakteristični za antičku „paradoksografiju", odnosno literaturu koja bilježi čudesa i neobične pojave iz udaljenih krajeva svijeta. U tom kontekstu, Atlantida postaje samo jedna od mnogih egzotičnih lokacija povezanih s čudesnim bićima i neobičnim prirodnim fenomenima. Ovaj tekst stoga svjedoči o daljoj transformaciji tradicije o Atlantidi: od filozofske konstrukcije kod Platona, preko racionalizacije kod geografa poput Strabona, do potpune mitologizacije u kasnijoj literaturi. Atlantida ovdje više nije predmet ozbiljne rasprave o prošlosti, nego element šireg imaginarija koji obuhvata granice poznatog svijeta i sve ono što se smatra neobičnim, udaljenim i čudesnim. Atlantida je potpuno prešla u sferu egzotične mitologije i čudesne prirode, gdje više nije historijski ili filozofski problem, nego dio narativnog svijeta „čudesa na rubu svijeta".

Diogen Laertije, Životi filozofa, Platon, III, 1.

Πλάτων, Ἀρίστωνος καὶ Περικτιόνης -- ἢ Πωτώνης,-- Ἀθηναῖος, ἥτις τὸ γένος ἀνέφερεν εἰς Σόλωνα.

„Plato, (sin) Aristona i Periktione — ili Potone — Atenjanin, koja je porijeklo dovodila do Solon."

Ἀρίστωνος καὶ Περικτιόνης = „sin Aristona i Periktione" je standardna antička biografska formula.

ἢ Πωτώνης = „ili Potone", varijanta imena u tradiciji koja ukazuje na nesigurnost izvora. Tipično za kasnu biografsku literature.

ἥτις τὸ γένος ἀνέφερεν εἰς Σόλωνα = „koja je porijeklo dovodila do Solona" znači genealogija, a ne metafora.

Ovaj kratki biografski podatak od Diogena Laertija ima izuzetnu važnost za razumijevanje konteksta u kojem se javlja Platonova priča o Atlantidi. Navodeći da Platonova majka vodi porijeklo od Solona, tekst uspostavlja direktnu genealogijsku vezu između filozofa i atenskog

zakonodavca koji u platonovskoj tradiciji igra ključnu ulogu kao prenosilac egipatske predaje o Atlantidi. Ova veza nije samo biografska, nego ima i dublju interpretativnu funkciju. Ona implicira da Platon nije tek slučajni pripovjedač te tradicije, nego da ima svojevrsno „nasljedno pravo" na nju. Time se legitimira njegovo bavljenje temom Atlantide, jer ona dolazi kroz porodičnu liniju koja vodi do Solona, prvog grčkog posrednika tog znanja. U kontekstu platonovskih dijaloga, posebno "Timeja" i "Kritije", ova genealogija dobija dodatni značaj. Tamo se već uspostavlja lanac prenosa: egipatski svećenici → Solon → Kritija → Platon. Diogenov podatak sada taj lanac dodatno učvršćuje, jer Platon više nije samo završna karika narativa, nego i biološki potomak njegovog ključnog izvora. Ova činjenica također može objasniti zašto Platon pristupa Atlantidi ne kao običnom mitu, nego kao temi koju razvija s posebnom pažnjom i ambicijom. U svjetlu ove genealogije, Atlantida postaje dio porodične i kulturne baštine, a ne samo filozofski konstrukt. Platonova obrada Atlantide nije samo filozofski interes, nego i genealoški utemeljena tradicija povezana sa Solonom.

Diogen Laertije, Životi filozofa, Platon, III, 51.

καὶ οἱ Νόμοι καὶ ὁ Μίνως καὶ Ἐπινομὶς καὶ ὁ Ἀτλαντικός:

„I Zakoni, i Minos, i Epinomis, i Atlantikos."

Ovo je dio Diogenovog kataloga radova iz Platonovog opusa. Interesantno je da se „Ἀτλαντικός" koristi kao alternativni naslov za "Kritiju". Tako je "Kritija" bio percipiran prvenstveno kao „dijalog o Atlantidi" Naziv Ἀτλαντικός (Atlantik) označava dijalog koji tematizira Atlantidu. To je ključno jer se fokus pomjera sa filozofije na narativ i Atlantida postaje centralni identifikator djela. Ovaj popis otvara i pitanje autentičnosti: "Zakoni" → nesumnjivo autentično Platonovo djelo, "Minos" i "Epinomis" → u savremenoj nauci su često smatrani pseudo-platonovskim ili djelima Akademije. Time se vidi da Diogen Laertije prenosi tradicionalni korpus, bez kritičkog razdvajanja autentičnih i neautentičnih tekstova. Ovaj mali fragment ima veliku vrijednost jer potvrđuje da je Atlantida bila prepoznata kao ključna tema zasebnog djela i pokazuje da se nije nužno čitala samo u vezi sa dijalogom "Timaj", nego i kao samostalna narativna cjelina.

Diogen Laertije, Životi filozofa, Platon, III, 60.

τῆς ὀγδόης ἡγεῖται Κλειτοφῶν ἢ προτρεπτικός, ἠθικός: Πολιτεία ἢ περὶ δικαίου, πολιτικός: Τίμαιος ἢ περὶ φύσεως, φυσικός: Κριτίας ἢ Ἀτλαντικός, ἠθικός.

„Osma tetralogija počinje sa „Klitofonom" ili „Protreptik", etički (rad op. S.M.). „Država" ili „O pravdi", politički. „Timaj" ili „O prirodi", o fizici.„Kritija" ili „Atlantski", etički.

Ovdje imamo klasifikaciju Platonovih djela iz Osme tetralogije : ἠθικός → etički (moral, čovjek), πολιτικός → politički (država, društvo), φυσικός → prirodni / fizikalni (kosmos, priroda). Tu se primjećuje i trodijelna podjela antičke filozofije na etiku, politiku i fiziku (prirodne znanosti). "Kritija"/"Atlantski" je klasificiran kao ἠθικός (etički).

Ovaj katalog dijaloga ima izuzetnu važnost za razumijevanje statusa Atlantide u antičkoj filozofskoj tradiciji. Posebno je značajno što se dijalog "Kritija", koji sadrži najdetaljniji opis Atlantide, eksplicitno označava kao „etički". Ova klasifikacija jasno pokazuje da antički autori nisu smatrali

Atlantidu prvenstveno geografskim ili historijskim problemom, nego dijelom filozofske rasprave o ljudskom ponašanju, državi i moralnom poretku. Time se potvrđuje da je narativ o Atlantidi u Platonovom djelu podređen etičkoj svrsi, a ne empirijskom opisu svijeta. Alternativni naslov „Atlantski" dodatno naglašava centralnost te teme u dijalogu, ali istovremeno pokazuje da se ona razumijeva kao okvir za filozofsku analizu, a ne kao samostalni predmet istraživanja. U kombinaciji s klasifikacijom drugih dijaloga — gdje se "Timej" označava kao „fizikalni", a "Država" kao „politički" — postaje jasno da "Kritija" zauzima mjesto u etičkoj sferi, odnosno u razmatranju ljudskih vrijednosti i sudbine zajednice. Ovaj podatak je posebno važan u kontekstu interpretacije Atlantide: on potvrđuje da je Platonova namjera bila prvenstveno filozofska, a ne historiografska. Atlantida je, prema tome, sredstvo za promišljanje moralnog i političkog poretka, a ne pokušaj opisa izgubljenog kontinenta u geografskom smislu.

Kosma Indikoplestes, „Kršćanska topografija" XII, 340-341

Ὁμοίως Τίμαιος ὁ φιλόσοφος οὕτω καὶ αὐτὸς διαγράφει τὴν γῆν ταύτην κυκλουμένην ὑπὸ τοῦ Ὠκεανοῦ, καὶ τὸν Ὠκεανὸν ὑπὸ τῆς πέραν γῆς. Ἀτλαντίδα γὰρ νῆσόν τινα ὑποτίθεται ὑπὸ τὴν δύσιν ἔξω εἰς τὸν Ὠκεανὸν ἐπὶ τὰς Γαδείρους μεγάλην καὶ ἄβατον, καὶ τὰ κατοικοῦντα ἐν αὐτῇ ἔθνη μισθωσαμένους δή τι βασιλεῖς ἐκ τῆς πέραν γῆς ἐλθόντας καὶ πολεμήσαντας Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀσίαν, καὶ μετέπειτα ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἡττηθέντας· καὶ αὐτὴν δὲ τὴν νῆσον ὑπὸ θεοῦ καταποντωθεῖσαν

λέγει. Τοῦτον δὲ καὶ Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης ἐπαινοῦσι, καὶ Πρόκλος ὑπομνηματίζει· καὶ οὗτος τὰ ὅμοια ἡμῖν λέγει, μεταπλάσας τὸν λόγον, καὶ ἀντὶ τῆς ἀνατολῆς τὴν δύσιν εἰπών. Ἔτι δὲ καὶ αὐτὸς τῶν γ′ γενῶν μνησθεὶς, καὶ τῆς πέραν τοῦ Ὠκεανοῦ γῆς. Καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, εὐδηλοί εἰσι πάντες ἐκ τοῦ Μωϋσέως λαμβάνοντες καὶ ὡς ἴδια ἐκτιθέμενοι.

Similiter Timaeus philosophus eodem modo terram hanc describit, eam dicens ab Oceano circumdari, ac rursum Oceanum ab ulteriore terra ambiri. Nam Atlantidem quandam insulam versus occidentem, ultra Gades supponit esse, magnamque illam et immensam esse: narratque decem illos reges, mercede conductis in illa gente ulteriori militibus, postquam 341 *Europam et Asiam debellaverant, ab Atheniensibus superatos esse: ipsamque insulam a Deo in aquis demersam fuisse refert. Hunc vero Plato Aristotelesque laudaverunt, ac Proclus commentariis illustravit: ipseque nostris similia profert, mutato solum alia in formam sermone, occidentemque orientis loco posito. Insuperque decem illas generationes memorat, necnon terram illam ultra Oceanum positam. In summa, palam est omnes ex Moyse mutuatos esse, et ut sibi propria extulisse.*

„Slično tome i Timej od Lokrija, filozof, također opisuje ovu zemlju kao okruženu Okeanom, a Okean kao okružen onom zemljom s druge strane. Naime, pretpostavlja neku Atlantidu, ostrvo na zapadu, izvan (poznatog svijeta) u Okeanu, prema Gadeirama, veliko i nepristupačno; i (kaže da) narodi koji u njoj žive, unajmivši, navodno, neke kraljeve, došavši iz one druge zemlje, zaratiše protiv Evrope i Azije, a potom bijahu poraženi od Atenjana; i samu pak tu ostrvo kaže da je potopljeno od boga. Ovo, pak, hvale i Platon i Aristotel, a Prokl to komentira; i on govori slično nama, preoblikovavši priču i umjesto istoka navodeći zapad. Nadalje, i sam spominje tri rase (ljudska roda), kao i zemlju s one strane Okeana. I ukratko rečeno, svi oni jasno uzimaju (to) od Mojsija i izlažu kao svoje vlastito."

ὑποτίθεται = „pretpostavlja" implicira nesigurnost i teorijski karakter.

καταποντωθεῖσαν = „potopljena" je direktna paralela sa Platonovim opisom Atlantide.

μεταπλάσας τὸν λόγον = „preoblikovavši priču" je vrlo bitno. Kosma tvrdi kako klasično-civilizacijski autori nisu originalni nego adaptiraju stariji narativ.

Kosma Indikoplestes nastoji uklopiti klasično-civilizacijske predaje u biblijske okvire. Tekst ima tri sloja: (a) kozmološki (zemlja okružena Okeanom koji je opet okružen drugom zemljom), (b) Atlantida (Platonov sloj koji uključuje: zapad - δύσις - blizu Gadeira kod Heraklovih stupova, veliko ostrvo, rat protiv Evrope, Azije, poraz od Atenjana i potonuće), (c) teološka reinterpretacija gdje je najvažniji dio: „svi uzimaju od Mojsija". Tako proizlazi zaključak po kojem su Platon, Aristotel, Proklo informativni derivati Mojsija. Ovaj odlomak iz djela Kosme Indikopleusta predstavlja završnu fazu transformacije tradicije o Atlantidi u kasnoantičkom i ranobizantskom kontekstu. Za razliku od klasičnih autora poput Plato, kod kojih Atlantida ima filozofsku i političku funkciju, ovdje se ona integrira u kršćanski historijsko-teološki okvir. Kosma preuzima osnovne elemente platonovskog narativa — zapadnu lokaciju, veličinu ostrva, rat protiv Evrope i Azije te njegovo potonuće — ali ih reinterpretira kroz prizmu biblijske tradicije. Ključna teza teksta jeste da svi grčki filozofi zapravo crpe svoje znanje iz Mojsija, čime se cjelokupna antička intelektualna tradicija podređuje biblijskom autoritetu. Posebno je značajna tvrdnja da su Platon i drugi autori „preoblikovali priču". Time se Atlantida ne negira, nego se redefinira kao sekundarna verzija starijeg, navodno biblijskog znanja. Ovaj pristup pokazuje kako se u kasnoj antici mitološko-filozofski narativi ne odbacuju, nego se reinterpretiraju i uklapaju u novu ideološku paradigmu. U

tom procesu Atlantida gubi svoj autonomni filozofski status i postaje dio univerzalne historije čovječanstva, koja se, prema Kosmi, može u konačnici svesti na biblijski izvor. Time se završava dug razvojni put ove tradicije: od egipatske predaje, preko grčke filozofije, do kršćanske teologije. Kod Kosme Atlantida više nije ni mit ni filozofija, nego sekundarna, preuzeta tradicija podređena biblijskom narativu.

Kosma Indikoplestes, „Kršćanska topografija" XII, 342

μόνος δὲ Τίμαιος ὁ προγεγραμμένος, οὐκ οἶδα πόθεν λαβών, τάχα δὲ ἐκ τῶν Χαλδαϊκῶν μετέπλασε, τοὺς βασιλεῖς ἐκ τῆς πέραν γῆς ἐλθόντας εἰς τὴν νῆσον τὴν Ἀτλαντίδα, ἣν λέγει καταποντωθεῖσαν, καὶ μισθωσαμένους τὰ οἰκοῦντα ἐν αὐτῇ ἔθνη, καὶ ἐλθόντας ἐν τῇ γῇ ταύτῃ, καὶ πολεμήσαντας Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀσίαν· ὃ σαφέστατόν ἐστι πλάσμα· μὴ δυνάμενος γὰρ δεῖξαι τὴν νῆσον καταποντωθεῖσαν, αὐτὴν εἶπεν ὑπὸ Θεοῦ.

ac unus Timaeus, jam supra memoratus (unde vero id acceperit ignoro, fortasse ex Chaldaicis monumentis), decem illos reges commentus est, qui ex ulteriori illa terra in insulam Atlantidem, quam in mari demersam narrat, conductis inde militibus, in hanc terram trajicientes, Europam et Asiam debellarunt: quod sane commentum est manifestissimum: nam cum non posset illam insulam indicare, ipsam a Deo demersam fuisse dixit.

„Samo pak Timaj, o kojem je ranije bilo riječi, ne znam odakle to uzevši — možda iz haldejskih izvora preradio — govori o kraljevima koji su iz zemlje s one strane došli na otok Atlantidu, za koji kaže da je potopljen, te da su unajmili narode koji su na njemu živjeli, pa zatim došli u ovu zemlju i ratovali protiv Europe i Azije. To je, međutim, sasvim očito izmišljotina: jer, ne mogavši pokazati potopljeni otok, rekao je da je uništen od Boga."

Ovaj odlomak predstavlja jedan od najvažnijih ranokršćanskih kritičkih stavova prema Atlantidi. Riječ je o polemičkom kontekstu u kojem Kosma napada grčku filozofsku tradiciju, implicitno kritikuje Platona i njegov i njegov dijalog "Timej". Ključni stav je da su grčki autori „mudri", ali ne poznaju istinsku (kršćansku) istinu/spasenje. Kosma iznosi vrlo zanimljivu hipotezu po kojoj Platon (ili „Timej") možda preuzeo priču iz haldejskih (mesopotamskih) tradicija. To je izuzetno važna teza jer podsjeća na moderne hipoteze o vezama sa staroistočnim mitovima, ali kod Kosme ima polemičku funkciju (umanjenje originalnosti Platona). Kosma sažima „platonovsku verziju": kraljevi dolaze „s one strane zemlje", dolaze na Atlantidu, unajmljuju lokalne narode i zatim napadaju Europu i Aziju. Najvažnija rečenica je ὃ σαφέστατόν ἐστι πλάσμα = „to je sasvim očito izmišljotina". Kosma daje i argument, koji se temelji na tome kako Platon nije mogao dokazati postojanje otoka pa je rekao da ga je „Bog potopio". To je racionalistički argument (!), ali u službi teološke kritike. Ovdje imamo sudar dva svijeta, platonovskog koji koristi mit kao filozofski alat i Atlantidu kao moralno-politička alegoriju i ranokršćanskog koji po ovom pitanju zahtijeva empirijsku dokazivost i odbacuje mit kao laž ako nema dokaza. Paradoksalno, iako i sam religijski dogmata Kosma je ovdje bliži modernoj kritici nego antičkom shvatanju mita. Ovaj tekst je izuzetno važan jer pokazuje kako je Atlantida tumačena u kasnoj antici, i da je već tada postojala skeptična tradicija, te da se mit nije shvatao jednoznačno kao historija. Kosma ovdje gradi trostruku kritiku: filozofsku – Platon ne govori istinu, historiografsku – nema dokaza za Atlantidu i teološku – istina dolazi iz Biblije, ne iz grčkih mitova. Atlantida je za njega svjesna konstrukcija, ne tradicija.

Prilozi

Pošto o fenomenu "Atlantide" postoji pravi okean literature, od čisto, ozbiljne znanstvene, preko puke fikcije pa i do teorija na granicama ludila, potpuno je besmisleno obrađivati sve to. Zato smo se odlučili da u našu studiju predstavimo dva davna pregledna uratka o fenomenu Atlantide, koja su iako odlična, ipak bila "potopljena" nad svom tom masom kasnije literature.

Smith, William[27], 1854, *Dictionary of Greek and Roman Geography*, *Volume I,* London : Walton and Maberly, Upper Gower Street and Ivy Lane, Paternoster Row: John Murray, Albemarle Street, 314 – 316 :

ATLANTIS (ἡ Ἀτλαντὶς νῆσος: Eth. Ἀτλαντῖνοι, *Procl. ad Plat. Tim.; Schol. in Plat. Rep.* p. 327), the *Island of Atlas*, is first mentioned by Plato, in the *Timaeus* (p. 24), and the *Critias* (pp. 108, 113). He introduces the story as a part of a conversation respecting the ancient history of the world, held by Solon with an old priest of Saïs in Egypt. As an example of the ignorance of the Greeks concerning the events of remote ages, and in particular of the Athenians respecting the exploits of their own forefathers, the priest informs Solon that the Egyptian records preserved the memory of the fact, that 9000 years earlier the Athenians had repelled an invading force, which had threatened the subjugation of all Europe and Asia too. This invasion came from the Atlantic Sea, which was at that time navigable. In front of the strait called the Pillars of Hercules (and evidently, according to Plato's idea, not far from it), lay an island (which he presently calls Atlantis), greater than Libya and Asia taken together, from which island voyagers could pass to other islands, and from them to the opposite continent, which surrounds that sea, truly so called (i. e. the Atlantic).

---

[27] William Smith (20. V. 1813. – 7. X.1893. god.) je bio britanski leksikograf koji je najzaslužniji za objavljivanje niza epohalanih leksikografskih rječnika koji su se bavili baštinom klasične grčko – rimske civilizacije:

1. Prvo je 1842. god. objavljen „A Dictionary of Greek and Roman Antiquities". Drugo veće i poboljšano izdanje je iz 1848, a i kasnije izlazio u editiranim izdanjima sve do 1890. Veći dio ovoga rječnika za grčke i rimske starine je sam William Smith napisao.
2. Zzatim je 1849. slijedio „Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology" u tri volumena. Ustvari ovo djelo je originalno objavljeno 1844. pod nešto drugačijim naslovom. Uz urednika W.Smitha u stvaranju ovoga rječnika grčke i rimske biografije i mitologije je učestvovalo još 35 autora (učenjaka klasične civilizacije) članaka, natuknica i definicija.
3. I na kraju „Dictionary of Greek and Roman Geography". Prvi tom rječnika za grčku i rimsku geografiju je izašao 1854, a drugi tom 1857. god. Uz urednika W.Smitha u stvaranju ovoga rječnika grčke i rimske geografije je učestvovalo još 17 autora (učenjaka klasične civilizacije) članaka, natuknica i definicija.

Iako su na ovim leksikografskim rječnicima radili i mnogi drugi učenjaci, u bibliografiji, natuknicama u glavnom tekstu i fusnotama djela „ORIGINES. U potrazi za Enejom i Romulom" oni se navode kao Smith, W. godina izdanja, tom, broj stranice. Stvarni autor citiranog članka ili natuknice se uvijek nalazi u inicijalima na njihovom kraju (u konkretno korištenim rječnicima). U slučaju da iza članka/natuknice nema inicijala autora, onda je clanak/natuknica napisan od Editora/urednika = Smith, 1867:I, vi : „The Articles which have no initials attached to them are written by the Editor".

William Smith je zaslužan i za objavljivanje nekoliko školskih rječnika, zatim seriju „Principia" za učenje starogrčkog i latinskog jezika, „Student's Manuals of History and Literature", „Latin–English Dictionary based upon the works of Forcellini and Freund" (završeno 1855. god.), „Dictionary of the Bible" (1860–1865), „Dictionary of Christian Antiquities" (1875–1880), „Dictionary of Christian Biography" (1877–1887), „The Atlas" (1875).

For the waters within the strait (i. e. the Mediterranean), may be regarded as but a harbour, having a narrow entrance; but that is really a sea, and the land which surrounds it may with perfect accuracy be called a continent (*Tim.* p. 24e--25, a.). The above passage is quoted fully to show the notion which it exhibits, when rightly understood, that beyond and on the opposite side of the Atlantic there was a vast continent, between which and the W. shores of Europe and Libya were a number of islands, the greatest of which, and the nearest to our world, was that called Atlantis. In this island of Atlantis, he adds, there arose a great and powerful dynasty of kings, who became masters of the whole island, and of many of the other islands and of parts of the continent. And moreover, on this side the Atlantic, within the Straits, they ruled over Libya up to Egypt, and Europe up to Tyrrhenia. They next assembled their whole force for the conquest of the rest of the countries on the Mediterranean; but the Athenians, though deserted by their allies, repelled the invaders, and restored the liberty of all the peoples within the Pillars of Hercules. But afterwards came great earthquakes and floods, by which the victors in the contest were swallowed up beneath the earth, and the island of Atlantis was engulphed in the sea, which has ever since been unnavigable by reason of the shoals of mud created by the sunken island. (*Tim.* p. 25a--d.).

The story is expanded in the Critias (p. 108e, foil.), where, however, the latter part of it is unfortunately lost. Here Plato goes back to the original partition of the earth among the gods, and (what is of some importance as to the interpretation of the legend), he particularly marks the fact that, of the two parties in this great primeval conflict, the Athenians were the people of Athena and Hephaestus, but the Atlantines the people of Poseidon. The royal race was the offspring of Poseidon and of Cleito, a mortal woman, the daughter of Evenor, one of the original earthborn inhabitants of the island, of whose residence in the centre of the island Plato gives a particular description. (*Crit.* p. 113c--e.) Cleito bore to Poseidon five pairs of twins, who became the heads of ten royal houses, each ruling a tenth portion of the island, according to a partition made by Poseidon himself, but all subject to the supreme dynasty of Atlas, the eldest of the ten, on whom Poseidon conferred the place in the centre of the island, which had been before the residence of Evenor, and which he fortified and erected into the capital. We have then a minute description of the strength and magnificence of this capital; of the beauty and fertility of the island, with its lofty mountains, its abundant rivers, its exuberant vegetation, its temperate climate, its irrigation by natural moisture in the winter, and by a system of aqueducts in the summer, its mineral wealth, its abundance in all species of useful animals; and the magnificent works of art with which it was adorned, especially at the royal residences. We have also a full account of the people; their military order; their just and simple government, and the oaths by which they bound themselves to obey it; their laws, which enjoined abstinence from all attacks on one another, and submission to the supreme dynasty of the family of Atlas, with many other particulars. For many generations, then, as long as the divine nature of their founder retained its force among them, they continued in a state of unbounded prosperity, based on wisdom, virtue, temperance, and mutual regard; and, during this period, their power grew to the height previously related. But at length, the divine element in their nature was over powered by continual admixture with the human, so that the human character prevailed in them over the divine; and thus becoming unfit to bear the prosperity they had reached, they sank into depravity: no longer understanding the true kind of life which gives happiness, they believed their glory and happiness to consist in cupidity and violence. Upon this, Jove, resolving to punish them, that they might be restored to order and moderation,

summoned a council of the gods, and addressed them in words which are lost with the rest of this dialogue of Plato.

The truth or falsehood, the origin and meaning, of this legend, have exercised the critical and speculative faculties of ancient and modern writers. That it was *entirely* an invention of Plato's, is hardly credible ; for, even if his derivation of the legend from Egypt through Solon, and his own assertion that the story is "strange but altogether true" (*Tim*. p. 20d.) be set down to his dramatic spirit, we have still the following indications of its antiquity. First, if we are to believe a Scholiast on Plato (*Repub*. p. 327), the victory of the Athenians over the Atlantines was represented on one of the *pepli* which were dedicated at the Panathenaea. Diodorus also refers to this war (3.53). Then, the legend is found in other forms, which do not seem to be entirely copied from Plato.

Thus Aelian relates at length a very similar story, on the authority of Theopompus, who gave it as derived from a Phrygian source, in the form of a relation by the satyr Silenus to the Phrygian Midas; and Strabo just mentions, on the authority of Theopompus and Apollodorus, the same legend, in which the island was called Meropis and the people Meropes (Μεροπίς, Μέροπες, the word used by Homer and Hesiod in the sense of *endowed with the faculty of articulate speech:* Aelian, Ael. VH 3.18, comp. the *Notes* of Perizonius; Strab. vii. p.299: comp. Tertull. de Pallio, 2.)

Diodorus, also, after relating the legend of the island in a form very similar to Plato's story, adds that it was discovered by some Phoenician navigators who, while sailing along the W. coast of Africa, were driven by violent winds across the Ocean. They brought back such an account of the beauty and resources of the island, that the Tyrrhenians, having obtained the mastery of the sea, planned an expedition to colonize the new land, but were hindered by the opposition of the Carthaginians. (Diod. 5.19, 20.) Diodorus does not mention the name of the island; and he differs from Plato by referring to it as still existing. Pausanias relates that a Carian Euphernus had told him of a voyage during which he had been carried by the force of the winds into the outer sea, "into which men no longer sail; where he came to desert islands, inhabited by wild men with tails, whom the sailors, having previously visited the islands, called Satyrs, and the islands Σατυρίδες" (1.23.5, 6); whom some take for monkeys ; unless the whole narrative be an imposture on the grave traveller. Another account is quoted by Proclus (*ad Plat. Tim*. p. 55) from the *Aethiopica* of Marcellus, that there were seven islands in the Outer Sea, which were sacred to Persephone, and three more, sacred to Pluto, Ammon, and Poseidon; and that the inhabitants of this last preserved from their ancestors the memory of the exceedingly large island of Atlantis, which for many ages had ruled over all the islands in the Atlantic Sea, and which had been itself sacred to Poseidon. Other passages might be quoted, but the above are the most important.

The chief variations of opinion, in ancient and modern times, respecting these traditions, are the following. As to their *origin*, some have ascribed them to the hypotheses, or purely fictitious inventions of the early poets and philosophers; while others have accepted them as containing at least an element of fact, and affording, as the ancients thought, evidence of the existence of unknown lands in the Western Ocean, and, as some modern writers suppose, indications that *America* was not altogether unknown to the peoples of antiquity. As to the *significance* of the legend, in the form which it received from the imagination of the poets and philosophers, some have supposed that it is only a form of the old tradition of the "golden age;" others, that it was a symbolical representation of the contest between the primeval powers of nature and the spirit of art and science, which plays so important a part in the old mythology; and others that it was merely

intended by Plato as a form of exhibiting his ideal polity: the second of these views is ably supported by Proclus in his commentary on the *Timaeus*; and has a great deal to be said in its favour. As to the former question, how far the legend may contain an element of fact, it seems impossible to arrive at any certain conclusion. Those who regard it as pure fiction, but of an early origin, view it as arising out of the very ancient notion, found in Homer and Hesiod, that the abodes of departed heroes were in the extreme west, beyond the river Oceanus, a locality naturally assigned as beyond the boundaries of the inhabited earth. That the fabulous prosperity and happiness of the Atlantines was in some degree connected with those poetical representations, is very probable; just as, when islands were actually discovered off the coast of Africa, they were called the *Islands of the Blest.* [FORTUNATAE INSULAE.] But still, important parts of the legend are thus left unaccounted for; its mythological character, its derivation from the Egyptian priests, or other Oriental sources; and, what is in Plato its most important part, the supposed conflict of the Atlantines with the people of the old world. A strong argument is derived also from the extreme improbability of any voyagers, at that early period, having found their way in safety across the Atlantic, and the double draft upon credulity involved in the supposition of their safe return; the return, however, being generally less difficult than the outward voyage. But this argument, though strong, is not decisive against the *possibility* of such a voyage. The opinions of the ancients may be gathered up in a few words. Proclus (*ad Tim.* p. 24) tells us that Crantor, the first commentator on Plato, took the account for a history, but acknowledged that he incurred thereby the ridicule of his contemporaries. Strabo *(ii. p.102)* barely mentions the legend, quoting the opinion of Poseidonius, that it was possibly true; and Pliny refers to it with equal brevity (6.31. s. 36). But of far more importance than these direct references, is the general opinion, which seems to have prevailed more or less from the time when the globular figure of the earth was established, that the known world occupied but a small portion of its surface, and that there might be on it other islands, besides our triple continent. Some statements to this effect are quoted in the preceding article [ATLANTICUM MARE]. Mela expressly affirms the existence of such another island, but he places it in the southern temperate zone (1.9.2). Whether such opinions were founded on the vague records of some actual discovery, or on old mythical or poetical representations, or on the basis of scientific hypothesis, can no longer be determined; but, from whatever source, the anticipation of the discovery of America is found (not to mention other and less striking instances) in a well-known passage of Seneca's *Medea*, which is said to have made a deep impression on the mind of Columbus (Act 2.5.375, et seq.):--

Venient annis saecula series,
Quibus Oceanus vincula rerum
Laxet, et ingens pateat tellus,
Tethysque novos detegat orbes;
Nec sit terris ultima Thule.

In modern times the discussion has been carried on with great ingenuity, but with no certain result. All that has been said, or perhaps that can be said upon it, is summed up in the Appendix of Cellarius to his great work on ancient geography, *De Novo Orbe, an cognitus fuerit veteribus* (vol. ii. p. 251--254), and in Alexander von Humboldt's *Kritische Untersuchungen über die historische Entwickelung der geographischen Kenntnisse der neuen Welt*, Berlin, 1826. One point seems to deserve more consideration than it has received from the disputants on either side; namely, whether the stories

of ancient voyagers, which seem to refer to lands across the Atlantic, may not, after all, be explained equally well by supposing that the distant regions reached by these adventurers were only parts of the W. shores of Europe or Africa, the connection of which with our continent was not apparent to the mariners who reached them after long beating about in the Atlantic. By the earliest navigators everything beyond the Straits would be regarded as remote and strange. The story of Euphemus, for example, might be almost matched by some modern adventures with negroes or apes on the less known parts of the W. coast of Africa. It is worthy of particular notice, that Plato describes Atlantis as evidently not far from the Straits, and allots the part of it nearest our continent to Gadeirus, the twin brother of Atlas, the hero eponymus of the city of Gades or Gadeira (*Cadiz*) If this explanation be at all admissible (merely as the ultimate core of fact round which the legend grew up), it is quite conceivable that, when improved knowledge had assigned the true position to the coasts thus vaguely indicated, their disappearance from their former supposed position would lead to the belief that they had been swallowed up by the ocean. On this hypothesis, too, the war of the Atlantines and the Greeks might possibly refer to some very ancient conflict with the peoples of western Europe.

[P.S]

Paulys - Wissowa Real-Enzyclopädie der classischen altertumswissenschaft, Stuttgart, 1896, II. 2, *col.* 2116-2118.[28]

2) Der Mythus von der Insel A. (vgl. C. F. A. v. Hoff Gesch. der natürl. Veränderungen der Erdoberfläche, Gotha 1822 I 165–177. G. Schwanitz Quaestionum Platonicarum specimen II de Atlantide ins., Eisenach 1859 Programm. H. Martin Études sur le Timée de Platon, Paris 1841 I

[28] Paulys - Wissowa Real-Enzyclopädie der classischen altertumswissenschaft ili Realencyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft ili Pauly-Wissowa takođe i Pauly-Wissowa-Kroll (pored PWRE, skraćenice i P.-W. ili RE) je obimna i sveobuhvatna njemačka enciklopedija antičkog svijeta i helensko – rimske klasične civilizacije koja je izlazila od 1893. do 1978 — Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft (BHS: „Paulijeva Realna enciklopedija klasične nauke o starini"). PWRE je bila zamišljena kao potpuna dopuna i prerada ranijeg djela pod nazivom Real-Encyclopädie der classischen Alterthumswissenschaft in alphabetischer Ordnung (BHS:"Realna enciklopedija klasnične nauke o starini uređena po alfabetskom redosledu"). (Realna enciklopedija klasične nauke o starini) čiji je autor bio August Fridrih Pauli (kojem se pridružilo još 17 autora) i koja je pokrenuta 1837. god., a nastavljena i nakon smrti Paulija (1845. god.) sve do 1852. god. Na osnovi ovoga originalnog enciklopedijsko – leksikografskog djela započeo je Georg Visova sa izdavanjem svoje edicije, a nakon njega su taj posao nastavili Vilhelm Krol, Karl Mitelhaus, Konrat Cigler i Hans Gartner.

PWRE ima 66 tomova, 15 sveski dopuna i dva registra koji su objavljeni 1980. god., dok je 1997. god. izašao konačni registar u dva dijela po alfabetskom redu i sistemtiziran. Svaki članak u PWRE pisali su priznati stručnjaci za odgovarajuću oblast. Neke članke s obzirom na dužinu mogu se smatrati kao manje monografije. Neki članci su bili izdati samostalno.

Pored toga, od 1964. do 1975. je izlazila skraćeno, modernizovano i svima dostupno izdanje — Der Kleine Pauly Lexikon der Antike. Auf Grundlage von Pauly's Realenzyklopädie der classischen Altertumswissenschaft unter Mitwirkung zahlreicher Fachgelehrter herausgegeben von Konrat Ziegler, Walther Sontheimer und Hans Gärtner. (tzv, „Mali Pauly"). Od 1996. izašlo je 12 tomova Der Neue Pauly Enzyklopädie der Antike (tzv. „Novi Pauly"), koji su prošireni sa tri toma historije recepcije i historije nauke, kao i jednom serijom dodataka. Osim antike Novi Pauly u svojim sadržajima bavi se i temama iz osnovne grčko-rimske civilizacije u staroorijentalnim kulturama kao i egipatskoj kulturi kao i kulturama okolnih naroda i vizantistikom. U saglasnosti sa savremenim trendovima Novi Pauly više prati transformacije starovekovnog sveta u kasnoj antici i proširuje svoje posmatranje sve do godine 600. pa i dalje. Specifikum za projekat Novog Paulija je izdanje posebnih svezaka koje se odnose na historiju izučavanje antike i klasičnih civilizacija. Najpre je bilo u vidu izdavanje 12 tomova Leksikona antike, 3 toma ka Recepciji antike i jedan registar. Umesto 16 tomova na kraju je izašlo 19. Svezak dopuna je izašao 2002. god., a dalji (6 zasada) su u pripremi. Od 2002. u izdavaštvu Bril izlazi i engleska verzija Novog Paulija.

257ff. mit Literaturangaben bis 1840). In der Einleitung des Timaios 21 A ff. gibt Platon den Zusammenhang der Republik mit diesem Werke auseinandersetzend (s. Plat. opera ed. Stallbaum vol. VII 31ff.) einen kurzen Überblick über die A.-Mythe. Ein ägyptischer Priester erzählt dem Solon von 8000 Jahre alten Aufzeichnungen der infolge der Lage ihres Landes von Erdrevolutionen verschonten Ägypter, aus welchen man ersehen könne, dass noch vor dieser Zeit mächtige Beherrscher einer ehemals im atlantischen Ocean liegenden Insel ihre Herrschaft bereits über den Westen von Europa und Libyen ausgedehnt hatten, von weiterem Vordringen aber durch den siegreichen Widerstand der damals in glücklichem Zustande lebenden Vorfahren der Athener abgehalten wurden. Ein Erdbeben verschlang dann plötzlich die Insel, die grösser war als Libyen und Asien zusammen, und daher stammte die zu Platons Zeit angenommene Seichtigkeit des westlichen Meeres (Tim. 25 C; Crit. 108 E). Im Kritias, dessen Echtheit Nik. Bach (Solon. Athen. carm. quae supersunt, Bonn. 1825, 45), dann Stallbaum (a. a. O. 376, vgl. Schwanitz 6. Fischer De myth. Plat., Königsberg 1865, 63. Zeller Phil. d. Gr. II³ 1, 415) gegen Socher (Die plat. Schriften, München 1820, 370f.) u. a. verteidigt haben, begann die ausführlichere Darstellung des Mythus. Die Insel, ihre von Poseidon und einer Autochthonentochter abstammenden Beherrscher, die Centralisation ihres Staatenverbandes, der führende Staat, seine durch Natur und künstliche Befestigungs- und Verkehrsanlagen hervorragende Residenz, Metallreichthum, Ertragsfähigkeit und Verkehr sind in glänzenden, von verschiedenen Seiten her entlehnten Zügen geschildert, das Buch bricht aber mit dem Hinweis auf eintretende sittliche Verderbnis und auf einen drohenden Eingriff des Zeus plötzlich ab und ist, wie Christ (Plat. Stud., Abh. Akad. München 1886, 464 Anm., vgl. Stallbaum 377. A. v. Humboldt Krit. Unters. etc. übersetzt von Ideler, Berlin 1852, I 156. Zeller a. a. O. 383, 2. 467) nachweist, unvollendet geblieben. Die Übersicht im Timaios lässt schliessen, dass der grössere Teil noch ausstand. Platon benutzt (Tim. 21 C, vgl. Plut. Sol. 31f.) als Brücke eine Familientradition, nach der Solon selbst an der Ausarbeitung eines Gedichtes A. Verhindert worden sein sollte. Die Richtigkeit dieses Sachverhalts, das Bestehen einer Atlantensage in Athen, ist verteidigt von N. Bach a. a. O. 36ff. 53f. und mit Beistimmung Boeckhs von Humboldt I 160f. (vgl. Boeckh Graec. trag. princ. 193f. Preller Gr. Mythol. I 463), besonders mit Rücksicht auf die Angabe der Platonscholien (zu Tim. I 3, 1 s. I. Bekkeri in Plat. a se ed. comment. crit. II 395; vgl. Procl. in Plat. Tim. 26 F) über den Bilderschmuck des am Feste der kleinen Panathenaeen gezeigten Athenep[e]plos, angegriffen dagegen besonders von Schwanitz (p. 8, vgl. Prinz De Sol. Plut. font., Bonn 1867, 17. Bergk Gr. Litt. II 270). Isokrates preist auch die mythischen Heldenthaten der Athener (IV 73ff. VI 46), nennt aber die Atlanten nicht.

Schon im Altertum finden wir verschiedene Auffassungen der Erzählung. Aristoteles betrachtete sie als Erdichtung, wie die Verwerfung von Strab. II 102 und XIII 598 zeigt, Krantor als reine Wahrheit (Procl. in Tim. 24 A; vgl. Schwanitz 6), Poseidonios, wie es scheint, als Verwertung wahrer Thatsachen der Geschichte und Geophysik (Strab. II 102, vgl. Humboldt I 156 Anm. Berger Gesch. d. wiss. Erdk. d. Gr. IV 80), Neuplatoniker fassten sie allegorisch auf (Procl. in Tim. 24 B ff., vgl. Schwanitz a. a. O.). In neuer Zeit wurde sie für wahr angenommen von Zeitgenossen des Columbus und von spanischen und deutschen Schriftstellern des 16. und 17. Jhdts. (s. Ortelius Thes. Geogr. s. *Atlantis* und Theatr. orb. terr. Fol. 2. Cellarius Geogr. ant. IV additam. de novo orbe 251f. v. Hoff 271f. v. Humboldt I 110, 158ff. 424. Stallbaum 374. Schwanitz 7) und auf Inseln des atlantischen Meeres (vgl. Gosselin Rech. sur la géogr. syst. et pos. des anciens I 142ff.), vielfach auf Amerika gedeutet (vgl. Stallbaum 99), wie noch von Schlözer (Versuch einer Gesch. des Handels und der Seefahrt in den ältesten Zeiten, übers. Rostock 1760, 311), Deuber (Gesch. der Schifffahrt auf dem atlant. Ocean, Bamberg 1814, Iff. 126. 136f.), J. Kruger (Prutz Deutsches Mus. 1855, 601ff.). Andere Gelehrte gebrauchten und missbrauchten sie mit anderen historischen und mythologischen Angaben als Reste alter Kunde von einem vorgeschichtlichen Urvolke hoher

Bildung und Macht, das sich über unsere drei Erdtheile verbreitet und seine Ursitze im hohen Norden gehabt habe, wie Olaf Rudbeck (Atlantica sive Manheim. Lat. und schwedisch, Upsala 1682, I cap. VII 144ff.), Bailly (Lettres sur l'Atlantide de Platon etc. adressées à M. de Voltaire, Lond. und Paris 1779, bes. p. 19ff. L. L. XI und XII), noch in neuerer Zeit Herm. Müller (Das nord. Griechentum, Mainz 1844, 469f.; vgl. noch H. Schulz Die Erz. Platos vom Untergange der A. als ein echtes Fragment antediluvianischer Urgeschichte nachgewiesen, Hamm 1842. A. F. R. Knötel Atlantis und das Volk der Atlanten, Leipzig 1893). Griechische Auffassung biblischer Angaben vermuteten v. Baer (Atlantis, hist. krit. Versuch über die Atlantiker etc. aus dem Franz., Frankf. 1777, s. Schwanitz 7) und v. Noroff (Die A. nach gr. und arab. Quellen, Petersburg 1854, 52), der zugleich, wie schon Humboldt (I 158 und Kosmos II 153) an alte Vorstellungen von einem ehemaligen Festlande im Mittelmeer erinnert, den

Ort der versunkenen Insel im Osten dieses Meeres sucht (vgl. Wappäus Gött. gel. Anz. 1854, 2021). Neben Gelehrten, die mehr oder weniger freie Erdichtung Platons annahmen, wie Hissmann (Neue Welt- und Menschengesch. aus dem Franz., Münster 1781, I 173ff.), Tiedemann (Plat. dialog. argum. exp. et ill. 389), v. Hoff (177, vgl. 170), Lelewel (Die Entdeck. der Karth. u. Gr. auf dem atl. Ocean, übers. v. Ritter, Berlin 1831, 23. 26. 126), H. Martin (I 298ff. II 332), Vivien de St. Martin (Hist. de la géogr. 97), Zeller (a. a. O. 358, 2. 668, 1), Erwin Rohde (Der gr. Roman 198f.), Susemihl (Genet. Entwicklung der plat. Phil., bes. II 472f.), haben andere mit Humboldt (I 110. 156ff. 423f., vgl. Forbiger Handb. d. alt. Geogr. II 33) den vielleicht schon von Poseidonios (s. o.) eingeschlagenen Mittelweg wieder gesucht und teils auf die mögliche Benützung historischer (Christ a. a. O. 507ff., vgl. dess. Abhandl. Akad. München 1865 I 140) oder mythologischer Thatsachen (J. Zemmrich Toteninseln und verwandte geogr. Mythen, Leiden 1891, 26f.), teils geologischer Erinnerungen und Erkenntnisse hingewiesen (z. B. Bory de St. Vincent Essai sur les îles fortunées etc., Paris an XI 4. Franz Unger Die verschwundene Insel A., Wien 1860; vgl. Grenzboten 1861 II 62ff. C. Dölter Über die Capverden nach dem Rio Grande u. s. w., Leipzig 1884, 44; vgl. noch, was im Ausland 1884 nr. 1 u. 9, auch 1874 nr. 18 und im Globus 1884 nr. 11 berichtet ist). Nach den Anleitungen E. Forsters (Die plat. Myth., Rastatt 1873, 19. 21f. 25f., vgl. Schwanitz Die Mythen des Plato, Leipz. 1852, 19. 37), Deuschles u. a. (s. Zeller a. a. O. 483. 486f.; vgl. die Aufzählung der Ansichten bei Volquardsen Über die Mythen bei Plato, Schleswig 1871) und nach den Bemerkungen E. Rohdes kommt man zu der Annahme, dass Platon nach dem Vorbilde der Volksmythen seinen Mythus entworfen habe im Gedanken an die Unterstützung und Belebung des Vorstellungsvermögens (Tim. 19 B f.) und als Ergebnis und Schlussstein des Gedankeninhaltes, der sich aus einer Reihe der wahrscheinlichsten historischen und naturwissenschaftlichen Erkenntnisse, wie aus ägyptischen Berichten (s. Christ), aus der Lehre vom Wechsel der Erdoberfläche und dem Versinken und Aufkommen alter und neuer Kultur (s. Berger a. a. O. II 122f. 125) angesammelt hatte. Vereinigen lässt sich damit die Ansicht, Platon habe ein Beispiel echt staatsmännischer Lehrdichtung als Gegenstück gegen die von ihm im 3. Buche der Republik abgelehnte Dichtung vorlegen wollen. S. F. Sander Über die platonische Insel Atlantis, Progr. Bunzlau 1893, 15f. 40.

[Berger.]

Po Marjanci Pakiž (Platon, Timaj, 1981, 145 – 146, beleška 33) : „Osim što je uz pomoć trostruke distance, tog neprevaziđenog sredstva „da svoje maštarije predstavi kao konkretnu realnost", dao misliti (i kopati) generacijama sledbenika, naučnika, kvazi-naučnka i ostalih radoznalaca, Platon je ovim „stilističko romantičarskim pesničkim uzletom koji svojom tajnom

zrači na celo delo“ (kako to Rivo otprilike iznosi) i koji bi ujedno mogao biti i „poetska transpozicija rata Atine i persijske sile“ ispevao himnu Atini i njenoj legendarnoj prošlosti, ne sasvim lišenu patetike, gordosti i moralisanja. Ujedno, on je „istorijskim primerom“ hteo pokazati da Sokratove zamisli o idealnoj državi nisu neostvarljive. Već je Krantor, međutim, prvi posumnjao u istorijsku verodostojnost ove priče i nazvao je filhv iÔstoriva, ljupkom literarnom izmišljotinom. Kasniji platoničari bili su skloniji alegorijskim interpertacijama, prepoznavajući u sukobu Atine i atlantide simbolički prikazano kretanje planeta u odnosu na statičan položaj zvezda nekretnica (Amelije, Plotinov izdavač), ili pak sukob viših i nižih demona (Origen) itd., što mnogima ipak nije smetalo da veruju u stvarno postojanje ove civilizacije čije je elemente opisa Platon u velikoj meri crpeo iz grčke, a delom svakako i egipatske mitske tradicije. Moderni istraživači su pre svega težili da Atlantidu negde smjeste (od krajnjeg zapada Atlantskog okeana preko Mediterana sve do Indijskog okeana, ali usled velikog vremenskog razmaka između većih geoloških promena i prvih zapisa). Herodot ni bilo koji drugi pisac pre Platona nigde ne pominju takvu civilizaciju) pitanja vezana za atlantidu ostaju do daljeg otvorena.“

Po Branku Pavloviću (Platon, Kritija, 1983,140) : „Nasuprot tome, bitno je da se u citiranom tekstu baš Solon (atenski pesnik i zakonodavac, Platonovo daleki predak po majci) raspituje o „starim vremenima“ o kojima Heleni nemaju pravog znanja, da se uz to želi saopštiti neobična tvrdnja o srodnosti atenskog (jonskog) i jednog egipatskog plemena i to baš onog koje se predstavlja kao čuvar „svetog predanja“, te da se to predanje čuva i otkriva u Platonovoj porodičnoj lozi. Ovde je reč o prolepsi (anticipaciji) daleke prošlosti. Platonovi duhovni horizonti, kao i uopšte duhovni viziri antike, okrenuti su prošlosti. Ono što je bilo uvek će biti : antika ne radi ništa za budućnost, njena utopijska svest kao i njena najviša istina vezuju se za sećanje, sve što može iti sažima se u bilosti ili u večno bivstvujućem. Tek je hrišćanstvo, a za njim i moderno doba, uvelo anticipaciju (naslućivanje) budućeg, onog što još nikada nije bilo. Idealna država u Platonovoj projekciji mogla je da bude samo oživljeno sećanje (*anavmneÆsis*) na državu koja je nekad i negde već postojala, pa je i njeno postojanje i njen nestanak prekrio zaborav. Od Homera, preko Hesioda i presokratskih „fizičara“, do Platona – svi ljudi od duha i pera nastoje da otkriju ono što se zbivalo u „starim vremenima“: u bilosti je skriveno jestanje, ono što je bilo, sada jest i uvek će biti, „ničeg novog pod suncem“. Gledamo li socijalni plan, otkrićemo da ova bilost, u kojoj se skriva jestanje, rađa i održava plemstvo. Nijedna druga socijalna klasa nije toliko svojim bićem vezana za prošlost: njena sadašnjost i njena budućnost su u prošlosti. U uvodnom delu Timaja i u Kritiji, Platon je svoj prikaz pradavne prošlosti izveo uz pomoć nepoznatog i bezimenog sveštenika iz Saise.“

Po Branku Pavloviću (Platon, Kritija, 1983, 161) : „Šta su, onda, mogla biti polazna obaveštenja za Platonov opis Atlantide? – Najverovatnije opet samo imena, od kojih odsudnu ulogu imaju dva : naziv Atlas za planinu u severozapdnoj Africi, i naziv Gadejrijska zemlja za jednu oblast u lizini Heraklog stubova (Krit., 114a-c). Uz to, mora biti da je Platon od retkih i smelih moreplovaca čuo nešto o muljevitom moru s one strane Heraklovih stubova i o otežanoj plovidbi tim „muljevitim“ morem (Tim., 25d). Moguće je da je u tim pričama neustrašivih moreplovaca bilo govora i o kontinentu koji se nalazi s one strane „atlanskog mora“, kao i o mnogobrojnim ostrvima u tom moru. Na svaki način izlazi da takve priče moreplovaca, ako su i postojale, niko osim Platona nije uzimao previše ozbiljno.“

Po Branku Pavloviću (Platon, Kritija, 1983, 165) : „Sokratove teze o najboljoj državi nisu ni u kakvom direktnom odnosu sa onim što je Platon napisao o državnom uređenju na Atlantidi. Jedino

je nagovješteno da je i u tom državnom uređenju postojala klasna segregacija. Ako je u opisu drevne atenske države sećanje na tzv. mikensku civilizaciju moglo imati nekog udela, onda je za opis državnog uređenja na ostrvu Atlantidi moglo poslužiti sećanje na tzv. kritsku civilizaciju. I u prvom i u drugom slučaju, Platon je mogao raspolagati samo oslabljenim sećanjem na civilizacije koje su davno pre njegovog vremena iščezle i to naglo – po svemu što se o njima, na osnovu arheoloških nalaza, danas zna. Ali u Platonovom vremenu nije bilo nikakve arheologije u današnjem smislu te reči. Analogija sa kritskom civilizacijom građena je, kako se čini, pre svega na tome što je i kritska i pretpostavljena atlantska civilizacija bila razvijena na ostrvu. Platon je, međutim, posebno naglasio veliku nesrazmeru u veličini ta dva ostrva. Da se i ne govori o tome da je Atlantida potonula, a Krit je još tu, niti o jasno predočenoj lokalizaciji Atlantide u Atlanskom okeanu – sa one strane Heraklovih stubova. Drugi elemenat spomenute analogije mogao i se naći u obredima vezanima za žrtvovanje ika. Treći, u opisanoj raskoši svetilišta i dvorca na Atlantidi. Mogućnosti analogije tu i prestaju, sve ostalo je različito."

Po Branku Pavloviću (Platon, Kritija, 1983, 171) : „Kombinovanim geološkim i arheološkim istraživanjima nisu pronađeni ostaci Platonove Atlantide, ali je nađeno nešto drugo, što je možda bila prava istorijska podloga Platonovoj priči. Reč je o katastrofalnoj vulkanskoj erupciji koja se završila eksplozijom vulkana na ostrvu Teri (Santorinu) oko 1500 godine stare ere. Arheološki nalazi koji govore o iščezloj civilizaciji ovde su se pokazali bogatim preko svih očekivanja. Dokazano je da je u stravičnoj eksploziji vulkana potonuo oveći deo ostrva Tere (Santorini) i da su naselja na tom ostrvu prethodno bila zatrpana debelim slojem vulkanskog pepela. Takođe je dokatano da je taj lanac događaja na Teri morao imati razorne – iako znatno ublažene – posledice i za civilizaciju koja je u to vreme cvetala na Kritu.

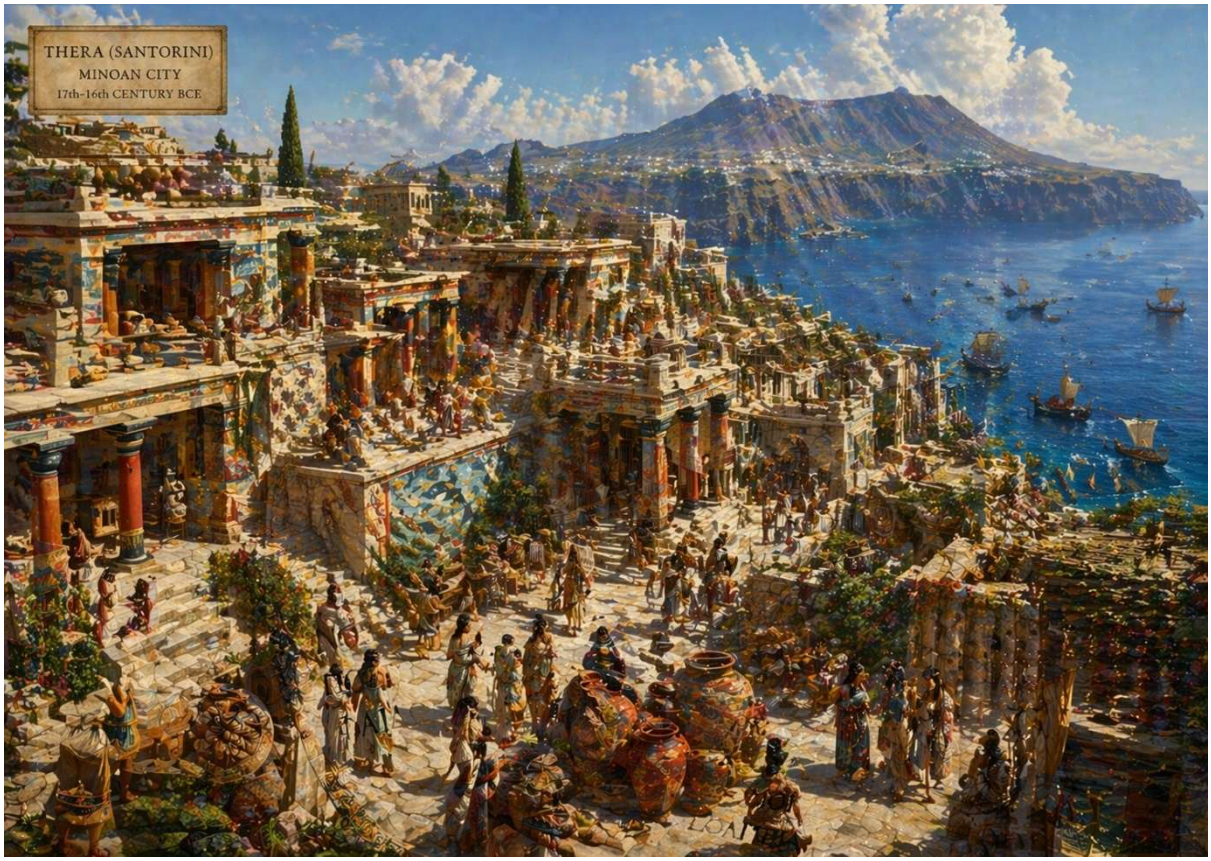

Ali Tera se nalazi u Sredozemnom moru, približno u središtu trougla čija temena sačinjavaju Knosos (na Kritu), Milet i Atina. To se nikako ne slaže sa Platonovom lokalizacijom Atlantide. Osim toga, eksplozija na Teri dogodila se oko hiljadu, a ne devet hiljada godina pre Solonovog vremena. Najzad, Platon je napisao da je Atlantida „bila veća od Libije i Azije zajedno“ što je – uz sve korekcije Platonove pogrešne predstave o veličini „Libije“ (Afrike) i Azije – ipak znatno veća površina od površine iščezlog dela Tere. Jasno je, dakle, da zagonetka Atlantide nije rešena arheološkim nalazima na Teri. Stoga se čini da je riječ o dilemi : ili je Platonova priča u pogledu lokalizacije, datuma propasti i veličine Atlantide potpuno pogrešna, ili je ta priča u svojoj osnovi tačna, ali onda civilizacija čiji su ostaci nađeni na Teri nije ona koju je Platon opisao u *Timaju* i *Kritiji*.“ Naše trenutno stajalište je da ipak ekplozija vulkana na Teri predstavlja jedan od tih stratuma priče o Atlantidi.

Zaključak

„Ta nikakvi niski motivi nisu stvorili to prijateljstvo, nego zajedničko učešće u slobodnom obrazovanju i njemu jedinom istinski razuman čovjek treba da se povjerava više negoli duhovnom i tjelesnom srodstvu“.

Platon, Sedmo pismo, 334B.

Po svemu sudeći Platonova priča o Atlantidi je metafora, koja je u sebi uključivala čitav niz elemenata i naslaga. Od tih stratuma, elemenata, naslaga, podataka sa kojima je raspolagao, te od (i to u značajnoj mjeri) sopstvene agende koju je želio promovirati čitateljima preko priče o Atlantidi, Platon je vrlo vješto stvorio jednu paramitološku konstrukciju o navodno drevnoj imperiji koja želi da zagospodari svijetom a ispriječila joj se na tome putu jedna Atena. Tako se može smatrati kako je Platonova priča o Atlantidi čista metafora, u kontekstu prezentiranja kako bi to trebalo da izgleda idealni društveno – politički poredak, i u ustvari poziv Atenjanina da se ugledaju na neke njihove navodne pretke iz jedne, vrlo, vrlo daleke prošlosti koji su kao imali superioriorno unutarnje uređenje zahvaljujući kojem su pobijedili jednu takvu veliku silu kakva je bila Atlantida. Naravno, priča o superiornom uređenju atenskog polisa hiljadama godinama prije Atene u kojoj Platon živi je fiktivna projekcija samoga filozofa. Uz, Platonova oba dijaloga i Timej i Kritija odišu značajnim atenskim patriotskim zanosom, koji se u spisima manifestira i kroz “viziju“ činjenica da je atenska država starija od saiske tj. egipatske države za čak hiljadu godina. Ovu Platonovu vrlo složenu konstrukciju od nesumnjivo mnogo različitih naslaga potrebno je detalno rastaviti na primarne sastavne dijelove, elementarne čestice tj. potrebno je pristupiti metodi dekonstukrucije Platonove Atlantide.

Jedan od tih elemenata, koji bi se mogao smatrati i temeljnom inspiracijom, jeste i postojanje određene zajednica sa civilizacijskim nivoom razvitka a koja je doživjela težak udarac uslijed neke prirodne katastrofe. Sama Platonova priča je za cilj imala ne upoznavanje javnosti sa tom civilizacijom, nego promoviranje svojih političkih i društvenih ideja. Još jedan od elemenata Platonove priče je sjećanje na završetak ledenog doba i povišenje nivoa mora. Po Platonu, Atlantida je bila na vrhuncu moći prije nekih 12 600 godina, znači cc 9600 god. p. n. e. Vrlo zanimljivo, upravo u vrijeme velikog otapanja. Podatak o besputnom, muljevitom, plitkom dnu oko današnjeg atlantske obale Hispanije, Platon je dobio o moreplovaca koji su tamo išli, a da se tamo nalazila neka civilizacija jeste reminisencija na tartesijensku civilizaciju. Ono što treba istaći jeste da je već u antičko doba dio Atlanskog okeana blizu hispanske obale bio poznat kao veoma plitak i teško plovan.

Zato se Platonova priča o Atlantidi mora promatrati kao slojevita, i onda po njima je i dekonstruirati uz uklanjanje samih Platonovih političkih, filozofskih i općekulturnih tendencija, kako bi se dobili „čisti stratumi“. Na sličan način bi se moglo objasniti i postojanje „likova“ kao što je Timej iz italiotskog Epizefirskog Lokrija, čiji je historicitet sumnjiv. Ako je riječ o izmišljenoj osobi, ovaj lik bi u sebi moguće mogao sadržavati personifikacije određenih prostora, mentaliteta, učenja, ideja. Konkretno „ličnost Timeja“ bi mogla biti personifikacija ili metafora za filozofiju Velike Helade, odnosno helenske apoikije u južnoj Italiji koji su bile izložene snažnom utjecaju pitagorejskog učenja. Znači, ako je ipak bio namjenski izmišljen kao posebna individua, Timejevo

„postojanje“ u Platonovim dijalozima je ipak temeljeno na nekim realnim postavkama i stvarnim situacijama (helenske naseobine u južnoj Italiji, razvijena filozofija i znanost u ovim apoikijama,). Vrijedi istaći u ovom kontekstu Platonove teorije i o periodičnim katastrofama koja pogađaju kulture i civilizacije, da je interesantno da bogovi ljudsku vrstu zbog njenih grijeha kažnjavaju pročišćavanjem vodom, odnosno poplavama. To je vrlo jasna aluzija na kupanje kojem se čovjek periodički mora izlagati kako bi se očistio od prljavštine, stresa ili jednostavno opustio i smirio. Jednostavno je ljudska svijest pranje, kupanje pojedinca kojim se on pročišćava povezala sa time da je istovrsna logika i kada se pročišćava i određena zajednica, odnosno čitava vrsta. Platonovo izražavanje i objašnjavanje svojih teza i učenja u metaforama, figurama, analogijama i korištenju mitološke baštine je inače skoro uobičajena praksa u njegovim djelima. Na taj način, on je želio na slikovito da izvrši prezentaciju kako bi njegove misle bile jasnije i „bolje probavljive i shvatljive“. Učesnici dijaloga u Platonovom spisu “Timej” su : Sokrat, Timej, Hermokrat i Kritija.

Kao što je već istaknuto, Platonove priče o Atlantidi su nesumnjivo metafora, ali je sigurno postojala inspiracija koja je poslužila kao osnovu oko koje je Platon razvijao svoje političke, društvene, ekonomske i kulturne ideje. Znači tražiti Atlantidu, znači tražiti inspiraciju. Temeljna odrednica u traženju inspiracije jeste podatak o prirodnoj katastrofi koja je imala takvo dejstvo da je mogla uništiti ili u priličnoj mjeri oslabiti čitavu jednu civilizaciju. Ono što u ovom kontekstu vrijedi istaći jeste da se jedna takva katastrofa i desila u samom pratkozorju europske civilizacije i to upravo u egejskom bazenu kojem pripada i Atena, rodno mjesto Solona, Platona, Kritije. Riječ je o čuvenoj vulkanskoj erupciji na otoku Teri, koja je imala razarajući efekt ne samo za taj otok i vrlo živuću i bogatu, minojsku zajednicu koja je prebivala na njemu. Možda erupciju Tere i treba promatrati kao razdjelnicu koja je u starohelenskoj mitološkoj svijesti kretsku civilizaciju podijelila na dva dijelu, predkataklizmičnu koja bi se mogla povezati sa Atlantidom i pričama i legendama o njoj i postkataklizmičnu koja bi se mogla povezati sa Minojem i njegovim ciklusom.

Atlantidska loza po Planovom djelu „Kritija“ (113c -) : Posejdon + Klejta (kćerka Euenora i Leukipe, koji su postali iz zemlje) →pet pari muških blizanaca i to :

1. Atlant (vrhovni kralj, „*primus inter pares*“) i Eumelos (na „atlantiđanskom jeziku“ Gadejros).
2. Amferej i Euajmon
3. Mnesej i Autohtonije
4. Elasip i Mestor
5. Azaes i Dijaprep

Atlantidsko „Carstvo“ je po Platonovom opisu ustvari predstavljalo neku vrstu konfederacije ili labave federacije od 10 suverenih sastavnica, sa hegemonijom Atlantovog „kraljevstva“.

Preporučena bibliografija

Diogen Laertije 1925.: *Diogenes Laertius: Lives of Eminent Philosophers, Volume I, Books 1-5*, R. D. Hicks, The Loeb Classical Library, London: William Heinemann LTD - Cambridge Mass.: Harvard University Press.

Diogen Laertije 1925.: *Diogenes Laertius: Lives of Eminent Philosophers, Volume II, Books 6-10*, R. D. Hicks, The Loeb Classical Library, London: William Heinemann LTD - Cambridge Mass.: Harvard University Press.

Đurić, Miloš, 1976, *Istorija helenske etike*, Beograd : Beogradski Izdavačko – grafički zavod.

Đurić, Miloš, 1972, *Istorija helenske književnosti*, Beograd : Zavod za uđbenike i nastavna sredstva.

Đurić, Miloš, 2003, *Istorija helenske književnosti*, Beograd : Dereta.

Elijan Klaudije 1958, : *Aelian, On Animals, Volume I: Books 1-5,* A. F. Scholfield, The Loeb Classical Library, London: William Heinemann LTD - Cambridge Mass.: Harvard University Press.

Elijan Klaudije 1958, : *Aelian, On Animals, Volume II: Books 6-11,* A. F. Scholfield, The Loeb Classical Library, London: William Heinemann LTD - Cambridge Mass.: Harvard University Press.

Elijan Klaudije 1959, : *Aelian, On Animals, Volume III: Books 12-17,* A. F. Scholfield, The Loeb Classical Library, London: William Heinemann LTD - Cambridge Mass.: Harvard University Press.

Kosma Indikoplestes, Kršćanska topografija, 1897.: *Cosmas Indicopleustes, Christian Topography* (Book II, XI, XII only), translated by John Watson McCrindle (1825-1913) (Hakluyt Society), a text in the public domain placed on line by Roger Pearse at www.tertullian.org, Greek text (Migne PG) available at *Documenta Catholica Omnia.*

Mesihović, Salmedin, 2011, *Revolucije stare Helade i Rimske Republike,* Sarajevo : Filozofski fakultet.

Mesihović Salmedin, Kahriman Dženana, Hadžiabdić Fadil, 2021, *FONTES Izvori za historiju rimskog svijeta.* Sarajevo : Udruženje za proučavanje i promoviranje ilirskog naslijeđa i drevnih klasičnih civilizacija BATHINVS i Sarajevo : O. D. FONT.

Platon, 1914.: *Euthyphro. Apology. Crito. Phaedo. Phaedrus,* Fowler, Harold North, The Loeb Classical Library, London: William Heinemann LTD - Cambridge Mass.: Harvard University Press.

Platon, 1921.: *Theaetetus. Sophist, Fowler*, Harold North, The Loeb Classical Library, London: William Heinemann LTD - Cambridge Mass.: Harvard University Press.

Platon, 1924.: *Laches. Protagoras. Meno. Euthydemus*, Lamb, W. R. M., The Loeb Classical Library, London: William Heinemann LTD - Cambridge Mass.: Harvard University Press.

Platon, 1925.: *Lysis. Symposium. Gorgias*, Lamb, W. R. M., The Loeb Classical Library, London: William Heinemann LTD - Cambridge Mass.: Harvard University Press.

Platon, 1925.: *Statesman. Philebus. Ion,* Fowler, Harold North-Lamb, W. R. M., The Loeb Classical Library, London: William Heinemann LTD - Cambridge Mass.: Harvard University Press.

Platon, 1926.: *Cratylus. Parmenides. Greater Hippias. Lesser Hippias*, Fowler, Harold North, The Loeb Classical Library, London: William Heinemann LTD - Cambridge Mass.: Harvard University Press.

Platon, 1926.: *Laws, Volume I: Books 1-6*, Bury, R. G., The Loeb Classical Library, London: William Heinemann LTD - Cambridge Mass.: Harvard University Press.

Platon, 1926.: *Laws, Volume II: Books 7-12*, Bury, R. G., The Loeb Classical Library, London: William Heinemann LTD - Cambridge Mass.: Harvard University Press.

Platon, 1927.: *Charmides. Alcibiades I and II. Hipparchus. The Lovers. Theages. Minos. Epinomis*, Lamb, W. R. M., The Loeb Classical Library, London: William Heinemann LTD - Cambridge Mass.: Harvard University Press.

Platon, 1929.: *Timaeus. Critias. Cleitophon. Menexenus. Epistles*, Bury, R. G., The Loeb Classical Library, London: William Heinemann LTD - Cambridge Mass.: Harvard University Press.

Platon, 1981.: *Platon, Timaj*, Marjanca Pakiž, Beograd : NIRO „Mladost".

Platon, 1983.: *Platon, Kritija*, Mirjana Milenković Krznarić, Beograd : ŠIRO „Srbija".

Platon 2013.: *Republic, Volume I: Books 1-5,* Emlyn-Jones, Christopher - Preddy, William, The Loeb Classical Library, London: William Heinemann LTD - Cambridge Mass.: Harvard University Press.

Platon 2013.: *Republic, Volume II: Books 6-10,* Emlyn-Jones, Christopher - Preddy, William, The Loeb Classical Library, London: William Heinemann LTD - Cambridge Mass.: Harvard University Press.

Plinije Stariji 1866.: *Naturalis historia,* Berlin: ed. Weidmannos

Plinije Stariji 1942.: *Natural History, Volume II: Books 3-7,* Rackham, H., The Loeb Classical Library, London: William Heinemann LTD - Cambridge Mass.: Harvard University Press.

Plinije Stariji 2004.: *Plinije Stariji, «Zemljopis starog svijeta»,* Uroš Pasini, Split: Književni krug,

Plutarh, 1914.: *Lives, Volume I: Theseus and Romulus. Lycurgus and Numa. Solon and Publicola*, Perrin, Bernadotte, The Loeb Classical Library, London: William Heinemann LTD - Cambridge Mass.: Harvard University Press.

Plutarh 1978.: *Plutarh, Slavni likovi antike II*, Miloš N.Đurić, Novi Sad : Matica Srpska.

Plutarh 1988.: *Plutarh, Usporedni životopisi* (I - III) Zdeslav Dukat, Zagreb: A. Cesarec.

PWRE[29] Paulys - Wissowa Real-Enzyclopädie der classischen altertumswissenschaft, Stuttgart.

[29] Paulys - Wissowa Real-Enzyclopädie der classischen altertumswissenschaft ili Realencyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft ili Pauly-Wissowa takođe i Pauly-Wissowa-Kroll (pored PWRE, skraćenice i P.-W. ili RE) je obimna i sveobuhvatna njemačka enciklopedija antičkog svijeta i helensko – rimske klasične civilizacije koja je izlazila od 1893. do 1978 — Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft (BHS: „Paulijeva Realna

Smith, William[30], 1854, *Dictionary of Greek and Roman Geography*, *Volume I,* London : Walton and Maberly, Upper Gower Street and Ivy Lane, Paternoster Row: John Murray, Albemarle Street.

---

enciklopedija klasične nauke o starini"). PWRE je bila zamišljena kao potpuna dopuna i prerada ranijeg djela pod nazivom Real-Encyclopädie der classischen Alterthumswissenschaft in alphabetischer Ordnung (BHS:"Realna enciklopedija klasnične nauke o starini uređena po alfabetskom redosledu"). (Realna enciklopedija klasične nauke o starini) čiji je autor bio August Fridrih Pauli (kojem se pridružilo još 17 autora) i koja je pokrenuta 1837. god., a nastavljena i nakon smrti Paulija (1845. god.) sve do 1852. god. Na osnovi ovoga originalnog enciklopedijsko – leksikografskog djela započeo je Georg Visova sa izdavanjem svoje edicije, a nakon njega su taj posao nastavili Vilhelm Krol, Karl Mitelhaus, Konrat Cigler i Hans Gartner.

PWRE ima 66 tomova, 15 sveski dopuna i dva registra koji su objavljeni 1980. god., dok je 1997. god. izašao konačni registar u dva dijela po alfabetskom redu i sistemtiziran. Svaki članak u PWRE pisali su priznati stručnjaci za odgovarajuću oblast. Neke članke s obzirom na dužinu mogu se smatrati kao manje monografije. Neki članci su bili izdati samostalno.

Pored toga, od 1964. do 1975. je izlazila skraćeno, modernizovano i svima dostupno izdanje — Der Kleine Pauly Lexikon der Antike. Auf Grundlage von Pauly's Realenzyklopädie der classischen Altertumswissenschaft unter Mitwirkung zahlreicher Fachgelehrter herausgegeben von Konrat Ziegler, Walther Sontheimer und Hans Gärtner. (tzv, „Mali Pauly"). Od 1996. izašlo je 12 tomova Der Neue Pauly Enzyklopädie der Antike (tzv. „Novi Pauly"), koji su prošireni sa tri toma historije recepcije i historije nauke, kao i jednom serijom dodataka.

Osim antike Novi Pauly u svojim sadržajima bavi se i temama iz osnovne grčko-rimske civilizacije u staroorijentalnim kulturama kao i egipatskoj kulturi kao i kulturama okolnih naroda i vizantistikom. U saglasnosti sa savremenim trendovima Novi Pauly više prati transformacije starovekovnog sveta u kasnoj antici i proširuje svoje posmatranje sve do godine 600. pa i dalje.

Specifikum za projekat Novog Paulija je izdanje posebnih svezaka koje se odnose na historiju izučavanje antike i klasičnih civilizacija. Najpre je bilo u vidu izdavanje 12 tomova Leksikona antike, 3 toma ka Recepciji antike i jedan registar. Umesto 16 tomova na kraju je izašlo 19. Svezak dopuna je izašao 2002. god., a dalji (6 zasada) su u pripremi. Od 2002. u izdavaštvu Bril izlazi i engleska verzija Novog Paulija.

[30] William Smith (20. V. 1813. – 7. X.1893. god.) je bio britanski leksikograf koji je najzaslužniji za objavljivanje niza epohalanih leksikografskih rječnika koji su se bavili baštinom klasične grčko – rimske civilizacije:

4. Prvo je 1842. god. objavljen „A Dictionary of Greek and Roman Antiquities". Drugo veće i poboljšano izdanje je iz 1848, a i kasnije izlazio u editiranim izdanjima sve do 1890. Veći dio ovoga rječnika za grčke i rimske starine je sam William Smith napisao.
5. Zzatim je 1849. slijedio „Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology" u tri volumena. Ustvari ovo djelo je originalno objavljeno 1844. pod nešto drugačijim naslovom. Uz urednika W.Smitha u stvaranju ovoga rječnika grčke i rimske biografije i mitologije je učestvovalo još 35 autora (učenjaka klasične civilizacije) članaka, natuknica i definicija.
6. I na kraju „Dictionary of Greek and Roman Geography". Prvi tom rječnika za grčku i rimsku geografiju je izašao 1854, a drugi tom 1857. god. Uz urednika W.Smitha u stvaranju ovoga rječnika grčke i rimske geografije je učestvovalo još 17 autora (učenjaka klasične civilizacije) članaka, natuknica i definicija.

Iako su na ovim leksikografskim rječnicima radili i mnogi drugi učenjaci, u bibliografiji, natuknicama u glavnom tekstu i fusnotama djela „ORIGINES. U potrazi za Enejom i Romulom" oni se navode kao Smith, W. godina izdanja, tom, broj stranice. Stvarni autor citiranog članka ili natuknice se uvijek nalazi u inicijalima na njihovom kraju (u konkretno korištenim rječnicima). U slučaju da iza članka/natuknice nema inicijala autora, onda je clanak/natuknica napisan od Editora/urednika = Smith, 1867:I, vi : „The Articles which have no initials attached to them are written by the Editor".

William Smith je zaslužan i za objavljivanje nekoliko školskih rječnika, zatim seriju „Principia" za učenje starogrčkog i latinskog jezika, „Student's Manuals of History and Literature", „Latin–English Dictionary based upon the works of

Strabon 1917.: *Strabo, Geography, Volume I: Books 1-2,* Jones, Horace Leonard, The Loeb Classical Library, London: William Heinemann LTD - Cambridge Mass.: Harvard University Press.

Forcellini and Freund“ (završeno 1855. god.), „Dictionary of the Bible“ (1860–1865), „Dictionary of Christian Antiquities“ (1875–1880), „Dictionary of Christian Biography“ (1877–1887), „The Atlas“ (1875).

Biografija sa bibliografijom autora

Salmedin Mesihović rođen je 5. IV. 1975. godine u Sarajevu gdje je završio osnovnu školu i gimnaziju. U akademskoj 1995/1996. godini upisuje studij historije na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu, na kojem je i diplomirao u oktobru 1999. god., na temu "Glasinačka kultura". Od aprila 2000. god. zaposlen je na istom Odsjeku kao asistent. Poslijediplomski studij iz arheologije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu upisao je krajem 2001. god., i magistrirao na temu "Problem kulturne i etničke zajednice Autarijata" 7. VI. 2004. godine u Zagrebu. Naredne 2005. godine nastavio je školovanje na jednogodišnjem doktorskom studiju iz stare povijesti na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Doktorirao je na temi "Dezitijati: kulturna i narodnosno-politička zajednica u Iliriku i osvajanja Oktavijanova doba" 30. I. 2007. godine u Zagrebu. U martu 2009. godine izabran je u zvanje docenta na oblasti stari vijek na Odsjeku za historiju Filozofskog fakulteta u Sarajevu, a u septembru 2013. godine izabran je u zvanje vanrednog profesora za istu oblast. U zvanje redovnog profesora za nastavne predmete iz drevnih civilizacija, klasične civilizacije i ilirskih studija prof. dr. sc. Mesihović Salmedin izabran je 2. VII. 2019. godine.

U dosadašnjem naučno-istraživačkom radu Salmedin Mesihović je objavio sljedeće knjige: 1. ANTIQVI HOMINES BOSNAE. 2. Revolucije stare Helade i Rimske Republike. 3. Rimski vuk i ilirska zmija. Posljednja borba. 4. Progresivizam. 5. Popratna djela. Sabrani članci, opservacije, 34 komentara. 6. Zemlje antičkog Ilirika prije i poslije Milanskog edikta, koautorstvo. 7. Historija Autarijata. 8. PROCONSVLES, LEGATI ET PRAESIDES. Rimski namjesnici Ilirika, Gornjeg Ilirika i Dalmacije. 9. Ilirike. 10. ORBIS ROMANVS (Udžbenik za historiju klasične rimske civilizacije). 11. Filipike. 12. Historija Ilira, koautorstvo sa Amrom Šačić. 13. Helenske apoikije u Italiji i Siciliji. 14. Liberalna frakcija rimskog nobiliteta – Gaj Lelije i Scipion Emilijan. 15. Tito i mi – jučer, danas, sutra, koautorstvo. 16. Drugo izdanje knjige "Tito i mi – jučer, danas, sutra", koautorstvo. 17. Helenske apoikije u Italiji i Siciliji, II (printano) izdanje. 18. Liberalna frakcija rimskog nobiliteta – Gaj Lelije i Scipion Emilijan, II (printano) izdanje. 19. Geneza zla. Agrarna kriza: ekonomski i socijalni pad Republike. 20. Hrestomatija. Origines. Izbor iz izvorne građe o nastanku rimskog svijeta. 21. Bitka za Ilirik. 22. Kraljevstvo pobunjenih robova. 23. Epizoda iz povijesti montiranih sudskih i političkih procesa – Progon braće Publija i Lucija Kornelija Scipiona. 24. Publije Mucije Skevola. Jurista, revolucionar, historičar. 25. Preci u nama. Genetičko blago Bosne i Hercegovine. Koautorstvo sa Damirom Marjanovićem i Draganom Primorcem. 26. CORNELIA AFRICANA MINOR, FILIA SCIPIONIS ET MATER GRACCHORVM. Prilog izučavanju revolucionarne uloge žena u politici klasične civilizacije. 27. LEX SEMPRONIA AGRARIA. Prilog historiji revolucionarnog zakonodavstva. 28. Kako se kalio revolucionar. 29. Historijsko daleko zrcalo. 30. Tajna drevnog svijeta: Paladij / The secret of ancient world: Palladium. 31. Izvori o Troji, Ilionu, Wilusi. 32. Prva dalmatinska i Druga dalmatinska kohorta. 33. RIMLJANI – život, naslijeđe, sjećanje. 34. ORIGINES – Nastanak rimskog svijeta. 35. PRINCIPAT – Vlast "Prvog građanina". 36. DOMINAT – Vlast gospodara. 37. PRVA REPUBLIKA. 38. ILIRI – Postanci. 39. Ratni zločini u teoriji i praksi antičkog perioda. Hanibal, ratni zločinac!? 40. Atena i Pelazgi. 41. Principesi peregrinskih civitates provincije Gornji Ilirik / Dalmacije – Principes of civitates peregrinae in province Illyricum Superior / Dalmatia. 42.

Magični svijet Ilira – Historija zaboravljene civilizacije, koautorstvo sa Amrom Šačić Beća i Edinom Veletovcem. 43. FONTES. Izvori za historiju rimskog svijeta, koautorstvo sa Dženanom Kahriman i Fadilom Hadžiabdićem. 44. Pjesme planina i mora. Kraljevi zmijskog prijestolja. 45. Scipionovsko stoljeće. Hrestomatija izabranih vrela. 46. Rimski grad na sarajevskom polju. Hrestomatija. 47. Priče iz Ilirije. Autarijati i Ardijejci. 48. Tragovi Batona. Vrela za historiju Velikog Ilirskog ustanka. 49. Tajna natpisa br. 46417. 50. Primjeri organizirane i protestne akcije ženske solidarnosti u Rimskoj Republici. 51. Zašto i kako ubiti tiranina? 52. Drevni grad u središnjoj Bosni. 53. Tragovi desitijatskog grada u Sarajevu. 54. Prahistorija i antika prostora Starog Grada Sarajevo: arheološko-historijska sinteza. 55. Parthenska specifičnost. 56. Augustov „Fahrenheit 451“. 57. Atenska naseobina (apoikija) na Jadranu i etrursko gusarstvo. 58. Umijeće rata i diplomatije Publija Kornelija Scipiona. 59. Kir Veliki. Nastanak Irana : između povijesti, ideala i tradicije.

U dosadašnjem naučno-istraživačkom radu Salmedin Mesihović je objavio sljedeće znanstvene studije i članke: 1. BiH kroz prizmu historijskog razvitka religijske misli. 2. Kontroverze u zamisli Apsoluta. 3. Zapad – Realnost i ideja. 4. Rimski vuk i kineski zmaj. Kinesko izaslanstvo Augustu? 5. Kritika suvremenih ideologija. 6. Maes, zvan i Titianos na putu u Hansku Kinu. 7. Rimsko izaslanstvo Hanskoj Kini. 8. Prapovijesne i protohistorijske gradine Sarajeva. 9. INSCRIPTIONES LATINARVM SARAEVONENSIS (sa kraćim pregledom naseobinske kulture u antičko doba) – doprinos historiji sarajevskog područja u antičko doba. 10. Ovidije i Ilirik. 11. Prapovijesne i protohistorijske gradine Sarajeva. Značenje, istraženost i potencijali budućih istraživanja. 12. Baton Breučki – predaja i kazna. Prilozi antičkoj historiji sjeveroistočne Bosne. 13. Hajdučija na tlu rimskih ilirskih provincija. 14. Blagaj u arheološkim istraživanjima. 15. Katera. (Kasnoantička i ranosrednjovjekovna utvrda). 16. SVPPLEMENTVM REBELLIO ILLYRICI I – Germanikova Pounjska ofanziva. 17. CIVES COLONIAE RIS... – Likovi s antičkih epigrafskih spomenika rogatičko-romanijskog područja. 18. Prilozi antičkoj topografiji Bosne i Hercegovine – dva toponima sa šireg jajačkog područja. 19. Dezitijati u rimskoj armiji. 20. Značenje željeznih mačeva u procesu razvitka ljudske kulture. 21. Podjela provincije Ilirik. 22. RES PVBLICAE SCRIBONIANI. 23. Thallóczy und die Untersuchung der Bezeichnung “Bosna”. 24. Aevum Dolabellae – Dolabelino doba. 25. Bistuenska porodica sa natpisa *CIL* III, 12 768. 26. Problem ubiciranja Desneka. 27. Transformacija identiteta Dezitijata kroz proces romanizacije. 28. Ime ilirskog naroda Dezitijata. 29. Plinijevske peregrinske civitates na prostoru današnje Bosne i Hercegovine. 30. Namjesnici provincije Gornji Ilirik / Dalmacije od 42. do 68. god. n. e. 31. HE[… ?]ASTEL […?] DAESITIATIVM. 32. Novootkriveni antički epigrafski spomenik iz Ljusine kod Bosanske Krupe. Koautorstvo sa mr. sc. Adnanom Kaljancem. 33. Antičko naselje uz Zimošnicu u Moštrima kod Visokog. 34. Baton – prilozi istraživanju naše ilirske i antičke baštine. 35. Votivna ara Jupitera Kapitolinskog. Koautorstvo sa Tarikom Silajdžićem. 36. Epigrafski spomenik iz Donje Šibenice kod Jajca. Koautorstvo sa Amrom Šačić i Edinom Bujakom. 37. Gaj Blosije i uloga stoičke filozofske misli na političku djelatnost plebejskog tribuna Tiberija Sempronija Grakha i nastanak popularske platforme i pokreta. 38. Aristonik i Država Sunca. I. dio. 39. Familija Publija Kornelija Dolabele. 40. Pobuna panonske armije 14. god. n. e. 41. Aristonik i Država Sunca. II. dio. 42. Baton Dezitijatski, dezitijatska politija i vizija ustanka. 43. Helenističke protokomunističke utopističke ideje i filozofska učenja. 44. Predstave ilirskih *ethne* u *augusteumu* u Afrodisiju. 45. Florov podatak o rudarstvu u središnjoj Bosni. 46. Ovid and Illyricum. 47. Otkrivanje homerovskog koda: Tersitov bijes. 48. Novi nalazi iz rimskog perioda u

kakanjsko-vareškom području. Koautorstvo sa Samilom Beganović. 49. Troja između mitologije i dokumenata. 50. Novopronađeni epigrafski spomenik princepsa Mezeja u Jajcu. 51. Novi nalazi i perspektive arheoloških istraživanja urbanog i upravnog središta municipija *Aquae*. 52. Osi i Aravisci, Iliri? Na obalama Dunava. 53. Slučajevi Vistilije i Emilije Lepide, primjeri prožimanja seksa i visoke politike u ranom Principatu. 54. Arduba – "Visoki grad". 55. Tragovi kraja Aqu(a)e, njene municipalne jedinice i antičkog načina života na sarajevskom području. 56. Historijat Odsjeka za historiju/History of the Department of History. 57. Dionisije II. Mlađi i Jadransko more. 58. Reviziono čitanje natpisa koji je res publica Aqu(a)e posvetila Dioklecijanu / Revised reading of the inscription that the res publica Aqu(a)e dedicated to Diocletian. 59. Kult izvorske nimfe i njeno ime u akvesijenskoj jedinici municipalne autonomije. 60. Novi prilozi historiografiji Velikog Ilirskog ustanka – GLAD.

Završna riječ

Atlantida, kako se pokazalo kroz ovu studiju, nije jednostavan fenomen koji se može svesti na pitanje postojanja ili nepostojanja. Ona je, prije svega, tekstualna i idejna konstrukcija, duboko ukorijenjena u antičkom načinu mišljenja. Analiza antičkih izvora pokazuje da Atlantida funkcioniše kao narativni okvir kroz koji autori promišljaju temeljna pitanja ljudskog postojanja: odnos moći i pravde, uspon i pad civilizacija, granice znanja i sjećanja. Upravo u toj višeslojnosti leži njena trajna privlačnost. Ovaj rad je pokušaj da se Atlantida oslobodi slojeva kasnijih interpretacija i vrati u svoj izvorni kontekst. Time se ne zatvara pitanje Atlantide, nego se otvara prostor za nova, metodološki utemeljena istraživanja.

ΤΙΜΑΙΟΣ
ΚΡΙΤΙΑΣ
ΝΟΜΟΙ
ΠΟΛΙΤΕΙΑ
ΦΑΙΔΩΝ